

Bæredygtige dagligvareindkøb

- Et praksisperspektiv på det bæredygtige forbrug i hverdagspraksissen dagligvareindkøb

Bæredygtige dagligvareindkøb

-Et praksisperspektiv på det bæredygtige forbrug
i hverdagspraksissen dagligvareindkøb

Navn: Heidi Tranberg Hansen

Studienr: 20171256

Vejleder: Vibeke Harms Andersen

Institut for Kultur og Læring, Aalborg Universitet (København)

10. semester, kandidatspeciale

Læring og Forandringsprocesser

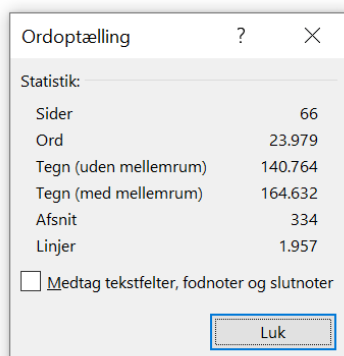
Institut for Kultur og Læring

Aalborg Universitet, København

Afleveringsdato: 6. januar 2020

Samlet anslag for speciale og artikel: **173.976 anslag**

Speciale:

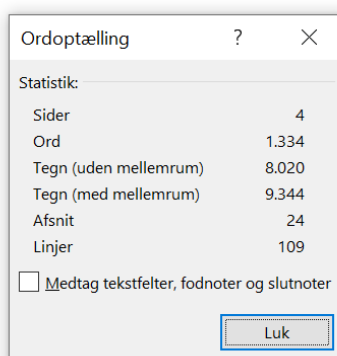

Statistik:	
Sider	66
Ord	23.979
Tegn (uden mellemrum)	140.764
Tegn (med mellemrum)	164.632
Afsnit	334
Linjer	1.957

Medtag tekstfelter, fodnoter og slutnoter

Luk

Artikel:

Statistik:	
Sider	4
Ord	1.334
Tegn (uden mellemrum)	8.020
Tegn (med mellemrum)	9.344
Afsnit	24
Linjer	109

Medtag tekstfelter, fodnoter og slutnoter

Luk

ABSTRACT

This Master's thesis addresses a practice-theoretical perspective on sustainable consumption in the practice of grocery shopping. The planet's natural resources are being used faster than they can be renewed, which is why a sustainable transition is required. This must be considered as a highly relevant current problem due to the ongoing climate challenges, and moreover, it must be considered a global problem.

Danish people are very conscious of sustainability, but despite this, it seems that many make unsustainable everyday choices. These unsustainable choices are reflected in the overshoot day, which marks the date when humanity's demand for resources and services in a given year exceeds what earth can regenerate in that year. Denmark's overshoot day falls on March 29th, which means that we would need four planets if everybody in the world consumed like we do. This must be considered a massive level of over-consumption, which emphasizes the need for a sustainable transition. This thesis is about the performance of the practice of grocery shopping, and how this practice can be developed to increase the consumption of sustainable groceries.

I have conducted my study with a practice-theoretical approach based on Elisabeth Shove's social practice theory. Shove is an English sociologist whose current research interests have to do with the relation between consumption, everyday practice and ordinary technology. Shove's social practice theory is inspired by other practice theorists, and she defines practices based on interdependent relations between three elements: materials, competences and meanings.

This study is based on observation of and interviews with five women in the age range of 25-34 years, who all live in the capital region in Denmark. In addition, all the women have children, just as they all have an interest in sustainability. The study started with an interview, followed by observation while grocery shopping. It was then completed by asking a few questions. The purpose of this method was to contribute to the current knowledge about grocery practices, as well as about the respondent's considerations when choosing what to buy and not to buy.

The analysis is divided into two sections. In the first section, I analyze the performance of the practice of grocery shopping. I consider the respondent's understanding of sustainability important for the performance of the practice. The respondents' understandings are essentially based on the normative understanding of society, whereby organic produce is considered sustainable and meat, plastic and overconsumption are considered unsustainable. This understanding is linked to Shove's element of competence. However, this understanding of sustainability is not reflected in the actions of the respondents, as the choice of groceries

depends on several factors. The other factors are influenced by Shove's elements of meaning and materials. Meaning covers the expectations the respondents have of the groceries, such as quality and taste. Materials refers to the physical objects such as the groceries, the price and the store itself. All of these elements are therefore considered important for the performance of the practice.

The second section of the analysis deals with the development of the practice. A practice is never isolated, but it exists in interaction with other practices through the elements they share. The respondents describe both practices where they have influence, and practices where they have a little or no influence on the performance. The barriers which the respondents experience as limiting their performance of sustainable grocery shopping are availability, price and knowledge. These barriers must be considered as potential development points. However, it becomes clear that the respondents have a lesser influence on the barriers, which is why a change in practice must be based on related practices. The three barriers make up a multifaceted effort, which is why the solution should not only be found in the individual or individual behavior. I therefore conclude that developments in the related practices are needed if sustainable grocery consumption is to be increased.

Indholdsfortegnelse

ABSTRACT	1
INDLEDNING	5
PROBLEMFELT	6
PROBLEMFORMULERING	7
FORSKNINGSSPØRGSMÅL	7
HISTORISERING	8
STATE OF THE ART	10
DEN ETISKE FORBRUGER	10
UDFORDRINGER VED BÆREDYGTIGE HANDLINGER	11
HVORDAN FREMMES BÆREDYGTIGE HANDLINGER?	12
TEORI	13
EN PRAKSISTEORETISK TILGANG	13
ELISABETH SHOVE	14
PRAKSISTEORIENS ANVENDELIGHED I SPECIALET	20
METODOLOGI OG METODE	21
LITTERATURSØGNING	21
EMPIRISK AFSÆT	21
REKRUTTERING	22
PRÆSENTATION AF RESPONDENTERNE	23
ETISKE OVERVEJELSER	25
OBSERVATION	25
INTERVIEWS	27
PILOTTEST	28
OBSERVATION I PRAKSIS	29
INTERVIEW I PRAKSIS	30
MIN POSITION I FELTET	32
BEARBEJDNING AF EMPIRI	33
METODISKE EFTERREFLEKSIONER	35
ANALYSE	36
ANALYSESTRATEGI	36
ANALYSEDEL 1 - DAGLIGVAREINDKØB SOM PRAKSIS	37
UDFØRELSEN AF PRAKSIS	38

FORSTÅELSE AF BÆREDYGTIGHED	39
ELEMENTERNES BETYDNING FOR UDFØRELSEN AF PRAKSISSEN.....	44
SAMMENFATNING	51
ANALYSEDEL 2 – UDVIKLINGEN AF PRAKSISSEN	53
RELATIONEN TIL ANDRE PRAKSISSE.....	53
ÆNDRING AF PRAKSIS	57
ANSVAR FOR ÆNDRING AF PRAKSIS.....	61
SAMMENFATNING	62
DISKUSSION	64
KONKLUSION	67
PERSPEKTIVERING	69
LITTERATURLISTE	71
BILAGSOVERSIGT	76
FORMIDLENDE ARTIKEL	77

Kapitel 1

INDLEDNING

Hvert år udtømmes jordens ressourcer med en hurtigere hastighed, end de kan fornyes. Hvis alle i verden forbruger, som vi gør i Europa, ville vi have brug for 2,8 jordkloder (WWF, 2019, s. 6). Ved at udtømme jordens ressourcer på en sådan måde overlades der ikke meget til de kommende generationer, og en bæredygtig omstilling er derfor nødvendigt.

Den oftest brugte definition af bæredygtighed stammer fra Brundtlandrapport af FN's Verdenskommission, hvor bæredygtig udvikling defineres som: "... en udvikling, som opfylder de nuværende behov uden at bringe fremtidige generationers muligheder for at opfylde deres behov i fare" (Verdenskommissionen for miljø og udvikling, 1988, s. 51). Definitionen er meget kompleks og kan give anledning til flere fortolkningsmuligheder. Jeg forstår definitionen således, at vores nutidige handlinger har konsekvenser for de fremtidige generationers mulighed for at leve et godt liv.

Derudover fremhæver Brundtlandrapporten de væsentligste globale udfordringer, menneskeheden står over for, herunder fødevarerikkerhed, økosystemer og produktionen i industrien (Verdenskommissionen for miljø og udvikling, 1988, s. 120, 148, 201). De samme globale udfordringer nævnes igen i nyere rapporter omhandlende bæredygtig udvikling (WWF, 2019, s. 24) (Verdensmålene). Det globale samfund er som udgangspunkt enige i, at der skal gøres noget for at bevare jordens ressourcer og reducere risikoen for konsekvenserne heraf. Dog er der ikke enighed om, hvordan udfordringerne skal løses.

Hvis alle i verden levede, som vi gør i Danmark, ville der være brug for fire jordkloder, hvilket må betegnes som et massivt overforbrug (WWF, 2019, s. 7). Danmark arbejder med at fremme bæredygtig udvikling gennem lovgivning og politiske initiativer, eftersom lovgivning fungerer mest effektivt af de politiske tiltag til at ændre forbrugsmønstre (Mont, Power, Heiskanen, & Kuusi, 2013, s. 9).

Bæredygtighed fylder meget i danskernes bevidsthed, og flertallet af danskerne mener, at forbrugerne har et stort ansvar for at sikre en bæredygtig udvikling (Skovlund, 2018) (Concito, 2018, s. 24). På trods af dette tolker jeg ud fra det massive overforbrug, at forbrugerne stadig foretager mange klimabelastende valg. Dette indikerer, at de ønskede handlinger ikke stemmer overens med de faktiske handlinger. At forstå menneskelig handling og have indsigt i årsagerne hertil er i dag mere nødvendigt end tidligere, fordi det kan bidrage til at fremme den bæredygtige udvikling.

Jeg har valgt at afgrænse nærværende speciale til at omhandle bæredygtigt forbrug i hverdagspraksissen dagligvareindkøb. Indkøbspraksissen er forbundet med en masse øvrige praksisser, vi dagligt indgår i, og som alle påvirker hinanden. Det bæredygtige forbrug afhænger og påvirkes dermed af hverdagens øvrige praksisser, hvilket jeg anser som essentielt for at fremme den bæredygtige udvikling.

Problemfelt

Dagligvareindkøb handler ikke længere kun om at tilfredsstille et eksistentielt behov, men handler i højere grad om værdier og livsstil, hvor der indgår overvejelser om sundhed, miljøhensyn samt kvalitet. Danskerne vælger overvejende deres dagligvarer ud fra smag og pris, men også bæredygtighed prioriteres (Landbrug og Fødevarer, 2018, s. 2) (Landbrug og Fødevarer, 2016, s. 2). Danskerne er det folkefærd i Europa, der bruger flest penge på økologiske produkter, fordi miljø og sprøjterester anses som en væsentlig faktor for fravalg af dagligvarer (Landbrug og Fødevarer). Dertil bringer dagligvareindkøb mange hensyn i spil, ved at der skal tages højde for hverdagens øvrige gøremål, madpræferencer samt økonomien.

Fødevarer udgør den største del af vores indkøb i dagligvarebutikker. Landbruget står for en stor udledning af drivhusgasser, hvorfor en ændring af madvaner i en bæredygtig retning kunne bidrage til at fremme den bæredygtige udvikling (Olesen & Hermansen, 2016, s. 72). På nuværende tidspunkt er klimabelastningen fra en gennemsnitsdanskers kost større end den samlede klimabelastning fra personens forbrug af varme, el, diesel og benzin, hvilket tydeliggør forandringspotentialer (Concito, 2016, s. 3). Jeg har valgt at afgrænse specialet til at omhandle praksissen dagligvareindkøb, hvorfor øvrige produkter, der forhandles i dagligvarebutikker, ligeledes indgår. Disse produkter kan produceres og forhandles bæredygtigt under hensyntagen til jordens ressourcer, hvorfor de også anses som essentielle for at fremme den bæredygtige udvikling.

Jeg ønsker at undersøge, hvordan bæredygtighed praktiseres i indkøbspraksissen, for derigennem at belyse, hvordan praksissen kan udvikles med henblik på at øge det bæredygtige dagligvareforbrug. Jeg har valgt at afgrænse specialet til at omhandle kvinder i alderen 25-34 år med børn bosat i Region Hovedstaden med en interesse for bæredygtighed. Årsagen hertil uddybes i afsnittet: *Empirisk afsæt*

Problemformulering

Hvordan praktiseres bæredygtighed i hverdagspraksissen dagligvareindkøb, og hvordan kan praksissen udvikles med henblik på at øge forbruget af bæredygtige dagligvare?

Forsknings spørgsmål

1. Hvordan udføres dagligvareindkøbene?
2. Hvilken betydning har bæredygtighed for respondenternes valg og fravalg af dagligvareindkøb?
3. Hvordan hænger praksissen dagligvareindkøb sammen med andre praksisser, og hvordan påvirker de hinanden?
4. Hvordan udvikles og ændres praksis?

Kapitel 2

HISTORISERING

I dette kapitel præsenteres en kort historisk gennemgang, af, hvad der har påvirket det bæredygtige dagligvareforbrug på mikro-, meso- og makroniveau. Afsnittet skal bidrage til at tydeliggøre udviklingen i arbejdet med at fremme den bæredygtige udvikling på både nationalt og globalt plan. Dertil skal afsnittet bidrage til en forståelse af de samfundsændringer, der har haft betydning for forbrugernes bæredygtige handlinger. Klimaudfordringer må anses som en global udfordring, og derfor er fremme af en bæredygtig udvikling ligeledes en global udfordring. Udfordringerne forsøges derfor løst i et internationalt samarbejde samt på tværs af mikro-, meso- og makroniveau, hvorfor afsnittet indeholder det brede perspektiv. Jeg har valgt at afgrænse mig fra at beskrive de initiativer, der er sket på mikroniveau, som har påvirket både meso- og makroniveau til en bæredygtig omstilling.

1960'erne

- Klima- og miljøproblemerne begyndte at vokse sig større og blive mere synlige. Dermed blev interessen større, og behovet for at imødekomme udfordringerne opstod.

1970'erne

- Efter den stigende interesse i 1960'erne blev det første danske miljøministerium etableret i 1971. Ministeriet hed Ministeriet for Forureningsbekæmpelse.
- FN's første miljøkonference blev afholdt i Stockholm i 1972. Her vedtog 113 lande FN's miljøerklæring: *Declaration on the Human Environment*, som sikrede menneskehedens forpligtigelse over for natur og miljø.

1980'erne

- De første økologiske grøntsager kom i den danske detailhandel i 1982, men salget var begrænset de første mange år.
- I 1987 blev begrebet bæredygtighed sat på den internationale dagsorden, da Brundtlandsrapporten udkom. Samme år vedtog Folketinget en lov, som gjorde det økonomisk attraktivt at dyrke og sælge økologiske fødevarer.
- Det statskontrollerede røde Ø-mærke blev introduceret i 1989.

1990'erne

- FN afholdt i 1992 miljø- og udviklingskonference om bæredygtig udvikling i Rio de Janeiro. Det blev den hidtil største internationale konference.
- Landene bag FN's klimakovention UNFCCC mødes hvert år til en konference, der kaldes COP. COP-konferencen blev første gang afholdt i Berlin i 1995.

2000'erne

- Efter skiftet til en VK-regering i dansk politik skete der et brud i miljøpolitikken i 2001, hvor en række råd og nævn på miljøområdet blev nedlagt.
- I 2006/2007 skete der dog et kursskifte i VK-regeringen, der annoncerede en ny støtte- og indsatsplan for vedvarende energi, udvikling af bioenergi og skærpede målsætninger for samfundets drivhusgasser. Dertil kom Danmarks første nationale strategi for bæredygtig udvikling.
- I 2005 blev det internationale netværk C40 dannet, hvor medlemslandene arbejder sammen på at udvikle, udveskle og iværksætte klimaløsninger.
- Danmark blev i 2009 kåret til årets økologiske land på verdens største økologimesse.

2010'erne

- Tidligere blev produkter anprist som værende miljørigtige, hvor de nu markedsføres som bæredygtige. I 2014 kom vejledningen: *Vejledning om brug af miljømæssige påstande og etiske påstande m.v.* Formålet er at beskytte forbrugerne mod vildledning og uetisk markedsføring. Samme år udkom Danmarks seneste strategi for bæredygtig udvikling.
- FN's medlemslande indgik en bindende klimaaftale i 2015 (Parisafalen), der har til formål at reducere udledningen af drivhusgasser. Samme år blev FN's 17 verdensmål for bæredygtig udvikling vedtaget.
- I 2016 var andelen af solgte økologiske fødevarer i daglighandlen tredoblet i forhold til 2003. Dette skete på baggrund af politiske initiativer, der understøttede økologiske produktion og salg.
- Detailhandlen kom for alvor ind i kampen om bæredygtighed i 2018. Fem supermarkeder lå på top 10 over de brands, danskerne forbinder mest med bæredygtighed, ud af i alt 202 brands.
- Klima og miljø blev de mest omtalte emner til folketingsvalget i 2019. Den nye regering startede arbejdet med at vedtage Danmarks første klimalov, der har til formål at reducere udledningen af drivhusgasser med 70 % inden 2030. Det seneste COP-møde blev afholdt i december 2019 i Spanien. FN udkom samme år med en rapport, der viser en fortsat stigning i udledningen af drivhusgasser. Dermed vokser kløften mellem den mængde CO₂, vi burde udlede, og den mængde, vi reelt udleder, og det bliver dermed sværere at indfri målsætning fra Parisafalen om at begrænse den globale temperaturstigning.

Kapitel 3

STATE OF THE ART

I dette kapitel præsenteres den eksisterende litteratur, der har relevans for nærværende speciale. Formålet med kapitlet er dels at præsentere den nyeste forskning på området, samtidig med at aktualiteten af specialet fremvises.

Jeg startede med at undersøge, hvad der kendetegner bæredygtig forbrugeradfærd. Det er jeg senere gået væk fra, da jeg ikke ønskede at gå i dybden med, hvilke fødevarer kategorier og produktionstyper der er bæredygtige, ligesom adfærden ikke synes relevant ud fra en praksisteoretisk tilgang. Jeg ønskede derimod, at kapitlet skulle bidrage til en viden, der belyser forbrugernes barrierer og samtidig aktualiserer, hvorfor specialet tager afsæt i en praksisteoretisk tilgang.

Kapitlet er inddelt i tre afsnit. I første afsnit præsenteres definitionen af en etisk forbruger, eftersom specialet beror på respondenter med en grundlæggende interesse for bæredygtighed. I andet afsnit præsenteres først to danske undersøgelser der belyser forbrugernes udfordringer ved bæredygtige handlinger. Dernæst præsenteres en europæisk undersøgelse, der ligeledes belyser forbrugernes udfordringer, hvilket gør det muligt at sammenligne de oplevede udfordringer på tværs af landegrænser. Konklusionerne på undersøgelse leder videre til det sidste afsnit, der foreslår, at problemfeltet belyses ud fra en tilgang, der ikke tager afsæt i individets adfærd.

Den etiske forbruger

Der er sket en stor stigning i forbrugernes interesse for bæredygtighed, og kun en meget lille del af befolkningen betragter ikke klimaudfordringerne som alvorlige (Concito, 2018, s. 11). Flertallet mener, at de kun selv i nogen grad som forbruger kan gøre en væsentlig positiv forskel for klimaet, men på trods af dette mener danskerne, at forbrugerne har et stort ansvar for den bæredygtige omstilling (COOP, 2019) (Concito, 2018, s. 24).

Den stigende interesse for bæredygtighed betyder, at forbrugerne er begyndt at tage ansvar for at handle mere klimavenligt. Det Ethiske Råd definerer den etiske forbruger således: "... Den Ethiske Forbruger; det at forbrugere gennem deres forbrug tager ansvar for de etiske problemer, produktionen af fødevarer kan give anledning til" (Det Ethiske Råd, 2016a, s. 6). Citatet henviser til fødevarernes effekt på miljøet, overforbrug af

ressourcer, dyrevelfærd m.m. Den etiske forbruger handler ud fra værdier og vælger derfor altid det *rigtige* produkt frem for det billigste (Det Etske Råd, 2016a, s. 6). Det etiske forbrug anvendes som en særlig måde at udtrykke personlige præferencer på: "Man køber de varer, man associerer med særlige værdier, eller man lægger vægt på andre parametre som pris og/eller kvalitet" (Det Etske Råd, 2016a, s. 18).

Udfordringer ved bæredygtige handlinger

Miljøstyrelsen undersøgte i 2003 danskernes miljø- og forbrugeradfærd. Undersøgelsen tager udgangspunkt i kvalitativ metode, hvorigennem det er belyst, hvilke barrierer der forhindrer danske forbrugere i at gå fra viden til handling i forhold til at inddrage miljøhensynet som et element i det daglige indkøb. Forbrugerne oplevede prisen som den største barriere. Forbrugerne var ikke villige til at betale ekstra for en miljøvenlig vare, fordi de oplevede miljøhensynet som en sidegevinst og ikke som den primære årsag til valg af varer. Såfremt forbrugerne skal betale ekstra, ønsker de at opnå en nytteværdi i form af bedre sundhed, bedre kvalitet, bedre smag eller andet. Andre barrierer, der kom til udtryk, var blandt andet manglende viden, herunder begrænset kendskab til miljømærker, manglende kobling mellem forbrugsvalg og miljøeffekt, manglende tiltro til påvirkning af miljøeffekt ved forbrugsvalg, forkert emballage, begrænset produktsortiment, for kort holdbarhed, for kedeligt udseende, for dårlig kvalitet samt vaner og rutineprægede handlinger (Husmer & Jensen, 2003, s. 9-12).

I artiklen *For klimaet skyld? præsenterer* Peter Gundelach og Bettina Hauge en undersøgelse fra 2012, der belyser 18-35-årige danskeres tanker og konkrete handlinger i forhold til klimaforandringer. Artiklen ønsker at udfordre det, Anthony Giddens betegner som den klimapassive borger. Ifølge Giddens er befolkningen og politikerne passive i forhold til at gøre noget ved klimaforandringerne, hvilket han mener, skyldes, at vi ikke kan forholde os til konsekvenser, der ligger langt ude i fremtiden. I artiklen præsenteres en undersøgelse, der beror på kvantitativ og kvalitativ metode, som viser, at de danske unge i høj grad er bekymrede for klimaet. Dertil viser undersøgelsen, at de unge danskere viser et stort og villigt forandringspotentiale for at handle mere klimavenligt. De unge oplever dog, at det er svært at gennemskue, hvilke handlinger der er mest klimarigtige. Ydre omstændigheder, vaner og økonomi påvirker mennesker til at handle på en bestemt måde, hvor menneskets værdier former den klimavenlige adfærd, der ønskes. De kropslige indlejrede hverdagslivspraksisser og rutiner spiller dog en central rolle for, hvilke handlinger der i sidste ende laves om eller fortsættes. En ændring til et mere klimavenligt samfund sker dog ikke alene på baggrund af danskernes villighed til at ændre til en klimavenlig adfærd. De isolerede handlinger er indlejret i en sammenhængende kæde af praksisser. Dermed bliver organiseringen af handlingerne samt de strukturelle vilkår, der betinger organiseringen, interessant samt grundlaget for forandringen (Gundelach & Hauge, 2012).

I 2013 udkom en undersøgelse, der gennem et litteraturstudie fremviser fem barrierer, forbrugerne i Europa har for bæredygtige kostvaner. Begrænset viden og forvirring over, hvilke produkter der er bæredygtige, ses som en stor barriere. Vaner er dertil en anden stor faktor for adfærdsændringer, for selv med viden og motivation kan det være svært at ændre vaner. Der kan derfor ses en kløft imellem forbrugernes holdninger og værdier og deres faktiske handlinger. Dertil ses prisen som en barriere for de europæiske forbrugere, særligt blandt forbrugere med en lav indkomst. Køn og kultur kan ligeledes være en barriere. Kød anses som en vigtig del i den vesteuropæiske måltidskultur, og mænd spiser generelt mere kød end kvinder. Bæredygtigt forbrug er forbundet med en tidsbarriere, fordi maden tager længere tid at tilberede end de traditionelle kødretter. Til sidst peger undersøgelsen på, at tilgængeligheden til de bæredygtige produkter ses som en vigtig faktor for et bæredygtigt forbrug (Sue Dibb, Sustainable Food Consultant, 2013, s. 8-15).

Hvordan fremmes bæredygtige handlinger?

Ovenstående tekster viser, at hovedparten af de oplevede barrierer skal findes uden for individets rammer og handlemuligheder. Undersøgelserne viser, at forbrugerne i højere grad oplever, at de strukturelle vilkår og rammer påvirker deres handlemuligheder.

Professor Lotte Holm fra Københavns Universitet beskriver i artiklen *Fødevareautonomi og klimavenligt fødevarerforbrug* tre traditionelle måder at få forbrugerne til at ændre vaner ud fra en individorienteret tilgang. Holm foreslår en fjerde måde, der handler om at anskue problemfeltet ud fra en praksisteoretisk tilgang. Forbrugernes indkøbspraksis kan anskues som toppen af isbjerget, som omhandler det, der kan ses, og dermed det, forbrugerne køber i butikken. Forbrugernes handlinger er dog en del af en større helhed, og indkøbene afspejler eksempelvis sociale normer, infrastrukturen og forventninger, altså noget, der ikke kan ses. Forandringer handler dermed ikke om at få forbrugerne til at vælge anderledes, men handler snarere om en omorganisering i de forbundne praksisser. Det betyder, at forbrugerne ikke alene kan foretage ændringerne, men at nogle af praksisserne skal ændres på samfundsniveau (Holm, 2015).

Kapitel 4

TEORI

I dette kapitel præsenteres specialets teoretiske hovedafsæt, der udgøres af en praksisteoretisk tilgang. Først vil jeg redegøre generelt for den praktiske teoretiske tilgang. Dernæst vil jeg præsentere specialets teoretiske afsæt, der tager afsæt i sociolog Elisabeth Shoves sociale praksisteori. Shoves praksisteori beror på et indbyrdes afhængighedsforhold mellem tre elementer: Materialitet, kompetencer og viden. Shoves praksisteori skal bidrage til at undersøge, hvordan respondenterne praktiserer bæredygtigt forbrug i en indkøbspraksis, samt hvordan praksissen kan udvikles for at øge de bæredygtige dagligvareindkøb.

En praksisteoretisk tilgang

Praksisteori er i løbet af de seneste år blevet mere populært og anvendes af forskere inden for mange forskellige felter. Praksisteori beskriver ikke en samlet teori, men beskriver nærmere en tilgang til et felt, og derfor anvender mange praksisteoretikere betegnelsen praksisteori synonymt med *praksistækning*, *praksistilgang* eller *praksisbaserede studier*.

Det praksisteoretiske felt trækker blandt andet på Ludvig Wittgensteins sene sprogfilosofi og Martin Heideggers tidlige analyse af væren. Dertil trækker praksisteoretikere også på diskursteoretikere, sociale læringsteoretikere, praxeologer, pragmatister m.fl. På trods af, at de ikke betegnes som praksisteoretikere, deles interessen for at undersøge sociale praksisser, og hvordan aktører (re)producerer en social orden, hvilket gør det muligt at finde ligheder (Buch, 2017, s. 40). Det praksisteoretiske felt er bredt, hvor den første generation af praksisteoretikere blandt andet udgøres af Pierre Bourdieu, Anthony Giddens og Judith Butler, og anden generations praksisteoretikere udgøres af Theodore Schatzki, Andreas Redwitz og Alan Warde inden for forskellige empiriske felter (Halkier & Jensen, 2008, s. 50-51).

Den praksisteoretiske tilgang kan betegnes som antagelser om sociale praksisser, der anses som performative handlinger, samtidig med, at kulturens betydning for vores handlinger anerkendes (Halkier & Jensen, 2008, s. 51) (Buch, 2017, s. 39). Praksisteoretikere forsøger at forstå verden ud fra den måde, vi handler på, via de praksisser, vi indgår i, og er dermed en metode til at forstå et fænomen på baggrund af konkrete aktiviteter og handlinger (Buch, 2017, s. 37-38). Praksistilgangen gør dermed op med den traditionelle måde at fokusere på menneskets handlinger ud fra teoretiske antagelser eller ved at fokusere på strukturelle forklaringer. I stedet søger praksisteorien at: "... forstå fænomener på baggrund af de

praksisser, der former og formes af vores handlinger” (Buch, 2017, s. 37). Mennesket ses derfor ikke som et autonomt handlende individ, men som socialt handlende, der indgår i sociale felter og er konstituerende for den sociale orden (Halkier & Jensen, 2008, s. 60).

I praksistilgangen er fokus rettet mod de rutinebaserede, regelstyrede og institutionelle handlemønstre, der formes af normative orienteringer samt de situationer, hvor rutiner brydes, og regler ikke efterleves. Praksisteoretikere går ud fra en ”... hverdagslig antagelse om, at menneskelig aktivitet er kropslig, tids- og rumligt situeret, og at den altid udspiller sig i en materiel verden” (Buch, 2017, s. 39-40). Dermed skal praksisteoretikere reflektere over, at handlinger muliggøres, forhindres eller hæmmes af de fysiske og materielle omgivelser (Buch, 2017, s. 39-40).

Som tidligere nævnt indtager de forskellige praksisteoretikere forskellige empiriske felter. Inden for miljøsociologi og forbrugssociologi er Elisabeth Shove frontløber med antagelsen om, at en stor del af menneskers forbrug er ordinært og baseret på rutiner.

Shoves sociale praksisteori er kommet til med inspiration fra forskellige andre praksisteoretikere. Shove har tilføjet sit eget præg for at kunne bidrage til forståelse af, hvorfor mennesker gør, som de gør, og derigennem tilbyde en anden forklaring på menneskelig handling (Maller, s. 3). Bæredygtighed og praksis anvendes i nyere tid til at fortolke adfærdsændringer gennem praksisbegrebet, hvilket er interessant, eftersom hverken Giddens, Schatzki eller Reckwitz beskæftiger sig med adfærd. Der kan sociologien bidrage med andre teoretiske ressourcer (Shove, 2010, s. 1279), hvilket er årsagen til, at jeg positionerer mig inden for Shoves sociale praksisteori. Shoves bidrag til praksisteorien består i anvendelsen af praksisteori i empiriske sociologiske analyser, hvor praksisser som mikroprocesser ses i et samspil med samfundsmæssige dynamikker i tid og rum (Halkier & Jensen, 2008, s. 51, 56).

Med praksisteoriens flade ontologi indgår mennesket gennem aktivitet og handling i verden gennem sociale praksisser. Praksisser må betragtes som konstitueret og skabt af de enkeltes handlinger. Specialet vil derfor fokusere på handlinger, der: ”... konkret udspiller sig i tid og rum, blandt fysiske kroppe og materielle objekter og informeret af aktørernes engagement, projekter og mål” (Buch, 2017a, s. 102). Denne erkendelse danner grundlag for specialets ontologiske blik.

Elisabeth Shove

Elisabeth Shove er en engelsk sociolog, der er direktør for The DEMAND Centre (Dynamics of Energy, Mobility and Demand) på Lancaster University i England (Lancaster University). Shove er kendt for sit bidrag til praksisteorien, som hun har udviklet gennem sin forskning om klimaforandringer og hverdagsliv. Hun

interessere sig for, hvordan forskellige dynamikker former individet i en større samfundsmæssig sammenhæng. Shove anvender en genealogisk tilgang, hvor hun belyser, hvorledes praksisser opstår, udvikles, består og helt forsvinder (Shove, 2003, s. 1). Shoves praksisteori er en metode til at forene studier af innovation og forbrug og til konceptualisering af dynamiske processer i hverdagen (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 23). Shove har sammen med Mika Pantzar og Matt Watson udgivet bogen: *The Dynamic of Social Practice, Everyday Life and How it Changes*, hvilket nedenstående overvejende tager udgangspunkt i.

Hvad består praksis af?

Shove skelner mellem *practice-as-entity* og *practice-as-performance*, og de eksisterer begge i praksis. *Practice-as-performance* er unik og henviser til udførelsen af en praksis, der foregår i tid og rum. *Performance* fokuserer på en social handling, og hvordan handlingen udføres. *Practice-as-entity* henviser til de elementer, der indgår i en praksis (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 19-20). Praksis skal dermed forstås som en enhed, der organiserer handlinger på en særlig måde (Buch, 2017, s. 42). *Practice-as-performance* involverer aktiv integration af elementerne, og *practice-as-entity* er sammensat af mønstre og vaner (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 131).

Shove er inspireret af Giddens strukturteori, hvor menneskelig aktivitet og de sociale strukturer er tæt forbundet (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 14-15). Shove tager udgangspunkt i Reckwitz' definition om, at praksis består af indbyrdes afhængighed mellem: "... forms of bodily activities, forms of mental activities, "things" and their use, a background knowledge in the form of understanding, know-how, states of emotion and motivational knowledge" (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 34). Med ovenstående som udgangspunkt definerer Shove praksis ved et indbyrdes afhængighedsforhold mellem tre elementer: *Materials*, *competence* og *meaning* (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 36).

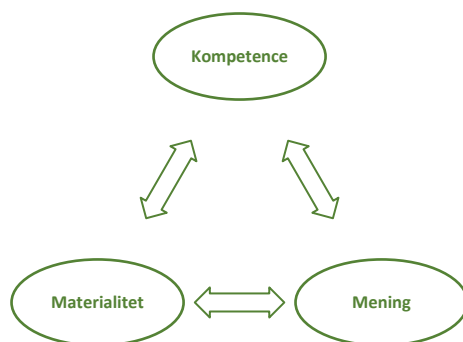
Elementerne i praksis

Det første element er *materials* (materialitet), hvor der henvises til Reckwitz' objekter, som omhandler genstande, infrastrukturer, værktøjer, hardware og selve kroppen. Derudover er Shove optaget af materialiteten som et konstitutivt element i praksis. Sociale og samfundsmæssige forhold er indbygget i designet af materielle genstande, som dermed påvirker sociale sammenhænge og dermed også vores handlemåder (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 132).

Det andet element er *competence* (kompetence), der omhandler forståelse og praktisk viden (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 34). Ved forståelse og praktisk viden henvises til rutiner og vaner, ligesom der henvises til formaliserede regler og love. Dette element leder tilbage til Reckwitz' forståelse af viden, der

opsummerer forskellige måder at føle, vide, fortolke og forholde sig til verden på (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 23). Kompetence i hverdagen sker gennem læring, der foregår konstant og nogle gange ubevidst. Kompetence skal også forstås som en kropsliggjort viden om, hvordan praksis udføres (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 59). Kompetence dækker dertil over at være i stand til at evaluere, hvorvidt en performance er passende. Dog er det ikke ensbetydende med at besidde de kompetencer, det kræver for at udføre denne performance (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 35).

Det tredje element er mening (mening). Mening omhandler den sociale og symbolske betydning af deltagelse i praksis og skal ses som en sammensmeltning af det, Reckwitz beskriver som mentale aktiviteter, følelser, værdier og motiverende viden samt Schatzkis begreb teleoaffektive strukturer (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 35). Den måde, verden tolkes på, og bestemte måder at handle ud fra sker ud fra den sociale orden, der er indlejret i udførelsen af praksis.

Figur 1 - Elementer i en praksis (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 40)

Tilstedeværelsen af de tre elementer på samme tid og sted er en forudsætning for, at praksis kan opstå. Det betyder ikke, at praksis vil opstå, men at der er mulighed for det. De tre elementer medfører, at en praksis kan være forbundet på forskellige måder. Elementerne er gensidigt afhængige og formes af hinanden, hvilket illustreres i figur 1 (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 36, 45). Elementerne er forholdsvis stabile og er i stand til at cirkulere mellem steder, hvor praksis altid er "... in the proces of formation ..." (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 55). Relationen mellem elementerne er dynamiske og konstant under forandring. Dertil cirkulerer elementerne dels inden for samme praksis, men også imellem forskellige praksisser. Elementer fra en given praksis kan gå igen i en anden praksis, så de samme elementer er en del af forskellige praksisser. Dermed kan forskellige praksisser også høre sammen gennem de elementer, de har til fælles (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 48).

En praksis er aldrig isoleret, men eksisterer altid i samspil med andre praksisser, hvilket illustreres i nedenstående figur 2.

Figur 2 – Forskellige praksissers sammenhæng (Egen figur inspireret af Buch, 2017, s. 45)

Figur 2 illustrerer, hvordan tre forskelle praksisser er forbundet, gennem de elementer de deler. I eksemplet tages udgangspunkt i kokkens madlavningspraksis, der hænger sammen med den praksis, som var på kokkeskolen. Dertil hænger kokkens madlavningspraksis også sammen med praksissen på arbejdspladsen samt mange andre praksisser, der ikke er illustreret. Ligesom elementerne er koblet sammen for at danne en praksis, kan forskellige praksisser ligeledes være sammenknyttede i bundter. Shove betegner bundter som "... lose-knit patterns based on the co-location and co-existence of practices" (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 92). Praksisserne er dermed forbundet af mønstre baseret på tid og sted. De forskellige praksisser både konkurrerer og samarbejder. Den tid, der benyttes i praksis, kan ikke anvendes i en anden, og dermed afhænger praksissens fremtid af, hvordan menneskerne, der indgår deri, tilbringer deres dag (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 138). På trods af konkurrencen forenes de forskellige praksisser samtidig af de fælles elementer (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 100).

Dynamikken i praksis

Shove er inspireret af Reckwitz' antagelse om, at mennesket betragtes som bærer af praksis. Mennesket kan være bærer af mange forskellige praksisser, uden at praksisserne er forbundet. Bæreren kan videreføre praksis ved at rejse rundt, ikke bare gennem tid og sted, men også ved de materielle omgivelser. Praksis er dermed både afhængig af de personer, der udøver dem, men også af de steder, hvor praksis udøves (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 20, 137). Når praksisser videreføres gennem tid og sted, eller når elementerne i en praksis cirkulerer mellem forskellige praksisser, anvendes betegnelsen at rejse (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 54). Det materielle element udgøres af en fysisk genstand, og den rejser, ved at genstanden flyttes fra et sted til et andet. Derimod er rejsen af kompetence og mening mere kompleks og kan foregå på forskellige måder (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 68).

Praksis spreder sig via det, Shove betegner som: "... social contagio ..." (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 79). En praksis kan sprede sig via social smitte, gennem mennesker, der deler en fælles interesse. Mennesker, der er knyttet til hinanden, er i højere grad tilbøjelig til at blive rekrutteret til praksissen. Det sociale netværk

er dermed vigtigt for spredningen af praksis. Nogle praksisser er dog tilstrækkeligt veletablerede til, at de forekommer naturligt og ikke tilhører et specifikt socialt netværk. Dermed sker spredningen ikke gennem social smitte, men derimod svækker eller styrker strukturen spredningen (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 79).

Shove er inspireret af Giddens begreb om *circuits of reproduction*:

“In his rather schematic account, circuits of reproduction include loops of feedback (and feed forward) between individual actors engaged in monitoring the continuous flow of activity, and between these and the structural properties of social systems. Although described as circuits of ‘reproduction’, such relationships do not ensure continuity” (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 109).

En praksis ændres løbende over tid som et resultat af den læring, der sker på baggrund af erfaringer. Erfaringerne sker gennem feedback. Feedback kan ske gennem overvågning via tekniske hjælpemidler, men også via intern belønning (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 122). Feed-forward er handlinger, der foretages på baggrund af den forventede evaluering. Handlingen bliver derved påvirket af forventningerne. Circuits er konstant til stede i praksis, og læringen afhænger dermed af, hvilken feedback der reageres på (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 109). Derudover ændres praksis også over tid, ud fra forståelsen om, hvad der er normalt i dag, ikke altid har været anset som normalt. Dertil vil det, der anses for normalt i dag, ikke være det i fremtiden (Shove & Spurling, 2013, s. 2).

Shove er interesseret i, hvordan praksis udvikler og ændrer sig. Praksis ændres, når nye elementer introduceres, eller når allerede eksisterende elementer kombineres på nye måder (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 131). På den måde er elementerne dynamiske og under konstant forandring. Hvis praksis skal bevares, skal elementerne hele tiden forbindes (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 86-87). En måde at fastholde en praksis på kan ske gennem intern belønning. En god udførelse af praksis, kan betragtes som intern belønning. Når aktørerne i praksissen bliver engageret, ændres deres status, således de bliver til det, de gør. Hvis det ikke føles godt eller givende at udføre en praksis, vil praksis ændres eller forsvinde med tiden (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 82, 86).

Udviklingen i praksis

En undersøgelse af praksis kan danne grundlag for en forståelse af sociale fænomener på mikro-, meso-, og makroniveau. Mikroniveauet udgøres af de individuelle handlinger, hvor mesoniveauet omhandler strukturering af regler, og makroniveauet er et dybt strukturelt niveau af tendenser (Shove, 2002, s. 3). Shove mener, at der er integreringer mellem mikroniveauets praksisser og makroniveauets materielle betingelser

og diskurser, ved at mikroniveauet formes af makroniveauets strukturer (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 103, 122).

"First, climate change arguably represents 'the greatest long-term challenge facing the human race'... Second, it is challenging precisely because the prospect of any effective response depends on changing social practice" (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 151). Shove anerkender i citatet vigtigheden af ændringer af den sociale praksis til bekæmpelse af klimaudfordringerne. Udviklingen af den sociale praksis er uforudsigelig, hvorfor det ikke giver mening at opsætte mål for en praksisændring. Det er dog muligt gennem politiske indgreb at øge sandsynligheden for en ændring i elementerne i praksis (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 158). Det er dog vigtigt at bemærke, at politiske indgreb, der har til formål at ændre individuelle adfærdsmønstre, er en metode til at manipulere forbrugerne, hvilket kan anses som værende etisk forkert (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 153). Meget af den manipulation, vi udsættes for i dagligdagen, sker som en automatisk og ubevidst del af vores adfærd. Ligesom de miljøbelastende handlinger, vi til daglig udøver, sker ubevidst, hvorfor det ikke nødvendigvis er etisk forkert at påvirke forbrugerne i en bæredygtig retning. Individuelle handlinger kan omvendt påvirke og ændre strukturen og dermed ændre den måde, hvorpå magten udøves både på meso- og makroniveau (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 148).

Kilden til ændret adfærd ligger i udviklingen af praksis. "... policy makers would do well to consider parallel tracks that matter for the careers of the practices they seek to change" (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 170). Shove mener, at staten bør overveje, at den konkurrence, der er imellem forskellige praksisser, kan påvirke forbrugernes handlinger, hvorfor det er vigtigt at overveje, hvad der virker betydningsfuldt for bæreren af praksis. Dertil er det muligt at bringe forskellige aktører sammen (virksomheder og producenter) som en del af en bevidst strategi til en ændring af praksis i en mere bæredygtig retning (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 172). Det handler om at ændre måden at tænke på, vaner og rutiner og dermed forbrugernes handlemønstre samt strukturen omkring (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 174). Politiske interventioner kan ved at forme og påvirke bæreren af praksis og dertil bringe forskellige aktører sammen påvirke og forandre cirkulationen af de tre elementer.

Shove er inspireret af Schatzki's definition af, hvornår praksis ændrer karakter eller opløses: "... when changes in organization are vast or wholesale, or a practice's projects and task are simply no longer carried out, former practices expire ..." (Schatzki, 2002, s. 244). Når praksis forsvinder eller opløses, kan det være på baggrund af en radikal ændring i praksis. Schatzki hævder, at innovation skaber ændringer i rutiner og vaner og dermed forbrugernes handlemønstre, og på den måde ændres eller forsvinder en gammel praksis til fordel for en ny (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 85). En praksis forsvinder eller udløber ligeledes, ved at projekter eller opgaverne i praksis ikke udføres længere (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 133). Nogle praksisser bliver

dybt forankret i samfundet, mens andre forsvinder. Når forbindelsen mellem elementerne brydes, bliver nogle elementer en del af andre praksisser, hvor andre blot forsvinder (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 45).

Praksisteoriens anvendelighed i specialet

Shoves sociale praksisteori skal i nærværende speciale bidrage til at belyse, hvordan hverdagspraksissen dagligvareindkøb eksisterer på baggrund af et indbyrdes afhængighedsforhold mellem tre elementer. Ved at identificere elementerne og dynamikken imellem dem kan der skabes viden om, hvordan elementerne påvirker udførelsen af praksis. Shove mener, at kilden til adfædsændringer ligger i udviklingen af praksis, og dermed kan Shoves sociale praksisteori anvendes til at belyse, hvordan praksis kan ændres og udvikles med henblik på at øge det bæredygtige forbrug i indkøbspraksissen.

Kapitel 5

METODOLOGI OG METODE

I dette kapitel præsenteres mine metodiske overvejelser og valg for at sikre metodisk transparens. Først beskrives, hvordan jeg har fundet den anvendte litteratur. Dernæst præsenteres mine overvejelser til udvælgelse af respondenter samt en beskrivelse af de fem respondenter, undersøgelsen tager afsæt i. Derefter beskrives de etiske overvejelser, jeg har gjort mig igennem hele projektperioden, samt den anvendte metode, der beror på observation og interviews. Jeg har valgt både at anvende observation og interviews for at få en detaljeret indsigt i respondenternes handlinger samt de overvejelser, de gør sig i forbindelse med valg af dagligvarer. Dertil giver metoden mulighed for at anskue problemfeltet ud fra en praksisteoretisk tilgang. Afslutningsvis vil jeg beskrive, hvordan jeg har indsamlet empirien, samt hvordan den bearbejdes.

Litteratursøgning

Jeg har anvendt følgende databaser til litteratursøgning: Google Scholar, Aalborg Universitetsbibliotek og PubMed.

Jeg har afgrænset mig til at søge på dansk og engelsk litteratur. Jeg har anvendt følgende søgeord: Bæredygtig forbrugeradfærd, bæredygtigt forbrug, danskernes forbrugsmønstre, danskernes forbrugsvaner, globale klimaforandringer, livsstil, bæredygtig livsstil, etisk forbrug, sustainable behavior, sustainable consumption, sustainable diets, climate changes, sustainable lifestyle og promoting sustainability. I min søgning efter praksisteori har jeg anvendt følgende søgeord: Praksisteori, generelt om praksisteori, Anders Buch, Elisabeth Shove og practice theory.

Jeg har dertil fundet inspiration på diverse hjemmesider som Landbrug og Fødevarer, Miljø- og Fødevareministeriet og Regeringens hjemmeside. Derudover har jeg fundet inspiration i andre specialer samt i alle de læste tekster og undersøgelses litteraturlister.

Empirisk afsæt

Jeg ønskede en forholdsvis homogen gruppe af respondenter, hvilket skulle bidrage til et detaljeret kendskab til en bestemt gruppe, som ikke adskiller sig for meget fra hinanden. Jeg anser den homogene gruppe af respondenter for bærere af gyldig og brugbar know-how til at belyse problemfeltet. Jeg opstillede derfor en

række selekteringskrav til udvælgelse af respondenter, der skulle bidrage til en homogen gruppe af respondenter.

I kapitel tre præsenterede jeg en undersøgelse fra Miljøstyrelsen omhandlende miljø og forbrugeradfærd. I undersøgelsen anbefales det, at en fremtidig indsats skal ske mod den gruppe, de betegner som *mellemgrønne forbrugere*, hvilket er forbrugere, der køber økologisk eller miljømærkede produkter en gang imellem. Forbrugere, der ikke viser interesse for bæredygtighed, vil formentlig afvise køb af de miljøvenlige produkter, hvorfor jeg ikke betragter den målgruppe som et interessant empirisk afsæt til at belyse problemfeltet (Husmer & Jensen, 2003, s. 32). Jeg har derfor bevidst valgt at søge efter respondenter, der har en interesse for bæredygtighed samt køber bæredygtigt en gang imellem.

De danske forbrugere har generelt en stigende interesse for bæredygtighed. Aldersgruppen 25-34 år lægger særlig vægt på bæredygtighed, når de handler dagligvarer, hvor aldersgruppen 35-44 år samt ældre over 65 år går mindst op i bæredygtighed. Forbrugere bosat i Region Hovedstaden lægger mest vægt på bæredygtighed, når de handler ind. Dog ses der ingen forskel på mænd eller kvinder (Landbrug og Fødevarer, 2016, s. 2-3). Der er en tendens til, at bæredygtige forbrugere køber en større andel af økologiske produkter (Husmer & Jensen, 2003, s. 25), ligesom der ses en tendens til, at økologiske forbrugere oftere er forandringsvillige mod et mere bæredygtigt forbrug (Concito, 2016, s. 6-7). Hvis man ser på, hvem der handler mest økologisk, er det aldersgruppen 25-44 år, hvor de unge under 24 år og de ældre over 70 år er dem, der handler mindst økologi. En husstand bestående af to voksne med børn køber oftere økologisk end to voksne uden børn samt enlige. Dertil ses, at de, der overvejende handler økologisk, er bosat i Region Hovedstaden (Rasmussen & Lundø, 2016, s. 7-9). Jeg har derfor valgt at afgrænse respondenterne til aldersgruppen 25-34 år med børn, bosat i Region Hovedstaden.

Jeg ønskede ikke at anvende både mænd og kvinder, da jeg ikke var interesseret i at sammenligne efter køn. På trods af, at ovenstående viser, at der ikke ses forskel på mænd og kvinder, viser andre undersøgelser derimod, at kvinder er mere engageret i bæredygtige aktiviteter end mænd (Niva, Mäkelä, Kahma, & Kjærnes, 2014). Derudover tyder det på, at traditionelle kønsroller dominerer de danske hjem, og kvinderne dermed oftere foretager dagligvareindkøb (Danmarks Statistik, 2004) Jeg har derfor valgt, at specialet skal tage afsæt i kvinder.

Rekruttering

Til rekruttering af respondenterne har jeg valgt at anvende opslagsgrupper på Facebook. Jeg har valgt at søge efter respondenter i følgende tre grupper på Facebook:

- Netværk for professionsbachelorer i ernæring og sundhed

- Bæredygtig livsstil
- De bæredygtige klimaløsninger (inspirations- & debatgruppe)

Jeg har udvalgt disse grupper, da jeg ved, at gruppemedlemmerne overvejende udgøres af kvinder. Dertil har jeg en forforståelse om, at medlemmerne i ovenstående grupper generelt gør sig bæredygtige overvejelser, og at det derfor ville være muligt at finde respondenter, der matchede mine selekteringskrav. Jeg skrev følgende opslag på de tre grupper:

”Kære alle. Jeg er i gang med at skrive speciale om bæredygtig forbrugeradfærd og hvilke barrierer for en bæredygtig adfærd, forbrugerne har, når de handler dagligvarer. I den forbindelse søger jeg kvinder i alderen 25-34 år med børn, bosat i Region Hovedstaden, der har en interesse for bæredygtighed. Med interesse for bæredygtighed mener jeg, at du gør dig bevidste overvejelser om de produkter, du køber, men at alle dine dagligvarevalg ikke er bæredygtige. Jeg ønsker at undersøge ovenstående gennem et interview på en varighed af 20-30 minutter. Derudover ønsker jeg at observere dig og tale med dig om de produkter, du vælger, mens du handler dine dagligvarer. Dertil har jeg nogle afsluttende spørgsmål. Du vælger selv tid og sted. I alt jeg vil skyde på, at du skal afsætte en times tid. Interviewet og de afsluttede spørgsmål lydoptages, og du vil være anonym i specialet. Jeg ser frem til at høre fra dig, der vil hjælpe mig med min undersøgelse”.

Jeg fik hurtigt henvendelser fra flere, der ønskede at deltage. De fleste fra nogle, der matchede mine selekteringskrav, men også fra nogle uden for alderskriteriet, der ønskede at deltage. Dertil skrev flere, at emnet var meget interessant, og flere ønskede specialet tilsendt efterfølgende. Dette bekræfter min antagelse om, at det var muligt at finde respondenter, der matchede mine selekteringskrav i ovenstående Facebookgrupper, ligesom det bekræfter specialets aktualitet.

Jeg havde på forhånd planlagt at jeg ville anvende seks respondenter i undersøgelsen. Tilfældigvis fik jeg seks henvendelser i alt fra kvinder, der matchede mine selekteringskrav. En af respondenterne valgte dog at aflyse den aftale tid, og da det var ikke muligt at finde en ny tid, der passede os begge, valgte jeg kun at anvende fem respondenter som empirisk afsæt for specialet.

Præsentation af respondenterne

Respondent 1 er en kvinde på 26 år. Hun bor sammen med sin mand og deres barn på 1 år i en lejlighed i Hvidovre Kommune. De har dog købt hus og fraflytter derfor kommunen. Respondenten studerer teknoantropologi på Aalborg Universitet.

Respondenten er rekrutteret fra Facebookgruppen: *Bæredygtig livsstil*. Interviewet foregik hjemme hos respondenten og havde en varighed af 37 minutter. Den efterfølgende observation foregik i Rema 1000 og varede cirka 20 minutter.

Respondent 2 er en kvinde på 25 år, bosat i Skovlunde Kommune sammen med sin kæreste og deres barn på 2 år. Hun er uddannet professionsbachelor i ernæring og sundhed med retningslinje som klinisk diætist, hvilket hun arbejder som nu.

Respondenten er rekrutteret fra Facebookgruppen: *Netværk for professionsbachelorere i ernæring og sundhed*. Interviewet foregik på respondentens arbejdsplads og varede 17 minutter. Den efterfølgende observation foregik i SuperBrugsen og varede cirka 15 minutter.

Respondent 3 er en kvinde på 33 år, bosat på Nørrebro sammen med sin mand og deres to børn på 2 og 4 år. Hun er uddannet professionsbachelor i ernæring og sundhed samt har en kandidat i Integrated Food Studies fra Aalborg Universitet og arbejder nu blandt andet med bæredygtighed.

Respondenten er rekrutteret fra Facebookgruppen: *Netværk for professionsbachelorere i ernæring og sundhed*. Interviewet foregik hjemme hos respondenten og varede 45 minutter. Den efterfølgende observation foregik samme sted, da respondenten handler over internettet på www.nemlig.com, og havde en varighed af cirka 30 minutter.

Respondent 4 er en kvinde på 31 år. Hun bor i Helsingør sammen med sin kæreste og sit barn på 11 år, der bor der i 14 dage ad gangen. Respondenten studerer geografi på Københavns Universitet.

Respondenten er rekrutteret fra Facebookgruppen: *Bæredygtig livsstil*. Interviewet foregik hjemme hos respondenten og varede 50 minutter. Observationen foregik i Netto og varede cirka 20 minutter.

Respondent 5 er en kvinde på 29 år, bosat i Ganløse med sin kæreste og deres barn på 1 år. Respondenten studerer litteraturvidenskab på Københavns Universitet.

Respondenten er rekrutteret gennem hendes mor, der så opslaget i Facebookgruppen: *De bæredygtige klimaløsninger (inspirations- og debatgruppe)*. Interviewet foregik hjemme hos respondenten og varede 30 minutter. Observationen foregik i Spar og varede 10 minutter.

Etiske overvejelser

”En interviewundersøgelse er et moralsk projekt” (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 105-106). Etik stammer fra det græske ord *ethos*, der betyder karakter. Karakter kan oversættes til det latinske ord *mores*, hvorfra morale stammer.

Observationer og interviews, som specialet beror på, er baseret på relationer mellem mennesker, hvorfor de etiske overvejelser ses som værende aktuelle. Det er vigtigt, at der tages højde for de etiske problemstillinger, der kan opstå fra projektets start, og til projektet er slut. Der er særligt fire etiske retningslinjer, der ifølge Kvale og Brinkmann ses som særligt relevante: Informeret samtykke, fortrolighed, konsekvenser og forskerens rolle (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 113). I nærværende speciale er særligt samtykke og fortrolighed i centrum.

Informeret samtykke betyder, at respondenterne informeres om undersøgelsens formål og overordnede design. Respondenterne giver samtykke til, at de frivilligt deltager, samt at de til enhver tid kan trække sig fra undersøgelsen (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 116). Det er mit ansvar, at processen foregår under hensyntagen til fortrolighed og anonymitet. Jeg sikrer respondenternes anonymitet, ved at de anonymiseres gennem hele specialet, da jeg ikke ønsker, at deres deltagelse i min undersøgelse senere skal få konsekvenser for dem. De anonymiseres, ved at de i specialet omtales respondent 1-5, og deres navne fremgår derfor ikke. Jeg har ligeledes valgt at sløre respondenternes fulde navn på samtykkeerklæringen (bilag 3). I afsnittet: *Præsentation af respondenterne* fremgår respondenternes alder og bopælskommune. Jeg har præsenteret de tre studerende respondentes uddannelser, men ikke, hvilket semester de er på, da jeg ikke anser det som relevant. For respondenterne med fuldtidsarbejde har jeg valgt at præsentere deres uddannelser, men ikke deres ansættelsessted. Dertil har jeg sløret, om de har drenge- eller pigebørn, da det ligeledes ikke anses at være relevant. Ved at de anonymiseres, vil det ikke være muligt at identificere dem, hvorfor det ikke er nødvendigt at gøre specialet fortroligt (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 117-118).

Dertil er det mit ansvar at sikre, at specialets analytiske fund ikke afviger fra respondenternes handlinger og holdninger (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 119-120). Jeg er derfor meget opmærksom på, at de publicerede resultater er så nøjagtige og repræsentative for forskningsfeltet som muligt.

Observation

Da jeg anvender en praksisteoretisk tilgang, har jeg valgt, at specialets metodiske tilgang skulle bero på observation. Observationen havde til formål at bidrage til en nuanceret indsigt i respondenternes konkrete handlinger. Dertil skulle observationen bidrage til at skabe en forståelse for, hvad respondenterne *gør*, når

de handler dagligvarer. Nedenstående afsnit tager afsæt i bogen: *Deltagende observation*, skrevet af Søren Kristiansen og Hanne Kathrine Krogstrup.

I bogen præsenteres forskellige typer af observationsmetoder. Der skelnes mellem *den totale deltager*, *deltageren som observatør*, *observatøren som deltager* og *den totale observatør* (Kristiansen & Krogstrup, 2015, s. 90). Jeg valgte at anvende tilgangen *observatøren som deltager*, da denne metode kunne bidrage med en indsigt i respondenternes indkøbspraksis. Deltagerobservation er sammensat af to umiddelbare modsætningsfyldte og selvstændige ord. At deltage henfører til en aktiv deltagelse, hvor observation henfører til, at en situation observeres passivt. Det behøver dog ikke forstås som enten-eller, da det er muligt at være deltager og samtidig observere (Kristiansen & Krogstrup, 2015, s. 71).

Observation kan både foregå i naturlige og kunstige omgivelser. Ved observation i naturlige omgivelser henvises der til, at undersøgelsen finder sted inden for en kontekst, der allerede eksisterede (Kristiansen & Krogstrup, 2015, s. 46). Eftersom jeg ønskede at observere en indkøbspraksis, må det betegnes som observation i naturlige omgivelser. Derudover skelnes der mellem struktureret og ustruktureret observation, hvilket omhandler i hvilket omfang, observatøren er åben over for ny indsigt (Kristiansen & Krogstrup, 2015, s. 47). Jeg ønskede at gå undersøgende til værks, men havde på forhånd udarbejdet en observationsguide (bilag 2) baseret på tre fokuspunkter:

- De fysiske rammer
- Respondentens praksis
- Humør/stemning

Observationsguiden var udarbejdet med Shoves sociale praksisteori in mente, hvor jeg igennem fokuspunkterne var opmærksom på at belyse elementerne materialitet, kompetence og mening. Selv på en simpel indkøbstur er det umuligt at beskrive alle aspekter, og derfor havde observationsguiden til formål at holde fokus på problemfeltet, samtidig med at den skulle give mulighed for en undersøgende tilgang. Dertil baseres observationsguiden på en overfladebeskrivelse, hvor jeg har identificeret og beskrevet så meget som muligt (Kristiansen & Krogstrup, 2015, s. 144-145).

Jeg ønskede at skabe en dialog under observationerne for derigennem at skabe viden om respondenternes overvejelser og årsagerne til deres handlinger. Jeg havde på forhånd nedskrevet spørgsmål i interviewguiden (bilag 1), som samtalerne undervejs kunne tage udgangspunkt i. Ud over, at dialogen skulle bidrage til at skabe en nuanceret indsigt i respondenternes indkøbspraksis, skulle den også bidrage til, at respondenterne oplevede observationen mere naturligt, og deres indkøb dermed ikke afveg fra det, de normalt handler.

Interviews

Jeg valgte at supplere observationerne med interviews for at indhente en mundtlig fortælling, hvilket skulle bidrage til at skabe en mere uddybende indsigt i praksissen, end dialogen under observationen skabte. Jeg udarbejdede en interviewguide, der indeholdt åbne spørgsmål, hvilket skulle bidrage til at få en detaljeret forståelse for respondenternes praksis (bilag 1). Interviewguiden indeholdt både spørgsmål til interviewet og spørgsmål til observationen. Jeg valgte at foretage semistrukturerede forskningsinterviews, da det giver mulighed for at afvige fra interviewguiden og i stedet forfølge respondenternes fortællinger. Interviewformen er oprindeligt udarbejdet for at søge at indhente information om respondenternes livsverden (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 177). I praksisteorien er individets oplevelser, følelser og holdninger ikke interessante. På trods af dette vurderede jeg, at det ville være relevant at få indblik i respondenternes subjektive holdninger, følelser og oplevelser. Dette vurderede jeg relevant, blandt andet fordi bæredygtighed kan rumme mange fortolkninger, og fordi jeg betragter respondenternes forståelser for bæredygtighed som centrale for deres handlinger. Jeg har ved anvendelse af det semistrukturerede forskningsinterview fraveget den praksisteoretiske tilgang. Jeg vil i afsnittet: *Metodiske efterrefleksioner* belyse, hvad det har haft af betydning.

For at belyse problemfeltet ud fra en praksisteoretisk tilgang lod jeg mig samtidig inspirere af den italienske professor Davide Nicolini's interviewteknik: Interview To The Double (ITTD). Teknikken er oprindeligt udarbejdet som en metode til dataindsamling og som en måde at forstå og præsentere praksis på (Nicolini, 2009, s. 6). Dertil bidrager metoden til at belyse den normative og moralske dimension, der kendetegner en praksis (Nicolini, 2009, s. 21). Nicolini mener, at det er bedst, såfremt interviewet foregår flydende, og respondenterne derfor får mulighed for at fortælle, uden at der afbrydes således: "... that the narrative of the account may itself become the object of later analysis" (Nicolini, 2009, s. 9). Nicolini er styret af, at: "... practice is, by definition, a complex affair" (Nicolini, 2009, s. 4), hvorfor han ikke anbefaler, at ITTD anvendes som selvstændig metode af hensyn til praksisteoriens kompleksitet (Nicolini, 2009, s. 7).

ITTD kan sammenlignes med øvrige kvalitative forskningsmetoder, ved at der generes data, der skal bearbejdes (Nicolini, 2009, s. 9). Derudover er der fællestræk, ved at metoderne beror på kommunikation, der kun giver brugbare resultater, såfremt der lyttes til respondenternes fortællinger. Det er dog vigtigt ved ITTD at være opmærksom på, hvad respondenterne *gør* med deres ord, frem for kun, hvad der siges (Nicolini, 2009, s. 13). Interviewet genererer på den måde: "... a particular form of discursive production ..." (Nicolini, 2009, s. 13). Gennem ordene vil respondenterne udtrykke en særlig diskurs gennem deres fortællinger. Dertil bliver der gennem normative og moraliserende fortællinger skabt en viden omkring, hvad der anses som rigtigt og forkert at gøre i praksissen (Nicolini, 2009, s. 14).

Interviewteknikken beror på detaljer, ved at respondenterne skal forestille sig at interviewerens er respondenterens *double*. Respondenterne skal forestille sig, at de skal erstattes på deres job og derfor give detaljerede instrukser til interviewerens (Nicolini, 2009, s. 5).

Interviewguiden indeholdt ikke spørgsmålet: *Hvis jeg skulle overtage dit dagligvareindkøb, hvad skal jeg så gøre?* Jeg har i stedet spurgt til, hvilke overvejelser respondenterne gør sig, samt hvad de prioriterer, når de handler dagligvarer, hvorfor jeg har ladet mig inspirere af teknikken, men ikke anvendt den fuldt ud. Jeg valgte at spørge på denne måde for at opnå en indsigt i respondenternes overvejelser omkring valg og fravalg af dagligvarer og dermed få respondenterne til at sætte ord på aktiviteten. Ved at der sættes ord på, kommer et billede af praksissen til syne. Jeg vurderede inden gennemførelsen af interviewene, at denne spørgeteknik ville give størst indblik i praksissen. Jeg belyser i afsnittet *Metodiske efterrefleksioner*, hvordan jeg med fordel kunne have benyttet tilgangen fuldt ud.

Pilottest

Jeg valgte at foretage en pilottest af den valgte metode, inden jeg gennemførte selve undersøgelsen. Formålet med pilottesten var at få afprøvet interviewspørgsmålene, så jeg fik klarlagt, at de ikke gav anledning til misforståelser. Derudover gav pilottesten også mulighed for at teste deltagerobservationen i en indkøbspraksis, hvilket er en metode, jeg ikke tidligere har anvendt.

Pilottesten gav anledning til enkelte ændringer i spørgsmålenes udformning. Pilottesten gav ligeledes anledning til, at jeg fravalgte at lydoptage dialogen under deltagerobservationen. Min oprindelige tanke var at lydoptage det, men det viste sig ikke at fungere i praksis. Det var upraktisk at gå og holde telefonen, jeg optog med, oppe foran munden, hvilket var nødvendigt af hensyn til baggrundsstøjen. Ud over at være upraktisk bidrog det ligeledes til at gøre situationen meget kunstig, hvilket jeg frygtede, ville medføre ændringer i indkøbene og dermed bidrage til unormale handlinger. Pilottesten medførte derfor en værdifuld indsigt i den valgte metode.

Jeg udførte pilotinterviewene på min tidligere bachelormakker, der ud over at besidde en kritisk sans ligeledes matcher selekteringskravene bortset fra, at hun ikke har børn. Dette vurderede jeg dog, ikke havde betydning. Jeg valgte ikke at lydoptage testen, men skrev i stedet noter undervejs. Pilottesten blev gennemført i uge 38.

Observation i praksis

Observationen blev foretaget efter et indledende interview. Dette skyldes, at jeg anså relations-dannelsen som essentiel for at mindske unormale handlinger. Observationen blev gennemført på baggrund af respondenternes ønsker til tid og sted og foregik derfor et sted, respondenterne plejede at handle ind. Observationen blev i alt gennemført på fem forskellige steder i uge 40 og 41. Observationen havde en varighed mellem 15-30 minutter. Tidsforskellen skyldtes til dels, hvor travlt der var i butikken, men var også påvirket af den dialog, der blev skabt undervejs.

Eftersom de indledende interviews ikke blev foretaget, hvor observationen skulle foregå, skulle vi fysisk bevæge os hen til det sted, hvor respondenterne ønskede at handle deres dagligvarer. Ved to af respondenterne gik vi fra henholdsvis bopæl og arbejdsplads til supermarkedet, hvor vi ved de to øvrige kørte i bil. Der var ikke forbundet transport med respondenterne, der handlede på internettet.

Observationen blev som tidligere nævnt foretaget ud fra en observationsguide. Selve observationsguiden ændrede sig ikke undervejs i empiriindsamlingen. Jeg forsøgte hele tiden at have den praksisteoretiske tilgang i mine overvejelser, men min manglende erfaring med praksisteori blev en realitet efter empiriindsamlingen. Dette belyses i afsnittet: *Metodiske efterrefleksioner*.

Eftersom jeg indgik i feltet som *observatøren som deltager*, indebar det, at jeg deltog i dagligvareindkøbene. Under observationen iagttog, spurgte og lyttede jeg til respondenterne, hvilket gav mig mulighed for at få en nuanceret indsigt i respondenternes handlinger. For at få skabt en dialog havde jeg på forhånd udarbejdet spørgsmål, som dialogen med fordel kunne tage udgangspunkt i. Derudover tog samtalen også udgangspunkt i de handlinger, respondenterne havde italesat i interviewene, samt de handlinger, der ikke var kommet frem i interviewene. For at situationen ikke skulle virke som et forhør, stillede jeg ikke spørgsmål ved alle respondenternes valg. Dette bidrog til, at respondenterne selv begyndte dialogen og fortalte om deres overvejelser, hvilket medførte en behagelig og afslappet stemning. Jeg tog billeder undervejs, hvis jeg observerede noget, jeg særligt ønskede at dokumentere (bilag 5-9). Dertil afsluttede jeg alle observationerne med at spørge respondenterne om lov til tage et billede af dagligvarerne i indkøbskurven.

Respondent 1 italesatte som den eneste, at det følte underligt, at jeg observerede hende og tog billeder undervejs. Denne erfaring gjorde, at jeg fremadrettet blev opmærksom på at starte en dialog lidt tidligere, så observationen og dialogen følte mere afslappet. Jeg vurderer, at erfaringen bidrog til en mere naturlig stemning i de efterfølgende observationer, eftersom ingen af de øvrige respondenter italesatte det.

Deltagerobservation omhandler observation blandt mennesker i egne naturlige omgivelser. Naturlige omgivelser skal forstås som en kontekst, der eksisterede inden observationen. På trods af, at omgivelserne

er naturlige, vil det aldrig føles naturligt for de observerede, hvilket kan medføre ændringer i deres handlinger. Dette uddybes i afsnittet: *Min position i feltet*.

Efter gennemførelsen af både observation og interview af en respondent skrev jeg feltnoter (bilag 5-9). Jeg ønskede at skrive feltnoter direkte efter, fordi det gav mig mulighed for at gå tilbage i butikken for at tjekke op på eksempelvis prisforskel på økologiske og konventionelle produkter eller tilgængeligheden af produkter. Dertil bidrog til, at så lidt som muligt blev glemt (Kristiansen & Krogstrup, 2015, s. 146-147). Jeg skrev bevidst ikke feltnoter undervejs, da det kan bidrage til, at de observerede kan føle sig overvåget, ligesom det kan virke forstyrrende og dermed kan give anledning til, at respondenterne tænker mere over deres valg, og foretager indkøb de ikke normalt ville vælge. Derudover ville det være upraktisk at gå og skrive noter, mens observationen fandt sted. Jeg forsøgte at skrive detaljerede og systematiske feltnoter efterfølgende, da de udgør en vigtig kilde til data. Denne proces er dog forbundet med en selektering og en bearbejdning, hvorfor de oprindelige indtryk vil blive præsenteret i en bearbejdet form. Jeg blev senere opmærksom på relevansen af visse observationer, hvilket har betydet, at jeg løbende har tilføjet feltnoter. Det var eksempelvis først ved den tredje observation, at jeg blev opmærksom på, at alle supermarkederne havde en separat afdeling til de økologiske frugt- og grøntvarer. Jeg vurderede, at årsagen til, at jeg ikke har fået skrevet alt ned fra start, til dels skyldes den sammenligning, jeg automatisk foretog af de forskellige observationer. Derudover skyldes det også min manglende erfaring med den anvendte metode. Min måde at tilgå feltnoterne har derfor ændret sig undervejs i processen, ved at jeg blev opmærksom på flere detaljer og sammenhænge. "Det er vigtigt, at dette arbejde udføres grundigt og systematisk, da feltnotaterne ofte udgør selve grundstammen i forskerens datamateriale" (Kristiansen & Krogstrup, 2015, s. 146). Eftersom jeg ikke har skrevet alle feltnoterne ned med det samme, kan jeg ikke afvise, at nogle observationer kan være gået tabt.

Interview i praksis

Respondenterne har som tidligere nævnt alle selv valg tid og sted for gennemførelsen af undersøgelsen. Fire interviews blev gennemført hjemme på respondentens bopæl, hvor det sidste blev gennemført på respondentens arbejdsplads. Interviewene havde en varighed af 17-50 minutter.

Det er interessant at bemærke længdeforskellen i de indledende interviewenes. Det korteste interview på 17 minutter blev foretaget på respondentens arbejdsplads. Alle de øvrige interviews blev foretaget hjemme hos respondenterne og varede mellem 30-50 minutter. Materielle faktorer samt omgivelserne kan påvirke interviewkonteksten, hvilket jeg antager, er tilfældet (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 140-145). Respondenterne kan have følt sig mere trygge i eget hjem, og derfor åbnede de mere op og talte mere, hvilket ikke var tilfældet på respondentens arbejdsplads. Det er dog svært at vurdere, i hvilket omfang interviewkonteksten har

påvirket den viden, der blev produceret i interviewene. Jeg er dog opmærksom på, at alle respondenternes holdninger kommer til udtryk i analysen uanset længden af deres interview.

Undersøgelsen startede med et indledende interview, hvor jeg først præsenterede mig selv. Dertil fortalte jeg om undersøgelsens grundlæggende formål, samt hvordan udførelsen ville finde sted i forhold til lydoptagelse samt de efterfølgende observationer. Efter respondenterne var informeret herom, blev samtykkeerklæringen underskrevet. Det var vigtigt for mig at understrege, at jeg ikke søgte nogle bestemte svar men blot deres fortællinger. Jeg fortalte, at jeg blot ønskede at undersøge, hvordan de praktiserer bæredygtige dagligvareindkøb, herunder de overvejelser de gør sig i forbindelse med indkøb af dagligvarer.

Jeg udførte interviewene med udgangspunkt i en interviewguide. Eftersom det semistrukturerede interview giver mulighed for at følge op på respondenternes fortællinger, blev flere praksisser, der er forbundet med indkøbspraksissen, italesat. Dermed blev der skabt en viden, jeg ikke på forhånd havde taget højde for i interviewguiden.

Under interviewene forsøgte jeg at lytte opmærksomt og vise interesse, forståelse og respekt for respondenternes fortællinger for at skabe et trygt rum. Det er vigtigt for at mindske sandsynligheden for, at respondenterne følte sig tvunget til at sige noget specifikt. Jeg forsøgte at få respondenterne til at tale flydende, uden at jeg afbrød dem, eftersom monologen ifølge Nicoloni kunne bidrage til en mere detaljeret fortælling om praksissen. Det var dog væsentligt at bede respondenterne uddybe deres fortællinger undervejs. Dertil stillede jeg løbende opsummerende spørgsmål for at verificere min fortolkning, da nogle af fortællingerne hurtigt blev indforståede. De opsummerende spørgsmål kan betragtes som værende ledende. Respondenterne var dog gode til at fortælle, såfremt jeg havde misforstået deres udsagn, hvilket er årsagen til, at jeg betragter dem som opsummerende spørgsmål.

Det indledende interview blev som tidligere nævnt efterfulgt af observation. Efter observation foretog jeg et afsluttende interview, hvor jeg gennemgik de hovedpunkter, jeg havde erfaret under interviewene og observationen, så respondenterne fik lov til at uddybe deres fortællinger, såfremt mine fortolkninger ikke stemte overens med deres overbevisning. Derudover fik respondenterne lov til at komme med yderligere bemærkninger, hvis de syntes, der var noget, vi ikke havde været omkring. Det afsluttende interview blev ligesom det indledende interview lydoptaget med henblik på transskribering. Dog blev det afsluttende interview af respondent 1 ikke optaget, da lydoptagelsen af ukendte årsager blev afsluttet efter 27 sekunder. Jeg forsøgte uden held at få respondenterne til at besvare spørgsmålene skriftligt, men da det ikke lykkedes, har jeg valgt at lave en sammenhængende tekst med hendes hovedpointer, hvilket ses i bilag 5. Respondenten er informeret herom.

Min position i feltet

Specialets fokusområde har løbende ændret sig. I første omgang ønskede jeg, at specialet skulle omhandle individets barrierer for en bæredygtig forbrugeradfærd. Dette kommer til udtryk gennem teksten, jeg anvendte til at søge efter respondenter, hvilket ses i afsnittet: *Rekruttering*. Den oprindelige problemformulering påvirkede mit fokus i feltet, ved at jeg var meget opmærksom på respondenternes barrierer ved en bæredygtig forbrugeradfærd. Efter jeg havde indsamlet data, blev det dog tydeligt, at feltet havde påvirket problemformuleringen. Problemformuleringen skiftede fokus fra individets barrierer til i stedet at have fokus på at beskrive praksissen og belyse, hvordan den kan ændres og udvikles for at øge det bæredygtige forbrug. Dermed har processen været cirkulær, ved at den nye viden har medført justeringer undervejs. Jeg har hele tiden villet anvende et praksisteoretisk blik, hvilket ikke har ændret sig undervejs. Mit kendskab til praksisteorien har dog løbende udviklet sig, hvilket ligeledes har medført ændringer i hele specialet. Det betyder, at problemformuleringen også ændrede sig, for at muliggøre en besvarelse ud fra en praksisteoretisk tilgang.

Jeg valgte at gennemføre interviewet, før jeg observerede respondenterne, hvilket kan have haft en påvirkning på respondenternes udførelse af indkøbspraksissen. Ved at italesætte bæredygtighed inden interviewet kommer det helt automatisk til at fylde mere i deres bevidsthed, end det normalt gør, når de handler dagligvarer. Hvis jeg derimod havde observeret dem først, var de ikke blevet påvirket af deres egne udtalelser i interviewet, og undersøgelsens resultater havde derfor muligvis været anderledes.

Et interview foregår ikke fuldstændig åbent og frit mellem ligestillede parter. En interviewsituation indebærer en asymmetrisk magtrelation, ved at jeg som interviewer definerede situationen ved at bestemme emnet for samtalen (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 55). Den asymmetriske magtrelation kan i interviewet være kommet til udtryk, ved at respondenterne har fortalt, det, de troede, jeg ville høre, i stedet for deres egne holdninger og erfaringer. Dette forsøgte jeg dog at imødekomme, ved at jeg understregede, at ingen svar er forkerte svar, eftersom jeg var interesseret i deres holdninger og erfaringer. Magtrelationen kan også være kommet til udtryk under observationen, ved at respondenterne valgte nogle andre dagligvarer end dem, de plejede at købe. Respondenterne kan være blevet påvirket af den viden, der blev produceret i dialogen i interviewet, ved at bæredygtighed blev italesat, og dermed fyldte det mere i deres bevidsthed. Dette forsøgte jeg at imødekomme ved at spørge respondenterne i det afsluttende interview, hvorvidt deres indkøb afspejlede virkeligheden, eller om de havde foretaget anderledes handlinger grundet min tilstedeværelse. Respondent 1 italesatte som den eneste at have truffet valg der var påvirket af tilstedeværelse, hvilket kom til udtryk, ved at hun købte økologiske avokadoer og økologiske hakkede tomater frem for konventionelle. Under observationen talte vi om prisforskellen på økologiske og konventionelle varer, og hun blev derfor

opmærksom på, at der ingen prisforskel var, hvorfor hun valgte de økologiske. Hun blev derfor påvirket af den viden, der blev skabt i dialogen, eftersom hun efterfølgende fortalte, at hun normalt ville have valgt de konventionelle.

Jeg tolker, at respondenternes generelle indkøb var påvirket af min tilstedeværelse i større omfang, end de gav udtryk for under besvarelsen af spørgsmålet. Dette tolker jeg ud fra, at flere af respondenterne i den indledende dialog, inden undersøgelsen fandt sted, fortalte, at de ville foretage indkøb til en hel uge. Det blev dog efterfølgende tydeligt, at flere af respondenterne havde handlet et par dage forinden, undersøgelsen, fandt sted, hvorfor jeg tolker, at de kan være blevet påvirket af, at jeg ville observere dem. Det er muligt, at de på forhånd havde besluttet, hvilke indkøb de ville foretage den dag, de vidste, jeg skulle observere dem, og de derfor har handlet varer et par dage forinden, som de ikke ønskede, jeg skulle observere. Jeg vurderer, at respondenternes indkøb overordnet afspejler det, de normalt ville handle. Jeg kan dog ikke udelukke, at dagligvareindkøbene et par dage forinden ville have medført et andet billede af respondenternes dagligvareindkøb og dermed et andet analytisk fund.

Jeg matcher selv mine selekteringskrav, hvilket betyder, at respondenterne og jeg minder om hinanden. Dette vurderer jeg, har medvirket til at udligne magtrelationen, da dialogen blev mere ligeværdig. En ulempe ved dette var, at jeg hurtigt blev opslugt af samtalen grundet den fælles interesse for emnet. Jeg skulle derfor i alle interviewene være særlig opmærksom på at holde fokusset og styre interviewet i den rigtige retning, så vi ikke endte ud i en dialog, der ville være ligegyldig for problemfeltet. Her brugte jeg både interviewguiden og observationsguiden til at holde fokus.

Bearbejdning af empiri

Det er grundlæggende i anvendelse af ITTD, at interviewene lydoptages og transskriberes (Nicolini, 2009, s. 9). Transskription kan ofte give anledning til udfordringer, eftersom en transskribering er en konstruktion fra en mundtlig dialog til en skreven tekst (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 243). I en oversættelse fra tale til skrift sker der et tab af tempoet, tonefaldet, ironi og kropsudtryk, eftersom kun de talte ord bringes (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 235-236). Derudover kan det være udfordrende at sætte punktummer og kommaer, eftersom der tales i lange sætninger, hvilket ligeledes kan give anledning til fejlfortolkning. Eftersom transskriptionerne udgør omdrejningspunktet for specialets analytiske fund, var det vigtigt, at de blev foretaget så nøjagtigt som muligt.

Jeg har valgt at transskribere alle interviewene ordret med undladelse af fyldord som "øhh" og "hmm". Jeg har valgt at angive pauser i talen samt at angive latter og suk. Derudover har jeg udeladt navne, såfremt en respondent fortalte om sin kæreste eller sit barn og omtalte dem ved navn. I stedet har jeg skrevet kæreste

eller barn for, at sikre deres anonymitet. Jeg havde på forhånd fastlagt de transskriptionskonventioner, jeg ønskede at anvende, hvilket kan ses i bilag 4.

En udfordring ved transskribering af de afsluttende interviews var baggrundsstøjen på lydoptagelserne, da de blev foretaget ude foran dagligvarebutikken. Derudover var der meget uklar tale i interviewet med respondent 4, hvilket skyldes, hun brugte mange engelske ord i sin tale. Dertil hostede hun en del, samtidig med at mobiltelefonen, jeg anvendte til lydoptagelsen, var placeret for langt væk fra respondenteren. Dårlig lyd kvalitet kan medføre fejlforklaringer i transskriptionen. Jeg har transskriberet alle interviewene, direkte efter de er fundet sted, hvorved jeg stadig havde interviewene tæt i hukommelsen (bilag 5-9). Jeg vurderer derfor ikke, at ovenstående udfordringer har givet anledning til fejlforklaring.

Transskribering er en tidskrævende proces, men for mig var det umagen værd, eftersom transskriberingen gav mig mulighed for at dykke ned i sproget igen og sikre de mange detaljer. Under transskriberingen startede jeg desuden analyseprocessen.

Efter jeg havde gennemført alle interviewene og nedskrevet alle transskriptionerne, har jeg løbende lyttet og læst dem igennem. Jeg har valgt at kode empirien ud fra begreber, hvilket ses i nedenstående figur 3. For at gøre processen mere overskuelig har jeg anvendt farvekoder til de forskellige begreber.

Farvekoder	Begreber
	Elementet materialitet
	Elementet kompetence
	Elementet mening
	Sammenhæng med andre praksisser

Figur 3 – Farvekoder

Eftersom jeg har valgt at anskue problemfeltet ud fra en praksisteoretisk tilgang, har begreberne fra Shoves sociale praksisteori været centrale for bearbejdningen af empirien. Ud over at anvende farvekoder har jeg inddelt respondenternes forståelser for bæredygtighed i temaer for at tydeliggøre fælles temaer.

Ved kodningen ud fra ovenstående begreber opstod der udfordringer undervejs, eftersom flere af begreberne overlapper hinanden i respondenternes fortællinger. Jeg har valgt at kode ud fra den kontekst, de blev fortalt i, hvorved der er sket en fortolkning. Bearbejdningen er foregået ud fra et ønske om at præsentere respondenternes fortællinger. Eftersom jeg filtrerer deres udsagn, sker præsentationen på baggrund af min fortolkning.

Metodiske efterrefleksioner

Jeg har valgt en praksisteoretisk tilgang til at belyse problemfeltet, da jeg ikke tidligere har beskæftiget mig med praksisteori, og jeg anså specialet som en oplagt mulighed til få en indsigt i en ny teori og dermed bidrage til ny læring, inden jeg skal ud på arbejdsmarkedet.

Jeg gennemførte undersøgelsen tidligt i processen og på et tidspunkt, hvor jeg havde begrænset kendskab til praksisteori generelt samt til Shoves sociale praksisteori. Mit manglende kendskab til praksisteorien har haft betydning for, at jeg valgte at foretage interviewene først. Jeg vurderer, at såfremt jeg havde gennemført observation og interview senere i processen, kunne jeg i større omfang have inddraget praksisteorien. Mit manglende kendskab til praksisteorien blev også årsagen til, at jeg valgte at anvende det semistrukturerede forskningsinterview, hvilket er den metode, jeg plejer at anvende. Hvis jeg havde ventet med empiriindsamlingen, til jeg havde fået et større kendskab til praksisteorien, ville jeg have opdaget, at det, jeg troede, det semistrukturerede forskningsinterview kunne bidrage til, også kunne findes i en anden tilgang. Jeg anvendte særligt det semistrukturerede forskningsinterview til at belyse respondenternes forståelse for bæredygtighed. Jeg er senere blevet opmærksom på, at dette også kunne være blevet belyst ud fra en praksisteoretisk tilgang gennem elementet mening fra Shoves praksisteori. Jeg vurderer derfor, at såfremt jeg havde ventet med empiriindsamlingen, ville jeg have valgt at fravige fra det, jeg plejede, og i stedet have anvendt Nicolinis interviewteknik fuldt ud. Her kunne jeg have belyst respondenternes indkøbspraksis mere detaljeret ved at få respondenterne til at beskrive præcis, hvad de gør, med tanken om, at jeg skulle overtage deres "arbejde". Jeg vurderer, at dette kunne have bidraget til en mere detaljeret viden, eftersom interviewteknikken har til formål at få respondenterne til gennem sproget at italesætte udførelsen af praksissen. Hvorvidt en anden interviewteknik havde medført et andet analytisk fund, er svært at vurdere.

Den producerede viden samt kvaliteten heraf afhænger af relationen, jeg fik etableret med respondenterne, hvilket jeg betragter som styrken ved at have foretaget interviewene først. Eftersom jeg har mange fællestreks med respondenterne, kan det betegnes som feltarbejde i egen kultur. Dette kan være en fordel, ved at jeg lettere kan skabe en forståelse for respondenternes udtalelser. Det kan dog også være en ulempe, ved at den fælles erfaring og viden tages for givet, og det dermed er sværere at sætte spørgsmålstejn ved det, vi antager som det selvfølgelige (Thagaard, 2007, s. 79). Derfor kan den producerede viden være påvirket af den måde, jeg har tolket de forskellige udtalelser på, fordi jeg har positioneret mig inden for det studerede miljø, ligesom undersøgelsens resultater kan mangle nuancer, der ikke svarer til egne erfaringer (Thagaard, 2007, s. 189).

Kapitel 6

ANALYSE

I dette kapitel behandles det empiriske materiale ud fra en praksisteoretisk tilgang. Analysens overordnede formål er at besvare problemformuleringen: Hvordan praktiseres bæredygtighed i hverdagspraksissen dagligvareindkøb, og hvordan kan praksissen udvikles med henblik på at øge forbruget af bæredygtige dagligvarer?

Undervejs inddrages både feltnoter fra observationerne og citater fra interviewene til understøttelse af væsentlige pointer. Det er ikke alle respondenternes holdninger, der inddrages ved alle pointerne, men jeg sikrer, at alle respondenternes holdninger kommer til udtryk, selvom de ikke alle citeres i samme omfang.

Først præsenteres analysestrategien, der skal bidrage til transparens omkring analysens konstruktion. Dernæst præsenteres selve analysen, der er inddelt i to analysedele og som tager udgangspunkt i forskningsspørgsmålene, der blev præsenteret i kapitel 1. Hver analysedel afsluttes med en kort sammenfatning, hvor de analytiske fund kort præsenteres. Eftersom praksisteori beror på analyse af mikroprocessor, kan analysen fremstå detaljeret.

Analysestrategi

Analysen bygges op omkring de præsenterede forskningsspørgsmål fra kapitel 1 og inddeles i to afsnit, da forskningsspørgsmålene naturligt er knyttet sammen.

I første analysedel besvares de første to forskningsspørgsmål:

- Hvordan udføres dagligvareindkøbene?
- Hvilken betydning har bæredygtighed for respondenternes valg og fravalg af dagligvareindkøb?

Første analysedel starter med en beskrivelse af respondenternes overordnede udførelse af indkøbspraksissen. Dernæst vil jeg analysere respondenternes forståelse af bæredygtighed, eftersom jeg anser forståelsen som væsentlig for deres overvejelser og handlinger i indkøbspraksissen. Først præsenteres baggrunden for interessen, og dernæst præsenteres deres forståelser af bæredygtighed, der udgøres af fire temaer. Disse temaer er udvalgt, eftersom de er centrale for alle respondenterne, samtidig med, at jeg betragter dem som relevante for indkøbspraksissen. Dernæst vil jeg analysere udførelsen af praksissen ud

fra elementerne materialitet, kompetence og viden, der alle har afgørende betydning for udførelsen. Dertil tydeliggøres dynamikken mellem elementerne, der muliggør ændring af praksis. Afslutningsvis præsenteres de analytiske fund i en kort sammenfatning.

I anden analysedel besvares de to sidste forskningsspørgsmål:

- Hvordan hænger praksissen dagligvareindkøb sammen med andre praksisser, og hvordan påvirker de hinanden?
- Hvordan udvikles og ændres praksis?

Anden analysedel starter med en analyse af, hvilke praksisser respondenterne italesætter, der er forbundet til indkøbspraksissen. Dette er interessant, eftersom de forbundne praksisser påvirker hinanden og dermed påvirker udførelsen af indkøbspraksissen. Afsnittet inddeles ud fra de forbundne praksisser, respondenterne italesætter, de har indflydelse på, samt de praksisser, de ikke har indflydelse på. Dernæst analyserer jeg potentielle ændrings- og udviklingsmuligheder med udgangspunkt i elementernes betydning for udførelsen af praksis, der blev præsenteret i første analysedel. Det tager afsæt i respondenternes oplevede barrierer, der begrænser deres ønskede handlinger, hvorved det bliver tydeligt, hvordan praksis kan udvikles og ændres for at øge de bæredygtige dagligvareindkøb. Derudfra vil jeg analysere, hvem respondenterne italesætter, der har ansvaret for en ændring af praksis. Afslutningsvis præsenteres de analytiske fund i en kort sammenfatning.

Analysedel 1 - Dagligvareindkøb som praksis

Specialet tager udgangspunkt i fem respondenter, der har foretaget dagligvareindkøb fem forskellige steder: Rema 1000, SuperBrugsen, Nemlig.com, Netto og Spar. De forskellige steder tydeliggør, at praksissen ikke behøver kun at foregå et sted, og samtidig tydeliggøres det, at praksissen kan foregå i fysiske dagligvarebutikker såvel som over internettet. Indkøbspraksissen kan ifølge Shove betegnes som practice-as-performance, der kendetegner den enkelte unikke praksis.

Praksissen kan ligeledes foregå på forskellige tidspunkter af døgnet. Såfremt praksissen foregår i fysiske dagligvarebutikker, er tidspunktet, hvor praksis kan udføres, begrænset af butikkens åbningstider. Indkøbspraksissen, der foregår på internettet, kan udføres på alle tidspunkter af døgnet. Dog er leveringen af dagligvarerne begrænset til at foregå i dag- og aftentimerne. Det er en forudsætning for, at en praksis kan opstå, at den foregår på samme tid og sted. Derudover er tilstedeværelsen af elementerne materialitet, kompetence og mening en forudsætning, hvilket uddybes nærmere i de kommende afsnit.

Udførelsen af praksis

Respondent 1 og 4 fortalte, at det oftest er deres kærester, der foretager dagligvareindkøbene, hvor de øvrige respondenter gav udtryk for selv at udføre praksissen oftest. Husstanden foretager blandt alle respondenterne dagligvareindkøb flere gange om ugen, men hvor ofte respondenterne selv udfører praksissen, afhænger af hverdagens øvrige praksisser, respondenterne indgår i. Eftersom praksissen udføres jævnligt, må den anses som værende en rutinebaseret performance. Selvom respondenterne ikke altid selv foretager indkøbene, betragter jeg stadig praksissen som en rutinebaseret performance, eftersom de er i daglig kontakt med de indkøbte dagligvarer, der anvendes i hverdagens øvrige praksisser, respondenterne indgår i.

Praksissen er for respondenterne, der handler i fysiske butikker forholdsvis låst fast til et bestemt tidspunkt på dagen, som er efter arbejde/studie, inden der skal hentes børn og laves aftensmad. For respondenterne der handler over internettet, er udførelsen af praksis mere fleksibel, ved at hun kan udføre praksis hele døgnet. Fastlåsningen af tidspunktet for udførelsen af praksissen betyder, at der opstår en konkurrence mellem hverdagens øvrige praksisser, der foregår på samme tidspunkt. Det har betydning for alle respondenterne, ved at de ikke ønsker at foretage dagligvareindkøb flere forskellige steder. De ønsker at handle i en butik, ligesom de ønsker at handle i en butik, der er nemt tilgængelig for dem. Dette vidner om en konkurrence, der foregår mellem hverdagens øvrige praksisser, hvor dagligvareindkøb ikke rangeres højest. Dagligvareindkøb anses som en nødvendighed, eftersom praksissen udføres for at muliggøre andre praksisser og derigennem dække basale behov.

Hverdagspraksissen dagligvareindkøb er forbundet med forskellige aktiviteter, der gør praksissen genkendelig. Respondent 1 beskrev de aktiviteter, hun forbinder med dagligvareindkøb, ved at hun kigger i Rema 1000s tilbudsavis og derudfra laver en madplan. Ud fra tilbuddene og madplanen udvælger hun dagligvarerne på Rema1000s app, der indeholder en indkøbslistefunktion. Hendes mand kan via sin smartphone tilgå indkøbslisten på Rema1000s app, hvor han ligeledes kan tilføje og fjerne varer til indkøbslisten (Bilag 5, linje 47-54). Dette er hensigtsmæssigt for husstanden, eftersom det er respondenterne, der laver madplan og indkøbsliste, men manden, der oftest handler ind. Disse aktiviteter foregår forskelligt for respondenterne, og respondent 4 fortalte, at aktiviteterne ligeledes kan foregå forskelligt fra gang til gang. Hun havde under observationen medbragt en indkøbsseddel, hvorpå hun havde skrevet de retter, hun skulle handle ind til, men hun havde ikke skrevet de varer, hun skulle købe. Hun fortalte, at indkøbssedlen ikke altid var udformet sådan, men også kunne bestå af en liste af varer (Bilag 8, linje 454-456). Indkøbslisten var for alle respondenterne en aktivitet forbundet med dagligvareindkøb. Flere af respondenterne får leveret måltidskasser hvorfor det ikke er nødvendigt for dem at udforme en decideret madplan. De retter,

respondenterne vælger i deres måltidskasser, udgør dog en form for madplan, som er bestemt ud fra de tilgængelige retter. Det er dog ikke en madplan, hvorudfra der skrives indkøbsliste, hvorfor aktiviteten ikke foregår ens.

Respondenterne, der handlede i fysiske butikker, startede alle deres indkøb i frugt- og grøntafdelingen. Dette skyldes butikkernes indretning, eftersom frugt- og grøntafdelingen var placeret direkte efter indgangen til butikkerne. Dette må anses som et tilfælde, eftersom ikke alle dagligvarebutikker er indrettet således. Dertil havde de fleste af butikkerne indrettet dem således, at frugt- og grøntafdelingen havde en separat afdeling for økologiske varer. Det var dog ikke tilfældet ved respondent 2, hvor frugt- og grøntafdelingen var indrettet efter butikkens tilbud (Bilag 6, linje 188-190). Respondenternes indkøb af frugt og grønt blev dog ikke påvirket af materialiteten, eftersom de alle kun valgte varer, der stod på deres indkøbsliste. Derefter var det forskelligt, hvordan butikkerne var indrettet, men respondenterne fulgte overvejende butikkens måde at guide dem igennem butikken. De øvrige afdelinger var dog ikke indrettet efter økologi og konventionelle varer, men ud fra de forskellige varekategorier.

Respondenten, der handlede dagligvarer på internettet, var påvirket af sine tidligere indkøb, forstået på den måde, at de dagligvarer, hun plejede at handle, automatisk kategoriseres under favoritter. Respondenten anvendte denne funktion, hvorved jeg tolker, at respondenterne ofte handler de samme varer. Derudover anvendte hun søgefunktionen til at søge efter de øvrige varer på indkøbslisten, hvilket betød, at respondenterne overvejende kiggede på dagligvarer, der tilhører samme kategori. Denne måde at tilgå indkøbene på betyder, at hun ikke præsenteres for alle de tilgængelige dagligvarer og dermed heller ikke fristes til at foretage andre indkøb.

Fælles for alle dagligvareindkøbene var, at alle respondenterne handlede frugt og grøntvarer, kølevarer og kolonialvarer. Respondenternes indkøb var overvejende udgjort af fødevarer og i mindre grad non-food varer.

Forståelse af bæredygtighed

Respondenterne er udvalgte, eftersom de alle har en interesse for bæredygtighed og køber bæredygtige dagligvarer en gang imellem. Respondenternes valg af dagligvarer er påvirket af deres viden og forståelse om bæredygtighed. Elementet kompetence, der blev præsenteret i kapitel 4, henviser til en kropsliggjort viden om, hvordan praksis udføres, samt kompetencen til at vurdere, hvorvidt en performance er passende. Respondenternes viden og forståelse for bæredygtighed gør dem i stand til at vurdere, hvilke dagligvarer der betragtes som bæredygtige, men kompetencen medfører ikke, at de bæredygtige varer nødvendigvis købes.

Jeg betragter respondenternes forståelse af bæredygtighed som en væsentlig faktor for udførelsen af indkøbspraksissen.

Respondenternes interesse for bæredygtighed stammer for nogle fra barndommen, hvor den for andre udvikles i takt med øget viden: "Så det der med, at man bliver oplyst, har gjort, at jeg tænker meget mere på det" (Bilag 6, linje 37-38). Respondent 2 italesætter i citatet, at hendes interesse for bæredygtighed er udviklet gennem oplysning. Den øgede viden italesættes dels som uddannelse, men også den offentlige debat, der har været i medierne om bæredygtighed, har haft en betydning for respondentens interesse og viden om bæredygtighed.

Forståelsen for bæredygtighed har for andre ændret sig, efter de har fået børn. Respondent 1 fortalte: "Nu skal jeg til at passe på den her planet, for mit barn skal jo bo her i mange år ..." (Bilag 5, linje 138-139). Det kommer i interviewet til udtryk, at respondenterne er bevidst omkring, hvordan hendes dårlige vaner påvirker planeten negativt. Hun italesatte ønsket om bedre vaner, for at "*planetten overlever*", hvilket jeg tolker, sker ud fra et ønske om at give noget videre til de kommende generationer. Dermed tilføres forståelsen for bæredygtighed en fremtidsdimension, som forståelsen ikke tidligere havde.

Ligeledes har forståelse af bæredygtighed ændret sig for respondent 5, efter hun er blevet mor. Hun fortalte, at hun er: "... blevet bedre til ikke at snyde, jeg er blevet bedre til at holde mig selv oppe på mine principper" (Bilag 9, linje 39). Respondenten henviser i citatet til en ændring af sine vaner, hvor hendes handlinger styres af hendes overbevisninger frem for lyst, hvor det tidligere var omvendt. Jeg tolker, at respondentens forståelse ligeledes har fået tilført en fremtidsdimension, som er kommet efter hun har fået barn. Derudover italesættes ønsket om at give børnene bæredygtige vaner.

"Og vi vil rigtig gerne lære vores barn, at det er helt ok, at et måltid ikke er bygget op af en portion kød, en portion grøntsager og en portion stivelse, men at man godt kan gøre nogle andre ting og spise anderledes" (Bilag 9, linje 172-173).

I citatet henviser respondenterne til den danske madkultur, hvor måltidet overvejende udgøres af kødet. Hun ønsker at lære sit barn en anden madkultur, hvor der samtidig tages hensyn til miljøet, ved at kødet ikke udgør en central del af måltidet.

Ændringen af forståelsen for bæredygtighed fører til en ændring af sammensætningen af elementerne i praksissen. Respondenternes forståelse af bæredygtighed kommer til udtryk gennem følelser om, at planeten skal overleve til deres børn, og at de dermed skal ændre deres vaner i en mere bæredygtig retning. Elementet mening udgøres af de følelser og værdier, respondenterne tillægger dagligvarerne. Dermed påvirkes respondenternes forståelse og viden, der hører til elementet kompetence ud fra deres følelser og

værdier, der hører til elementet mening. Dynamikken mellem elementerne kompetence og mening anses derfor som central for udførelsen af en bæredygtig indkøbspraksis.

Jeg har valgt at inddele respondenternes forståelse af bæredygtighed i fire temaer: Økologi, kød, plastik og overforbrug. Det har jeg valgt, eftersom temaerne var centrale for alle respondenternes forståelse af bæredygtighed. Udover de udvalgte temaer blev andre facetter, der har betydning for bæredygtighed, også italesat, eftersom begrebet dækker over mange forståelser. Komplexiteten af begrebet bæredygtighed kom til udtryk, ved at respondent 3 sluttede af med at sige: "Det er meget fluffy, ikke?" (Bilag 7, linje 66). Jeg tolker, at hun med ordet "*fluffy*" mener, at begrebet dækker over mange fortolkningsmuligheder, og det dermed er svært at forklare den præcise betydning af begrebet. Det understøttes af respondent 5: "... jeg har virkelig svært ved at forklare det, og jeg har endda gået og tænkt rigtig meget over det her de sidste par dage ..." (Bilag 9, linje 81-82). Komplexiteten af begrebet kommer til udtryk i citatet, ved at respondenten har svært ved at forklare, hvorfor bæredygtighed er vigtig for hende. Respondenten henviser i slutningen af citatet til, at hun har tænkt meget over det, fordi jeg skulle komme og interviewe hende, og hun derfor ønskede at være forberedt. På trods af, at hun har tænkt meget over det, er det fortsat svært at sætte ord på, hvilket jeg tolker, skyldes begrebets kompleksitet. Respondent 4 fortalte: "Der er så mange faktorer, der udgør bæredygtighed ..." (Bilag 8, linje 90). I dette citat kommer begrebets kompleksitet ligeledes til udtryk, ved at hun siger, at bæredygtighed udgøres af "*mange faktorer*". På trods af kompleksiteten af begrebet italesatte alle respondenterne de fire temaer som centrale for deres forståelse. De øvrige forståelser, respondenterne italesatte, er fravalgt, enten fordi det ikke var centralt for alle respondenterne, eller fordi det ikke var centralt for praksissen dagligvareindkøb.

Økologi

Økologi var et centralt tema under både observationerne og interviewene. Dog bar forståelsen af økologi som værende bæredygtigt præg af usikkerhed. Respondent 1 udtalte: "... økologi er vel i princippet mere bæredygtig ..." (Bilag 5, linje 38-39). Ved at respondenterne siger, at det "*vel i princippet*", tolker jeg, at forståelsen fremstår usikker. Respondenten efterlyste senere i interviewet generel viden om, hvad der er bæredygtigt, hvilket bekræfter min antagelse om respondentens usikkerhed (Bilag 5, linje 366-367). Respondent 2 fortalte: "Altså, for mig hænger økologi også lidt sammen med bæredygtighed ..." (Bilag 6, linje 73-74). Jeg tolker ligeledes en lille usikkerhed i citatet, eftersom respondenterne siger "*altså for mig*" og ikke italesætter det generelt. Økologi italesættes på trods af usikkerheden som en væsentlig faktor for respondenternes valg af dagligvarer. Ønsket om at købe økologisk betinges af forskellige værdier, hvor flere faktorer gør sig gældende. Her nævnes både bæredygtighedsperspektivet, men også ønsket om ikke at

forurene grundvandet og sundheden ved ikke at indtage pesticider. Respondenterne betragtede økologi som en væsentlig faktor for valg af dagligvarer, hvilket kom til udtryk under alle observationer.

Respondent 3's forståelse afviger fra de øvrige respondenter, hvilket kom til udtryk ved, at hun fortalte, at hun ikke nødvendigvis er fortalende for økologi, eftersom hun besidder en viden omkring økologisk landbrugs klimapåvirkning (Bilag 7, linje 105-106). Hun fortalte, at der blandt økologiske fødevarer ses et større spild, hvorfor det udgør en større klimabelastning pr. kilo solgt enhed (Bilag 7, linje 119-120). Dermed afviger respondentens holdning fra den normative samfundsforståelse samt fra de øvrige respondentes overbevisninger. På trods af denne forståelse udgøres respondentens dagligvareindkøb overvejende af økologiske varer, hvilket kom til udtryk under observationen.

Respondent 3 og 4 italesatte begge, at fisk ikke skal købes økologisk, eftersom: "... havbrug er SINDSYGT belastende for havmiljøet ..." (Bilag 7, linje 162). Selvom bæredygtighed generelt forbindes med økologi, er det ikke alle fødevarer, der skal købes økologisk. Dette tydeliggør kompleksiteten i bæredygtige dagligvareindkøb og tydeliggør samtidig den viden, det forudsætter at handle bæredygtigt, hvilket kan give anledning til usikkerhed omkring, hvad der er bæredygtigt.

Kød

Alle respondenterne italesatte kød som værende klimabelastende. Respondenterne fortalte, hvordan de har ændret deres madvaner, ved at de ud fra et miljøhensyn spiser mindre kød end tidligere. Dertil er der overvejende enighed om, at oksekød skal købes økologisk, og kylling skal være fra fritgående dyr. Jeg tolker, at dette skyldes respondenternes måde at legitimere købet af kød, ved at det er fra økologiske eller fritgående dyr. I den danske madkultur er kødet i centrum for måltidet og med til at definere rettens status, hvilket respondent 1 som den eneste italesætter som udfordrende, eftersom hun ønsker at begrænse sit kødindtag.

Plastik

Plastik var ligeledes et centralt tema blandt alle respondenterne og blev både italesat som emballage og som mikroplast i forskellige dagligvarer. "Bæredygtighed er bare at belaste mindst muligt" (Bilag 8, linje 96). Respondent 4 italesatte i den forbindelse emballage og indpakning som resourcespild. Dertil fortalte respondent 5: "Jeg vil helst undgå det, og jeg tænker meget over det ..." (Bilag 9, linje 118). I citatet kommer det til udtryk, at respondenterne er meget bevidst omkring plastikemballage, og at hun forsøger at undgå det ud fra et bæredygtighedsperspektiv.

Respondent 3 italesatte derimod, at plastik udgør en mindre CO2-belastning, hvorfor hun ikke nødvendigvis fravælger plastik. "Det er et valg, mange vil se som negativt, fordi jeg vælger plastik til, men set i det bæredygtighedsperspektiv, som jeg har, der har plastik så lille en belastning rent CO2-mæssigt ..." (Bilag 7, linje 78-79). I citatet henvises der til en agurk pakket i plastik kontra en agurk dyrket i drivhus. Her mener respondenterne, at agurken dyrket i drivhus udgør en væsentlig større klimabelastning end agurken pakket i plastik. Respondenten vælger plastik til, eftersom hun ville vælge agurken pakket i plastikemballage. Dertil bidrager plastikken med længere holdbarhed, hvilket respondenterne anser som bæredygtigt, da det mindsker madspildet (Bilag 7, linje 437-438). Hun er dog opmærksom på at købe større mængder, når det er muligt hvortil der anvendes mindre plastik i emballagen, end hvis hun valgte flere af den samme vare (Bilag 7, linje 345-346), ligesom hun er bevidst omkring udfordringerne ved plastforurening (Bilag 7, linje 232). Hun er ligeledes meget bevidst om at undgå ting lavet i bioplast, hvilket hun anser som et klimabelastende materiale (Bilag 7, linje 208+213-221). Respondentens holdning til plastik tager udgangspunkt i et andet bæredygtighedsperspektiv, hvor plastik ikke betragtes som unødvendig emballage, da det blandt andet bidrager til at forlænge varens holdbarhed. Hun anerkender dog fortsat de udfordringer, der er med plastik.

Jeg tolker, at respondenterne har forskellige opfattelser af, hvad der betragtes som unødvendig emballage, hvilket bidrager til forskellige opfattelser af plastik. Overordnede tolker jeg dog, at alle respondenterne betragter plastik isoleret som værende ikke-bæredygtigt.

Overforbrug

Respondent 2 fortalte: "Jeg tror, at det er det her med, at det skræmmer mig lidt, hvad det er, vi gør ved vores klode i dag, og det her overforbrug, der er ..." (Bilag 6, linje 32-33). Jeg tolker ud fra citatet, at respondenterne anser overforbruget som en årsag til udpiningen af jordens ressourcer, ved at hun siger, at det "*skræmmer*" hende, hvad overforbruget gør ved "*kloden*".

Respondent 4's forståelse af bæredygtighed kom til udtryk i interviewet gennem følgende citat: "Bæredygtighed, som jeg har forstået det, er, at man får tilfredsstillet sine egne behov, men uden at man påvirker andres mulighed for at stille deres behov i nutid og i fremtid" (Bilag 8, linje 87-88). I citatet præsenteres en forståelse, der omhandler at forbruge, så de egne basale behov tilfredsstilles, men på en sådan måde, at fremtidige generationer ikke påvirkes. Samme forståelse italesattes af respondent 5: "Jeg tror i bund og grund, så betyder bæredygtighed for mig, at der er balance mellem det, man forbruger, og det, man kan nå at producere uden at overbelaste" (Bilag 9, linje 16-18). I citatet præsenteres en forståelse, der beror på at forbruge på en sådan måde, at planeten ikke overbelastes. Jeg tolker ud fra ovenstående citater, at

bæredygtighed for begge respondenterne handler om at mindske overforbruget, så basale behov stadig dækkes, men at jordens ressourcer ikke udpines.

Respondent 1 fortalte, hvordan hun tidligere har haft et overforbrug: ” ... vi har i rigtig mange år tilegnet os helt ufatteligt mange ting” (Bilag 5, linje 270). Hun fortalte, hvordan det medførte en følelse af, at hun: ”... druknede i ting...” (Bilag 5, linje 271). Respondenten er bevidst omkring, hvordan hendes tidligere handlinger har en negativ påvirkning på miljøet, og hun er derfor meget bevidst om, hvordan hun gennem genbrug kan bidrage til at mindske overforbruget. Respondent 4 er ligeledes opmærksom på, hvordan hendes handlinger kan have en negativ påvirkning på miljøet. ”Vi har basically indført købestop på møbler og på ting altså ...” (Bilag 8, linje 369). I citatet henvises der til et købestop på alt andet end fødevarer, ligesom der henvises til, at øvrige ting kun købes genbrugt. Genbrug italesættes dermed af begge respondenter som en løsning på at mindske overforbruget. Forståelsen af genbrug som løsningen på overforbruget skal ses i relation til genbrug af møbler, tøj og legetøj. Fødevarer kan ikke genbruges i samme omfang. Dog er det muligt at undgå udsmidning af fødevarer ved at udnytte madresterne og derved undgå madspild. Respondenterne er meget opmærksomme på at undgå madspild, og dermed tolker jeg, at de anser et overforbrug af fødevarer som værende klimabelastende.

Elementernes betydning for udførelsen af praksissen

Shove definerede en praksis ved et indbyrdes afhængighedsforhold mellem de tre elementer materialitet, kompetence og viden. I ovenstående afsnit blev det tydeligt, at elementet kompetence har stor betydning for udførelsen af praksis, eftersom dette dækker over respondenternes viden og forståelse for bæredygtighed. Dertil har elementerne mening og materialitet ligeledes en afgørende rolle for udførelsen af praksis, hvilket præsenteres i nedenstående afsnit. Elementernes betydning for udførelse af indkøbspraksissen er et udtryk for et øjebliksbillede, der kan og vil ændres over tid, eftersom elementerne er dynamiske og løbende ændres.

Kompetence

Udførelsen af praksissen er påvirket af elementet kompetence, der henviser til en kropsliggjort viden. Respondenternes viden og forståelse af bæredygtighed blev præsenteret i det foregående afsnit: *Forståelse af bæredygtighed*. Det betyder dermed ikke, at respondenternes valg af dagligvarer afspejler deres forståelse, hvorfor det er interessant at belyse elementets betydning for udførelsen af praksis.

Respondenterne italesatte økologi som bæredygtigt. Under observationen med respondent 1 viste det sig, at hun ikke umiddelbart prioriterer økologiske dagligvarer, hvilket kom til udtryk, ved at respondenterne

overvejende købte konventionelle dagligvarer. Hun købte økologiske avokadoer og økologiske hakkede tomater, hvilket hun italesatte, var en påvirkning af min tilstedeværelse. ”Jeg går op i bæredygtighed, til den grænse, hvor jeg kan se, at det kan lade sig gøre praktisk og økonomisk” (Bilag 5, linje 31-32). Jeg tolker, at respondenterne prioriterer andre faktorer højere end bæredygtighedsperspektivet. Respondenterne udviser kompetence til at vurdere den passende performance, men hendes valg af dagligvarer styres i højere grad af elementerne materialitet og mening. På trods af, at respondenterne overvejende købte konventionelle dagligvarer, købte hun dog bevidst økologiske æg (Bilag 5, linje 401). Hun fortalte: ”Vi køber øko-æg, fordi der har jeg alligevel en grænse i forhold til burhøns ...” (Bilag 5, linje 30-31). I citatet kommer respondenterne bevidsthed om at købe økologiske æg til udtryk. Hun fortæller samtidig, at hun har en ”grænse” i forhold til burhøns, hvilket jeg tolker, skyldes, at samfundet har sidestillet buræg med at være moralsk forkert. Buræg kan signalere et udtryk om at være ligeglad med konventionelle høns’ leveforhold, hvilket jeg tolker, respondenterne ønsker at tage afstand fra.

Respondenterne forstår om, at kød ikke er bæredygtigt, påvirker dem til at forsøge at spise mindre kød. ”Jeg køber måske oksekød en gang om måneden. Og svinekød undgår jeg, det er i hvert fald mindre end en gang om måneden jeg køber det. Kylling køber vi måske et par gange om ugen, og fisk spiser vi” (Bilag 7, linje 157-158). Citatet stammer fra interviewet med respondent 3, og tydeliggør hendes ønske om at spise mindre kød. Jeg tolker, at hendes prioritering af kødtype skyldes miljøbelastningen, hvor kylling belaster mindst, og oksekød belaster mest. Dermed påvirkes udførelsen af praksis af den viden, respondenterne har om kødets miljøbelastning, hvilket hører til elementet kompetence.

Respondent 4 fortalte, at hun overvejende spiser vegetarisk hvor hun undgår fisk og kød udelukkende af miljøhensyn. Hendes forståelse af kød som miljøbelastende har også stor betydning i forhold til hendes valg af kattermad, hvor hun prioriterer kattermad med kylling frem for oksekød, eftersom det udleder mindre CO₂ (Bilag 8, linje 289-291). Jeg tolker, at respondenterne igennem sine indkøbs- og madvaner ønsker at udvise en bæredygtig livsstil, og derfor afspejler hendes forståelse af kød som klimabelastende hendes indkøb af kattermad, hvorfor handlingerne overvejende styres af elementet kompetence.

Flere af respondenterne ønsker at undgå plastik, eftersom det ikke betragtes som bæredygtigt. Respondent 5 fortalte, hvordan hun ønsker at undgå plastik: ”... men jeg går også rigtig tit på kompromis, fordi jeg ikke føler, at der er alternativer” (Bilag 9, linje 118-119). I citatet kommer det til udtryk, at respondenterne handlinger fraviger hendes ønskede adfærd, eftersom der mangler alternativer. Dermed påvirker materialiteten respondenterne til en handling, hun ikke ønsker, men som hun samtidig ikke kan undgå. Respondenterne var dog alle bevidste om at undgå plastik, når det er muligt. Det kom til udtryk under observation af respondent 1, der italesatte ikke at benytte sig af engangsplastikposerne i frugt- og

grøntafdelingen som en bevidst bæredygtig overvejelse (Bilag 5, linje 427). Dertil kom det til udtryk i alle observationerne i fysiske butikker, ved at respondenterne selv havde medbragt bæreposer frem for at købe butikkernes plastikposer. Respondenternes handlinger styres dermed af deres viden og forståelse, der hører til elementet kompetence.

På trods af, at fødevarer ikke direkte italesættes i relation til overforbrug, tolker jeg, at respondenterne er opmærksomme på overforbruget ved at undgå madspild. Det kom til udtryk under observationen med respondent 1, hvor hun bevidst valgte at købe en vare, der var prisnedsat af butikken, for at bekæmpe madspildet (Bilag 5, linje 389-390). Respondenten kunne sagtens have valgt en tilsvarende vare med længere holdbarhed, hvilket hun fravalgte for at bidrage til at bekæmpe madspild. Ligeledes fortalte respondent 3 under observationerne, at hun kun køber måltidskasser til to personer, på trods af, at husstanden består af fire personer. Dette gøres ud fra et madspildshensyn, eftersom hun har erfaret, at der leveres alt for meget mad, hvis hun bestiller til fire personer, og hun er meget bevidst om at undgå madspild (Bilag 7, linje 444-445). Respondenterne styres derved af elementet kompetence, hvor de bevidst vælger og fravælger dagligvarer for at mindske madspildet.

Ud over en kropsliggjort viden dækker elementet kompetence også over rutiner og vaner, der ligeledes påvirker udførelsen af indkøbspraksissen. Respondent 2 fortalte, at hendes indkøb er påvirket af vaner. Vanerne er dog påvirket af andre faktorer, der ligeledes spiller en afgørende rolle for valg af dagligvarer, hvilket hun forklarer med, at kvaliteten skal være i orden, før det bliver en vane at købe varen. Dermed bliver det aldrig en vane for respondenterne, såfremt hun ikke vurderer, at kvaliteten er tilstrækkelig. De øvrige respondenter italesatte ikke direkte rutiner og vaner som afgørende for deres valg af dagligvarer, men jeg tolker dog, at deres indkøb i højere grad er styret af vaner, end de direkte gav udtryk for. Dette tolker jeg ud fra italesættelsen af dagligvareindkøb som værende ubevidst. Jeg tolker, at vaner er en ubevidst handling, der er gennemført over en længere tid. Det ubevidste valg af dagligvarer gør, at respondenterne har færre ting at tage stilling til og hjælper dem derfor i en travl hverdag. Det kommer til udtryk, ved at respondent 3 fortalte: "Ja, nu går jeg jo og siger, at jeg tager aktive valg, men det er i princippet ikke ting, jeg går og tænker over" (Bilag 7, linje 154). Hun fortalte, at hun tog aktive valg, men at hun ikke går og tænker over disse valg. Det tydeliggør, at en ubevidst handling kan være styret af bevidste overvejelser.

Mening

Elementet mening dækker over respondenternes økonomiske rationale og dækker ligeledes de følelser og værdier, dagligvarerne tillægges. Elementet mening kommer til udtryk gennem det økonomiske rationale, ved at respondent 5 fortalte:

”Nu har vi jo også købt hus, og jeg er studerende, og vi har ikke altid [] penge, så der kan være situationer, hvor jeg lige har kigget på kontoen og set, at vi har brugt for meget, og så vælger man det billige frem for noget andet” (Bilag 9, linje 145-147).

I citatet italesættes det økonomiske rationale som betydningsfuldt for udførelsen af praksissen, og elementet mening påvirker dermed udførelsen af praksis for respondent 5. Såfremt respondenten vurderer, at der ikke er råd til de bæredygtige dagligvarer, vælger hun at købe den billigste udgave ud fra sit økonomiske rationale. Respondent 3 fortalte, hvordan hendes nuværende økonomi, gør, at hun kan tillade sig at tage nogle dyrere valg, hun ikke havde truffet, da hun var på barsels-dagpenge (Bilag 7, linje 136-138). Respondent 4 fortalte, at hun for et par år tilbage stoppede med at ryge, hvilket har frigivet penge, hun i stedet prioriterer at bruge på at handle bæredygtigt (Bilag 8, linje 76). Det tydeliggøres ud fra eksemplerne, at respondenternes økonomiske rationale løbende ændres, hvorfor elementet er under konstant forandring. Ud fra citaterne kan det tolkes, at respondent 3 og 4 er villige til at betale en merpris for en bæredygtig vare. Det blev dog tydeligt under observationen med respondent 3, at det ikke altid er tilfældet. Hun skulle købe æg, men fravælger at købe dem på www.nemlig.com, fordi de kostede 10 kr. mere end i Rema1000 (Bilag 7, linje 456). Det tydeliggør, at respondentens ønskede handlinger ikke nødvendigvis begrænses af det økonomiske rationale, men viser derimod, at hun ikke altid er villig til at betale en merpris. Dermed er elementet tæt forbundet til elementet materialitet, der blandt andet udgøres af varens pris.

Respondent 3's forståelse af bæredygtighed er ikke nødvendigvis økologi, selvom hun anser økologi som en vigtig faktor for sit dagligvareindkøb. Hun fortalte, at hun nogle gange vælger dagligvarer, hun ved, ikke er den mest bæredygtige løsning (Bilag 7, linje 106-108). Det tydeliggør dermed, at der er andre hensyn på spil. Hun udviser dermed kompetence til at vurdere, hvad der anses som passende performance, hvorved elementet kompetence påvirker udførelsen af praksis. Respondent 3 fortalte dog under observationen, at hun bevidst fravalgte at købe bæredygtigt for i stedet at støtte op omkring det lokalmiljø, hun kommer fra. Hun købte en grøntsagskasse med tomater og agurker fra drivhusdyrket landbrug, som hun mener, udgør en stor klimabelastning (Bilag 7, linje 454-455). Hendes handling afspejler dermed ikke hendes forståelse og ønsket om at handle bæredygtigt, men afspejler derimod de øvrige hensyn, der er på spil. Respondentens handlinger påvirkes dermed af elementet mening ved de værdier, hun tillægger det at støtte op om et lokalt landbrug.

Respondenternes valg af dagligvarer sker ud fra de forventninger, de har til varens egenskaber. Smag er den faktor, der har størst betydning for respondenternes valg af dagligvarer, hvilket også betyder, at flere af respondenterne vælger den bæredygtige vare fra, såfremt smagen ikke lever op til deres forventninger. Ligeledes italesættes kvalitet som en faktor, der vægtes højere end bæredygtighedsperspektivet. Respondent

2 fortalte: "... jeg gider ikke at gå på kompromis med kvaliteten ..." (Bilag 6, linje 65). I citatet kommer det til udtryk, at kvaliteten er vigtig, hvilket betyder, at respondentens valg kan fravige fra hendes forståelse af bæredygtighed for i stedet at opnå den kvalitet, hun forventer af varen. Respondent 5 fortalte, at hendes oplevelse er, at kvalitet og smagen er bedst i de økologiske varer (Bilag 9, linje 152). Ud fra citatet tolker jeg, at respondenterne mener, at økologi objektivt signalerer god kvalitet og smag, og respondentens valg derfor både påvirkes af kompetence og mening, hvor respondent 2 påvirkes af meningen, ved at hun fraviger ønsket om bæredygtighed for i stedet at opnå den forventede kvalitet.

Respondent 4 fortalte, hvordan humøret i nogle tilfælde kan påvirke indkøbene. Respondentens overskud påvirker i nogle tilfælde hendes valg af dagligvarer: ... så synes jeg også bare, at overskuddet i hverdagen er ret lavt ..." (Bilag 8, linje 232). I interviewet kom det til udtryk, at respondenterne vælger forarbejdede fødevarer, der kræver minimalt arbejde, når overskuddet er lavt, hvilket hun ikke anser som en bæredygtig løsning. Dette skyldes en travl hverdag med konkurrence mellem hverdagens øvrige praksisser, hvor madlavningspraksissen rangeres lavt, hvis overskuddet er lavt. Jeg tolker, at respondenterne overvejende påvirkes af elementet mening, når hun har travlt, hvor hun ellers påvirkes af ønsket om at leve bæredygtigt. Det tydeliggør dynamikken i elementerne, hvor respondentens handlinger både kan være styret af elementet kompetence, ligesom de kan være styret af elementet mening.

Respondent 1 fortalte, at hun ikke synes, det er sjovt at købe avokado: "... fordi det ved jeg, har et kæmpe CO2 aftryk" (Bilag 5, linje 24). På trods af dette køber hun stadig avokado, hvilket også var tilfældet under observationen. " Men så igen så er det noget, mit barn rigtig godt kan lide at spise ..." (Bilag 5, linje 24-25). Det kommer i citatet til udtryk, at respondenterne køber avokado, fordi hendes datter godt kan lide det. Hun udviser dermed kompetence til at vurdere, hvad der anses som passende performance, men fraviger ønsket om at handle bæredygtigt af hensyn til sin datters madpræferencer. Citatet tydeliggør samtidig, at der er andet på spil i indkøbspraksissen end bæredygtighed, kvalitet, smag og pris. Elementet mening påvirker derfor respondentens indkøb, og de andre hensyn rangeres højere end ønsket om bæredygtighed.

Overforbruget italesættes som problematisk i et bæredygtighedsperspektiv, men overforbrug af fødevarer i indkøbspraksissen blev ikke direkte italesat. Respondent 4 fortalte om sin kærestes indkøb af chokolade: "ja, det er jo pr. definition nok ikke særlig bæredygtigt" (Bilag 8, linje 182). Jeg tolker, at respondenterne er bevidst omkring, at chokolade kan anses som et overforbrug og dermed ikke bæredygtigt, men samtidig mener hun, at der skal være plads til chokolade: "... vi kan ikke gøre det perfekt" (Bilag 8, linje 184). Jeg tolker, at der med ordet "*perfekt*" henvises til at handle bæredygtigt til enhver tid. Dertil fortalte hun om halloween-muffins, der var pakket i flere lag plastik, hvilket hun betragter som unødvendig emballage. "Men vi kommer nok til at købe den alligevel, fordi mit barn skal have noget hyggeligt ..." (Bilag 8, linje 276). I citatet kommer det til

udtryk, at respondenterne på trods af sin overbevisning om plastik og overforbrug som værende ikke bæredygtigt vælger alligevel at købe varen, for at hendes barn skal have noget "hyggeligt". Jeg tolker, at dette skyldes den danske madkultur, der gennem usunde fødevarer skaber en hyggelig stemning. Respondenten udviser kompetence til at vurdere, hvad der betragtes som bæredygtigt, men fraviger at handle bæredygtigt ud fra andre hensyn.

Materialitet

Ligesom elementerne kompetence og mening spiller en afgørende rolle for udførelsen af praksis, er materialiteten ligeledes af afgørende betydning. Dette kom til udtryk, ved at respondent 5 fortalte:

"(.) jeg køber altid økologisk kød, der vil jeg gå ikke gå på kompromis med, der er mange andre ting, hvor man står og siger, hvis der ikke er mere økologisk mælk, så køber jeg en, der ikke er økologisk. Der har jeg det sådan, at hvis der ikke er mere økologisk kød, så spiser vi ikke kød den dag" (Bilag 9, linje 73-75).

I citatet kommer det til udtryk, at respondenterne prioriterer økologisk kød i en sådan grad, at der ikke spises kød, såfremt kødet ikke er tilgængeligt i økologisk udgave. Dette kom ligeledes til udtryk under observationen hvor respondenterne valgte at købe falafelfars, fordi der ikke var mere økologisk kylling (Bilag 9, linje 302-304). Respondenterne italesatte prioriteringen af økologisk kød ud fra mange hensyn, herunder bæredygtighed, vaner og dyreetiske overvejelser (Bilag 9, linje 79). Disse hensyn tilhører elementerne kompetence og mening, hvor tilgængeligheden hører til elementet materialitet. Derved tydeliggøres dynamikken af elementerne, og ligeledes tydeliggøres, hvordan udførelsen påvirkes af materialiteten.

Respondenterne indgår i flere forskellige hverdagspraksisser, og de har derfor alle en travl hverdag, hvorfor de prioriterer at handle dagligvarer i én butik. Respondent 3 fortalte: "... for at jeg så ikke skal over og handle flere forskellige steder, vælger jeg måske det mindre bæredygtige produkt fra Nemlig, bare fordi det er nemmere" (Bilag 7, linje 130-131). Ud fra citatet tydeliggøres det, at respondenterne fravælger bæredygtige produkter såfremt de ikke er tilgængelige, i den butik de handler i. Dertil tydeliggøres konkurrencen mellem hverdagens øvrige praksisser, der gør, at respondenterne fravælger at handle flere steder, selvom det betyder, at hun skal handle varer, hun ikke betragter som bæredygtige.

Respondent 5 italesatte i interviewet, at hun ønskede at købe lokale råvarer i sin dagligvarebutik (Bilag 9, linje 196). Hun ønsker at købe lokalt, eftersom hun anser det som bæredygtigt. Under observationen blev det klart, at dagligvarebutikken, hun handlede i, forhandlede lokale æg. Det var dog ikke oplyst, hvor æggene kom fra, og dertil var æggene væsentlige dyrere end de økologiske æg, respondenterne endte med at vælge (Bilag 9, linje 304-307). Jeg tolker derved, at respondenterne ikke ønsker at købe lokalt på alle betingelser, men

at hendes valg af varer styres af flere faktorer, herunder prisen. Hvis respondenterne handlede i flere butikker, var det muligt at imødekomme deres ønsker, ligesom det var tilfældet i ovenstående eksempel. Respondenten ønsker ikke at handle flere steder, og dermed påvirker materialiteten hendes indkøb.

Materialiteten har ligeledes betydning for udførelsen af praksissen, ved at de bæredygtige dagligvarer i nogle tilfælde koster mere. Under mening blev respondenternes økonomiske rationale præsenteret, hvilket er tæt forbundet med prisen, som hører til elementet materialitet, ved at det økonomiske rationale kan være afgørende for villigheden til at betale en merpris. Alle respondenterne italesatte prisen som betydningsfuld, men ikke en afgørende faktor for deres dagligvareindkøb. Respondent 2 fortalte: "Det skal give mening for mig, jeg vil ikke betale 5 gange så meget for at få noget, så det skal også kunne svare sig økonomisk" (Bilag 6, linje 44-45). Det kom til udtryk under observationerne, hvor respondenterne købte en konventionel creme fraiche, fordi den økologiske udgave var væsentligt dyrere. Respondentens handlinger fraviger dermed hendes ønske om at handle økologisk ud fra prisen, hvor jeg tolker, at hun ikke vurderer, at merprisen "*giver mening*" (Bilag 6, linje 220-221).

Mærkningsordninger kan ligeledes betegnes som materialitet. Flere af respondenterne italesætter, hvordan de bevidst går efter dagligvarer med mærkninger. Respondent 4 fortalte, at hun går efter Astma- og Allergimærket samt Fairtrade-mærket (Bilag 8, linje 154+346). Det kom ligeledes til udtryk under observationen, at hun også går efter varer med Økologimærket, Nøglehulsmærket og Fuldkornsmærket (Bilag 8, linje 474). Hun italesatte ligeledes appen *Kemiluppen*, som hun anvender til at se, hvorvidt kosmetik og plejeprodukter indeholder uønsket kemi, hvilket ligeledes må betegnes som materialitet (Bilag 8, linje 155-156). Respondent 5 fortalte, at hun går efter varer med Svanemærket samt Astma- og Allergimærket (Bilag 9, linje 95). Respondenterne benytter derved materialiteten til at hjælpe dem til at navigere i det store udvalg og dermed vælge de dagligvarer, de ønsker, dels af bæredygtighedshensyn, men også af andre hensyn. Mærkninger kan bidrage til, at respondenterne får en øget viden om eksempelvis varens produktion og/eller indhold, hvilket er en viden, der kan være svær at gennemskue ud fra etiketten.

Respondent 2 italesætter behovet for vejledning omkring betydningen af mærkningerne. "... det er meget vildledende, hvad de forskellige mærker egentlig betyder" (Bilag 6, linje 158-159). Hun italesatte ikke mærkninger som negativt, men hun vurderede dog behovet for information omkring, hvad de forskellige mærker betyder. Jeg tolker, at det skyldes, at der på nuværende tidspunkt findes rigtig mange forskellige mærker, der alle repræsenterer noget forskelligt.

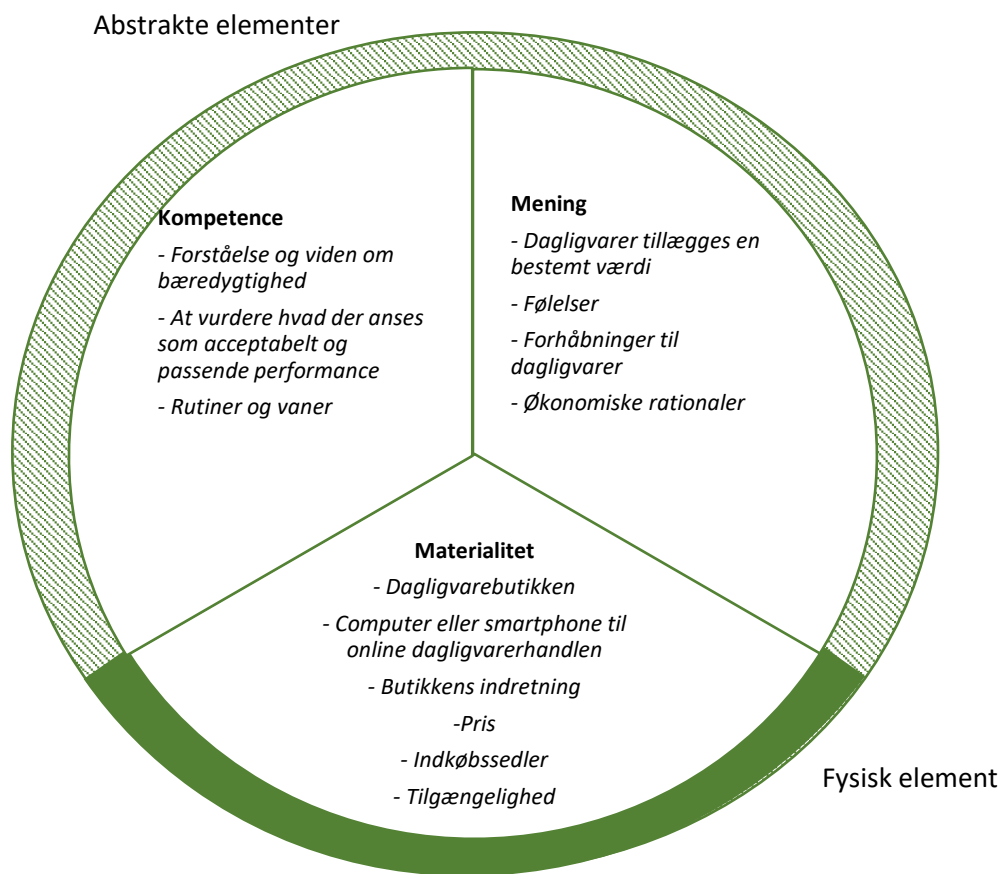
Sammenfatning

Dagligvareindkøb må betragtes som en rutinebaseret performance, eftersom den udføres jævnligt. Indkøbspraksissen er i stor konkurrence med hverdagens øvrige praksisser, hvor respondenterne overvejende rangerer indkøbspraksissen lavest. Dette tolker jeg, sker ud fra, at indkøbspraksissens formål er at opfylde basale behov for andre praksisser og dermed rangeres de øvrige hverdagspraksisser højere.

Respondenternes forståelse af bæredygtighed i relation til dagligvareindkøb kan overordnet inddeles i fire temaer: Økologi, kød, plastik og overforbrug. Respondenterne er udvalgt for at udgøre en forholdsvis homogen gruppe, hvilket jeg tolker, er årsagen til, at de fire temaer er centrale for alle. Jeg vurderer dog, at temaerne også kunne været fundet ud fra en mere heterogen gruppe, eftersom jeg tolker, at deres forståelser overvejende er påvirket af den normative samfundsforståelse. Jeg antager, at respondenternes forståelser af bæredygtighed overvejende skyldes den samfundsmæssige diskurs, der italesætter økologi som positivt og kød og plastik negativt. Dertil italesættes overforbruget som negativt og genbrug som løsningen.

Det er tydeligt, at der er mange hensyn på spil, når respondenterne handler dagligvarer. Respondenterne vælger dagligvarer ud fra smag, kvalitet, pris samt bæredygtighed. Dertil spiller tilgængelighed og madpræferencer også en stor betydning. Jeg tolker, at respondenternes livsførelse generelt rangeres højere end bæredygtige dagligvareindkøb.

Det er tydeligt, at alle tre elementer har stor og afgørende betydning for udførelsen af praksis. I nedenstående figur 4 illustreres, hvad de forskellige elementer udgøres af.

Figur 4 - Elementer i indkøbspraksissen (Egen figur inspireret af (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 40)

Jeg har valgt at illustrere elementerne i indkøbspraksissen i ovenstående figur 4 for at tydeliggøre identifikationen af elementerne, der løbende er blevet belyst i første analysedel. Elementerne kompetence og mening er primært knyttet an til den viden og de overvejelser, respondenterne gør sig i forbindelse med valg af dagligvarer, hvorfor jeg har markeret det som abstrakte elementer. Materialiteten udgøres derimod af et fysisk element. Dynamikken imellem elementerne er forskellige for respondenterne, ligesom det også er forskelligt, hvilke elementer der påvirker mest. Dertil er dynamikken påvirket af konteksten, der afspejles ved forskelligheden i indkøbene fra gang til gang.

Ud over at beskrive udførelsen af indkøbspraksissen og elementernes betydning for udførelsen blev det, respondenterne oplever som barrierer, der begrænser deres ønskede bæredygtige handlinger, indirekte belyst. Barriererne udgøres overvejende af tilgængelighed, pris og manglende viden om bæredygtighed. Dette tydeliggør igen elementernes betydning for udførelsen af praksis, eftersom alle elementerne er repræsenteret i barriererne. Barriererne vil gå igen i analysedel 2 i relation til, hvordan indkøbspraksissen kan udvikles og ændres for at øge det bæredygtige forbrug.

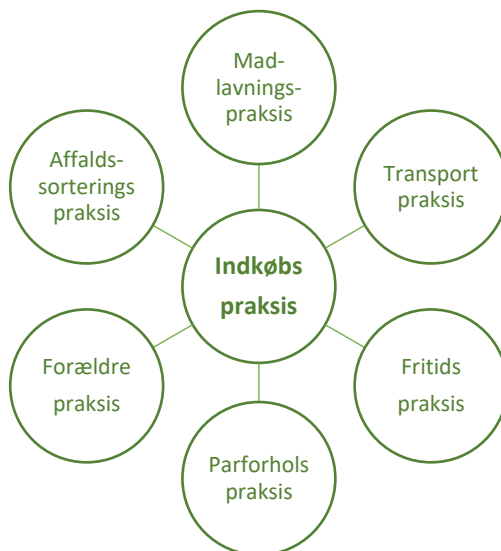
Analysedel 2 – Udviklingen af praksissen

Respondenterne italesatte et generelt ønske om at handle mere bæredygtigt, end de gør på nuværende tidspunkt. Shove mener, at kilden til ændret adfærd ligger i udviklingen af praksis. Praksis udvikles, når elementerne forandrer sig, eller når der opstår nye forbindelser mellem elementerne. Dermed udvikler practice-as-entity sig, når forbindelserne i practice-as-performance dannes og brydes. Ved at nye elementer introduceres, eller allerede eksisterende elementer kombineres på nye måder, ændres udførelsen af praksis. Eftersom elementerne er afgørende for udførelsen af praksissen, er det muligt at øge det bæredygtige forbrug igennem ændringer i elementerne.

Relationen til andre praksisser

En praksis er aldrig isoleret, men eksisterer i samspil med andre praksisser gennem de elementer, de har til fælles. Sammensætningen af elementerne i de forbundne praksisser er en forudsætning for sammensætningen af elementerne i indkøbspraksissen. Dermed kan ændringer i elementerne have afgørende betydning for udførelsen af indkøbspraksissen.

Nedenstående figur 5 illustrerer udvalgte praksisser, der er forbundet med indkøbspraksissen. Jeg har udvalgt praksisserne, eftersom de italesættes af respondenterne som praksisser, de indgår i, og som de har indflydelse på. Jeg har udvalgt nedenstående praksisser, eftersom de synes relevante for alle respondenterne.

Figur 5 – Relation til øvrige praksisser (Egen figur)

Respondenternes dagligvareindkøb bar overvejende præg af fødevarer, og derfor blev madlavningspraksissen naturligt den mest italesatte praksis. Madlavningspraksissen er forbundet til indkøbspraksissen gennem elementet materialitet ved de fødevarer, respondenterne handler i indkøbspraksissen, der anvendes i madlavningspraksissen. Dertil deler praksisserne elementet kompetence, gennem den viden og forståelse, respondenterne har til bæredygtighed, der påvirker respondenternes valg af fødevarer, ligesom elementet mening deles gennem de følelser og forventninger, de har til fødevarerne. Respondenterne fortalte eksempelvis om deres ønske om at reducere deres kødforbrug ud fra et bæredygtighedsperspektiv. Dermed påvirker madlavningspraksissen indkøbspraksissen, ved at respondenterne skal finde fødevarer, der erstatter kødet, hvilket tydeliggør, hvordan ændringer i en praksis påvirker en anden praksis.

Derudover italesættes en affaldssorteringspraksis som forbundet med indkøbspraksissen. Praksisserne er forbundet gennem elementet materialitet ved madaffald og emballage, der smides ud. Affaldssorteringspraksissen udføres i forskelligt omfang, og begrænses blandt andet af tid, overskud og plads. Affaldssorteringspraksissen kan være påvirket af kommunes praksis, ved at det ikke er muligt at få afhentet bioaffald, hvilket er tilfældet for respondent 4. Respondenten ville gerne sortere bioaffald, men eftersom kommunen ikke kan tage imod det, og hun ikke har mulighed for at kompostere, har hun fravalgt det (Bilag 8, linje 267-268). Respondent 2 italesatte under observationen, hvordan affaldssorteringspraksissen påvirker hendes valg i indkøbspraksissen. Respondenten fortalte, hvordan hun plejede at købe kikærter på dåse, fordi dåsen kan sorteres som metal. Eftersom dagligvarebutikken ikke havde kikærter på dåse, var hun nødsaget til at vælge kikærter pakket i et andet materiale, der ikke kan sorteres og derfor havner i restaffald (Bilag 6, linje 207-208). Dette sker ud fra respondentens viden og forståelse om bæredygtighed, hvorfor elementet kompetence deles af de to praksisser. Respondent 4 fortalte omvendt, hvordan hendes valg af dagligvarer ikke er påvirket af hendes affaldssorteringspraksis. Jeg tolker, at årsagen hertil er, at respondenten ikke har samme mulighed for at sortere affald som respondent 2. Respondent 3 fortalte, hvordan hun sorterer affald ud fra syv fraktioner. Hun betragter dog i modsætning til de øvrige respondenter ikke affaldssortering som et aktivt bæredygtigt valg. Hun fortalte senere, hvordan det sorterede affald ikke genanvendes i det ønskede omfang, hvilket jeg tolker, er årsagen til, at hun ikke betragter affaldssortering som et bæredygtigt valg.

Transportpraksissen er forbundet med indkøbspraksissen gennem elementet materialitet. Det er nødvendigt for respondenterne, der handler i fysiske butikker at anvende transport til og fra dagligvarebutikken. Både bil, gåben og cykel blev italesat. For respondenten, der handlede på internettet, er praksissen også forbundet med transport, eftersom varerne skal leveres. Jeg undersøgte ikke, hvorvidt respondenternes valg af transportmiddel sker ud fra et bæredygtighedsperspektiv. Respondent 5 italesatte dog den dagligvarebutik,

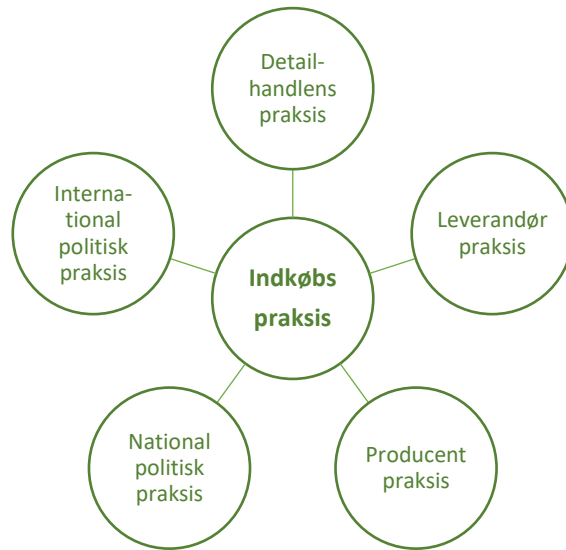
hun handler i, som en butik, der er den eneste i gåafstand (Bilag 9, linje 279-280). Hvorvidt respondentens ønske til at handle i gåafstand sker ud fra et bæredygtighedsperspektiv, kan ikke konkluderes, men det kan ikke afvises, at elementet kompetence og mening deles af de to praksisser gennem respondenternes viden og følelser om bæredygtighed.

Årsagen til, at den ene af respondenterne handler dagligvarer over internettet, blev italesat ud fra en fritidspraksis. Respondenten har travlt og ønsker derfor ikke at bruge eftermiddagen efter arbejde på indkøb, hvor hun ved at gøre det over nettet kan gøre det hjemmefra, når børnene sover. De øvrige respondenter italesatte ligeledes en fritidspraksis, ved at deres hverdag også bærer præg af travlhed, hvorfor de altid foretager dagligvareindkøb i en butik i nærheden og ikke ønsker at handle i mere end én butik. Praksissen er forbundet med indkøbspraksissen gennem deres fælles placering i tid og rum.

Parforholdspraksissen blev ikke italesat af nogen af respondenterne som en begrænsning for udførelse af en bæredygtig indkøbspraksissen. Respondent 4 fortalte dog, hvordan hendes kæreste har traditionelle spisevaner, der ikke er mulige at erstatte med bæredygtige varer. Det gør, at respondenten handler varer, hun ikke selv betegner som bæredygtige, og som hun ikke selv benytter. Det virkede dog ikke til at genere respondenten, at de ikke deler samme behov for bæredygtige indkøb. Flere af respondenterne fortalte, hvordan de i parforholdspraksissen italesætter ny viden om bæredygtighed ud fra en fælles interesse. Jeg tolker, at parforholdspraksissen generelt var præget af et fælles ønske om at leve bæredygtigt. Det tyder på, at der overvejende er en fælles forståelse for procedurer, der derfor ikke udfordrer hinandens performativitet. Parforholdspraksissen og forældrepraksissen er forbundet med indkøbspraksissen gennem tid og rum. Forældrepraksis blev italesat, ved at flere af respondenterne har ændret deres forståelse for bæredygtighed, efter de er blevet forældre. Dette kom til udtryk, ved at flere respondenter havde et ønske om at anvende stofbleer frem for engangsbleer til deres baby, ligesom de ikke ønskede at anvende øvrige engangsting, herunder vådservietter. Dette blev italesat ud fra et bæredygtighedsperspektiv, hvorfor elementet kompetence deles.

Ud over, at de forskellige praksisser er forbundet med indkøbspraksissen, kan praksisserne ligeledes være forbundet med hinanden. Madlavningspraksissen er forbundet med affaldssorteringspraksissen, ved at maden smides ud, hvis den ikke bliver spist op. Dertil kan en fritidspraksis være forbundet med en transportpraksis, ligesom en forældrepraksis kan være forbundet med en parforholdspraksis. Dette er ikke illustreret, eftersom det ikke anses relevant for indkøbspraksissen, hvordan de øvrige praksisser kan være forbundet.

Indkøbspraksissen er også forbundet med praksisser, respondenterne ikke har indflydelse på, hvilket illustreres i nedenstående figur 6.

Figur 6 - Relation til øvrige praksisser (Egen figur)

Respondenterne italesatte alle prisen som en potentiel barriere for valg af bæredygtige dagligvarer. I nogle tilfælde er respondenterne villige til at betale ekstra for en bæredygtig vare, hvor de i andre tilfælde ikke er villige til at betale en merpris. Prisen fastsættes af dagligvarebutikken på baggrund af ønsket om indtjening på den pågældende vare. Derudover er der moms på alle varerne, der udgør 25 % af prisen, hvilket har en betydning for den endelige pris, forbrugerne betaler. Momsen er fastsat ved dansk lovgivning, hvorved den danske lovgivning har en betydning for detailhandlens prissætning, der ligeledes har en betydning for respondenternes indkøbspraksis.

Indkøbspraksissen er dertil påvirket af detailhandlens praksis ved skiltning og placeringen af varerne, der begge kan have en betydning for valg af varer. Dette italesattes af respondent 1 som værende både positivt og negativt afhængig af konteksten. Hun anser det som positivt, hvis dagligvarebutikkerne påvirker forbrugerne til at vælge et bæredygtigt produkt, hvor hun anser det som negativt, hvis forbrugernes påvirkes til usunde valg (Bilag 5, linje 323-343).

Flere af respondenterne italesatte tilgængeligheden af varer som afgørende for udførelse af indkøbspraksissen, og dermed som en barriere der kan begrænse de ønskede bæredygtige indkøb. Indkøbspraksissen er påvirket af leverandørens praksis, hvilket kan have en betydning for tilgængeligheden af varerne. Dertil er det detailhandlens praksis, der i sidste ende har betydning for varesortimentet samt tilgængeligheden af varerne. Derudover italesatte flere af respondenterne et ønske om mindre eller slet ingen emballage, hvilket afhænger af producentens praksis. Dermed har leverandørens praksis og detailhandlens praksis en betydning for forbrugernes udførelse af indkøbspraksissen. Ud over, at den danske

lovgivning har betydning for detailhandlens praksis, har den også betydning for leverandørernes og producenternes praksis, hvor der ligeledes er lovgivning, der påvirker udførelsen af deres praksisser.

Respondenterne italesatte, at virksomhederne har et ansvar for at fremme den bæredygtige omstilling. Dette kunne ske ved at producere varerne i et bæredygtigt materiale. Eksempelvis fortalte respondent 3, at bionedbrydeligt plast kun kan genanvendes under specifikke forhold og derfor oftest ender med ikke at blive genanvendt (Bilag 7, linje 291-292). Respondent 2 efterlyser derfor lovgivning, der fremmer den bæredygtige udvikling, hvilket kunne bidrage til, at producenterne vælger emballage, der kan genanvendes.

Der er enighed blandt respondenterne om, at de danske politikere i større omfang bør regulere forbrugernes adfærd ved lovgivning. Respondent 1 fortalte, at hun ville ønske, politikerne turde tage flere beslutninger, der påvirker det bæredygtige forbrug i en positiv retning (Bilag 5, linje 348). Respondent 2 udtrykte, at politikkerne: "... skal sætte dagsordenen ..." (Bilag 6, linje 137). Respondent 4 italesatte en undersøgelse, der viser, at afgifter er fordelagtige til at regulere adfærden (Bilag 8, linje 386-387). Respondent 5 italesatte ønsket om en lovgivning på baggrund af, hvad der er godt ud fra et bæredygtighedsperspektiv, og ikke lovgivning, der har til formål at tjene penge til statskassen (Bilag 9, linje 223-224). Dertil italesattes behovet for EU-lovgivning, der blandt andet skal forhindre, at en produktion foretages i et andet land for at undvige dansk lovgivning (Bilag 7, linje 307-309). Det er dermed tydeligt, at der er mange forbundne praksisser, der har en stor betydning for udførelsen af indkøbspraksissen, som forbrugerne i mindre grad eller slet ingen indflydelse har på.

Ændring af praksis

Indledningsvist blev det præsenteret, hvordan den bæredygtige omstilling er nødvendig for at begrænse udpiningen af jordens ressourcer. Jeg præsenterede i første analysedel tre barrierer, respondenterne oplever, begrænser deres ønskede handlinger af bæredygtige dagligvareindkøb, der udgøres af tilgængelighed, pris og manglende viden om bæredygtighed. Jeg vil i nedenstående analysere, hvordan barriererne påvirker respondenternes handlinger og dermed belyse forandringspotentialet.

Tilgængelighed

Tilgængelighed hører til elementet materialitet. Respondenterne italesætter flere faktorer, der alle kan kategoriseres under tilgængelighed.

Ikke alle dagligvarer produceres bæredygtigt, hvilket påvirker respondenterne til at træffe mindre bæredygtige valg. Respondent 2 italesatte ønsket om at erstatte stanniol med et bæredygtigt alternativ. Hun har dog ikke fundet et bæredygtigt alternativ, der matcher hendes krav og forventninger til, hvad

produktet skal kunne (Bilag 6, linje 116-118). Respondentens forventninger til varen hører til elementet mening, men eftersom det er tilgængeligheden, der opleves som en begrænsning, er det elementet materialiteten, der skal ændres, for at nedbryde barrieren.

Respondenternes forståelse af bæredygtighed indebærer mindre eller slet ingen emballage. Respondenterne har indflydelse på dette ved den plastikpose, forbrugerne kan tage om deres frugt og grøntsager, ligesom de selv kan medbringe bæreposer frem for at købe en plastikpose. Respondent 5 fortalte, at hvis hun skulle handle mere bæredygtigt i fremtiden, kræver det mindre emballage. Dertil fortalte hun: "... jeg kan ikke styre det på den måde, før der er et alternativ, jeg kan vælge, som er pakket ind på den måde, jeg gerne vil have, så har jeg faktisk ikke magten til at bestemme over det" (Bilag 9, linje 246-247). I citatet kommer det til udtryk, at respondenterne ingen indflydelse har på producentens valg og mængde af emballage. Respondenterne efterlyser butikker i sit nærområde, der sælger frugt og grøntsager uden emballage, ligesom der findes i København eller i gårdbutikker.

Udbuddet af bæredygtige dagligvarer italesættes som en barriere for udførelsen af bæredygtige indkøb. Respondenterne har ikke direkte indflydelse på udbuddet af dagligvarer. Dog er det muligt at søge efter specifikke varer i forskellige butikker, hvorved sortimentet af bæredygtige varer øges. Dog er varesortimentet generelt større i København, end det er på landet, hvilket begrænser respondenterne, der er bosat på landet, fordi de ønsker at handle dagligvarer i deres nærområde.

Tilgængelighed indebærer dermed både produktionen af bæredygtige varer, der kan erstatte de nuværende klimabelastende varer, men omhandler også tilgængelighed af butikkernes varesortiment samt muligheden for køb af varer med mindre eller slet ingen emballage. Eftersom alle respondenternes udførelse af praksis begrænses af tilgængelighed, vurderer jeg, at udførelsen af praksis nemt kunne ændres ved at øge tilgængeligheden af bæredygtige produkter. Her spiller de forbundne praksisser, der blev præsenteret i forhenværende afsnit, en central rolle, eftersom respondenterne i mindre grad har indflydelse på ændringer af materialiteten.

Pris

Prisen hører til elementet materialitet og er tæt forbundet med elementet mening gennem forbrugernes økonomiske rationale. Det blev tydeligt under observationerne, at prisen har stor betydning for valg af dagligvarer, eftersom respondenterne italesatte fravalg af bæredygtige dagligvarer grundet prisen. Der sås en markant prisforskel på nogle dagligvarer, hvor der på andre varer ikke var prisforskel. "Jeg synes, at det er ENORMT underligt, at det kan koste det halve at købe en vare, der er importeret" (Bilag 9, linje 193-194). I citatet udtrykker respondent 5 forundring over prisforskellen på lokalproducerede og importerede varer. Ud

fra citatet tydeliggøres det, at respondenterne har oplevet en stor prisforskel, hvor den vare, hun mener, er mindst bæredygtig, koster mindre, hvilket hun undrer sig over. En løsning på prisen som barriere kunne være at søge efter tilbud på bæredygtige varer. Det må dog betragtes som en forudsætning, at dagligvarebutikkerne har tilbud på de bæredygtige varer, hvilket respondenterne ikke har indflydelse på. Eftersom respondenterne kun ønsker at foretage dagligvareindkøb i én butik, tolker jeg, at respondenterne ikke anser dette som mulighed for at øge deres bæredygtige forbrug.

I forlængelse af prisen kan respondenternes økonomiske rationale ligeledes have en betydning for udførelsen af praksissen. Det italesættes dog ikke af alle respondenterne som en begrænsning og påvirker derfor praksissen i forskelligt omfang. Hvorvidt respondenterne er villige til at betale en merpris for en bæredygtig vare, var ikke nødvendigvis påvirket af deres økonomiske rationale. Det kommer til udtryk i interviewet med respondent 4: "... selvom jeg godt kan nu, så er der jo ingen grund til at bruge hele sin opsparing ..." (Bilag 8, linje 417). I citatet henvises der til, at hun mener, at prisen på bæredygtige varer kan være urimelig høj sammenlignet med konventionelle varer. I citatet fremgår det, at respondenterne har råd til at betale denne merpris, men at hun ikke ønsker at bruge "hele" sin opsparing på dagligvarer. Respondent 4 fortalte, hvordan hendes indkøbspraksis ændrede sig, ved at hun valgte at bruge de penge, hun tidligere brugte på cigaretter, på økologi. Dette tydeliggør, at respondenterne kan have indflydelse på elementet, hvilket dog ikke er tilfældet for alle. Respondent 5 fortalte: "... jeg kunne godt tænke mig at have pengene til det ..." (Bilag 9, linje 235-236). Respondenten fortalte, at økologi forudsætter en vis økonomi, hvorfor hun i perioder ikke har følt, hun havde råd til at handle økologisk. I citatet kommer det til udtryk, at hun ville ønske, at hun havde et økonomisk rationale, der muliggjorde bæredygtige indkøb i større omfang, hvorfor det må tolkes, at hun oplever at hun i mindre grad har indflydelse herpå.

Alle respondenterne italesatte prisen som en potentiel barriere, ligesom det også kom til udtryk under flere observationer. Prisen er ligesom tilgængeligheden en faktor, respondenterne i mindre grad har indflydelse på. Eftersom respondenterne i mindre grad har indflydelse på materialiteten, skal en ændring i elementet derfor ske med udgangspunkt i de forbundne praksisser.

Viden

Viden hører til elementet kompetence, men kan være påvirket af følelser, der hører til elementet mening, hvorved de to elementer er tæt forbundet. Viden er en barriere, jeg tolker, respondenterne i større grad kan have indflydelse på. Det lader til, at flertallet styres af den offentlige diskurs og dermed lader sig oplyse om bæredygtighed gennem de debatter, der fremgår af medie billedet. Respondent 3 er i mindre grad styret af den offentlige diskurs, eftersom hun gennem sit arbejde har tilegnet sig en anden viden om bæredygtighed.

På trods af at dette fortalte hun, at hun oplever, at det på nuværende tidspunkt er svært at handle mere bæredygtigt, fordi det er svært at gennemskue, hvad der i virkeligheden er bæredygtigt (Bilag 7, linje 346).

Respondent 5 fortalte: "Jeg synes hele tiden, at der sker nye ting, hvor man tænker, at det OGSÅ er en faktor, eller det ANEDE jeg ikke, var en faktor" (Bilag 9, linje 255-256). Citatet tydeliggør, at den bæredygtige diskurs i samfundet hele tiden ændrer sig. Hun italesætter i samme forbindelse et ønske om at blive oplyst, så man som forbruger ikke er i tvivl om, hvad der er bæredygtigt. Respondenten fortalte, at hun godt selv vil opsøge viden: "Jeg kunne godt finde på selv at opsøge det, men jeg synes, at når jeg prøver, så er det svært. Det er svært at gennemskue, hvilken autoritet man skal stole på på det område" (Bilag 9, linje 261-262). Respondenten henviser til rapporter, der trækkes tilbage, modstridende information, økonomiske rationaler for virksomheder samt gennemsigtighed omkring, hvordan viden produceres. Jeg tolker derved, at respondenterne er villige til at selv at opsøge viden, men at hun har svært ved at navigere i forskningen. Respondent 4 fortalte, hvordan hun har forsøgt at opsøge viden, men at hver gang, hun får svar på et spørgsmål, dukker der to nye op grundet kompleksiteten og de mange facetter, bæredygtighed dækker over.

På trods af, at manglende viden er en barriere, respondenterne i større grad har indflydelse på, er det tydeligt, at der er flere udfordringer forbundet med at opsøge viden om bæredygtighed, hvilket opleves som en begrænsende faktor. Jeg tolker derfor, at respondenterne i mindre grad har indflydelse på at tilegne sig viden om bæredygtighed, hvorfor en ændring i elementet skal ske gennem de forbundne praksisser.

Flere af respondenterne italesatte en mærkningsordning som et løsningsforslag til at oplyse forbrugerne. "... jeg er stor fortaler for, at vi på et eller andet tidspunkt skal have en eller anden form for klimamærkning, eller det behøver ikke være klima, det kan lige så godt være en bæredygtighedsmærkning" (Bilag 7, linje 347-349). Hun italesatte dog også udfordringerne ved dette som værende komplekse. Et eksempel på en udfordring ved et bæredygtighedsmærke er, at hvis en producent ændrer en vare i et produkt til en tilsvarende vare, der blot er produceret anderledes eller et andet sted, vil hele mærkningen på produktet skulle ændres.

Respondenterne ønsker, at det skal blive nemmere at tage det bæredygtige valg, da det på nuværende tidspunkt fremstår komplekst og uoverskueligt. Jeg vurderer, at en øget viden ville påvirke respondenterne til at handle mere bæredygtigt. En ændring i elementet kompetence kan ud fra ovenstående eksempler ske via de forbundne praksisser, eftersom respondenterne i mindre grad har indflydelse på viden om bæredygtighed. En mærkningsordning hører til elementet materialitet, og materialiteten kan gennem en mærkningsordning påvirke elementet kompetence, ved at forbrugerne oplyses.

Ansvar for ændring af praksis

Respondenterne var alle enige om, at forbrugerne har et ansvar for at fremme den bæredygtige omstilling. Respondent 5 fortalte, at: "... i sidste ende, så står forbrugerne jo med ansvaret for, hvad han eller hun køber" (Bilag 9, linje 190-191). Citatet tydeliggør forbrugernes ansvar for, hvad der købes, hvilket alle respondenterne var enige om. Respondent 4 fortalte i den forbindelse om dengang, danskerne gik sammen om ikke at købe buræg: "... det var bare Danmark, der sagde, at buræg, det vil vi ikke have mere, og så meget, at forretningerne, de udfaser det i løbet af i år, og så skal det bare være slut i 2020 ..." (Bilag 8, linje 365-366). I eksemplet bliver det tydeligt, at forbrugerne har et ansvar og gennem deres indkøb kan påvirke varesortimentet, hvis alle står sammen. Det blev dog klarlagt i det foregående afsnit, at på trods af respondenternes villighed til at købe bæredygtigt begrænses deres handlinger af tre barrierer, de i mindre grad har indflydelse på.

Respondenterne italesatte et ønske om et større virksomhedsansvar. " Jeg synes, at det ville være dejligt, hvis der blev taget et ansvar fra producenternes side" (Bilag 9, linje 191). Respondent 5 henviser i citatet både til, at varerne kan produceres bæredygtigt, og samtidig henvises der til varesortimentet, hvor virksomhederne kan tage et bæredygtigt ansvar ved eksempelvis at sælge lokale råvarer frem for importerede, hvilket ville øge tilgængeligheden af bæredygtige dagligvare.

Ud over forbrugerne og virksomhederne italesatte alle respondenterne politikernes ansvar for at fremme den bæredygtige omstilling. Respondent 2 talte om tilskud til bæredygtige løsninger, hvor hun nævnte, at der tidligere var givet tilskud til solceller og el-biler (Bilag 6, linje 140+145). Det økonomiske tilskud har til formål at påvirke forbrugerne til at træffe et bæredygtigt valg, hvilket respondenterne betragter som en potentiel mulighed for at fremme den bæredygtige udvikling. Derudover italesatte respondenterne lovgivning, der gennem forbud kan påvirke befolkningen til at træffe bæredygtige valg. Respondent 4 fortalte om dengang, der kom et forbud mod transfedtsyre, hvilket hun mener, er et eksempel på et forbud, der blev vedtaget af sundhedsmæssige årsager. Respondenten mener, at det er bemærkelsesværdigt, at det er muligt at lovgive mod at skade mennesker, men at der ikke lovgives mod at skade planeten. Jeg tolker, at hun derfor mener, man burde lave en lov, der har til formål at begrænse udpiningen af jordens ressourcer.

Respondent 3 italesatte det nye EU-direktiv, der blandt andet forbyder salg af plastiksugerør. Hun anser sugerør som en meget lille del af problematikken og efterlyser større tiltag.

"Så skulle man måske gå videre og sige, at vi forbyder at producere ny plast, eller sige, at vi har en kvote på, hvor meget plast vi må producere om året, og når vi har nået den, så må vi tænke genbrugsplast, men altså at tage skridtet videre ..." (Bilag 7, linje 279-281).

Respondent 3 italesætter i citatet tiltag, der har en reel effekt på miljøet. Hun kommer med et forslag om at forbyde produktion af ny plast eller at have en kvote på, hvor meget plast der må produceres årligt, hvilket hun tolker, er en løsning, der vil have en reel effekt.

Jeg tolker, at respondenterne tillægger ansvaret til meso- og makroniveauet, eftersom de har mulighed for at foretage de ændringer, det kræver, for at fjerne deres oplevede barrierer og dermed muliggøre deres ønskede bæredygtige handlinger.

Sammenfatning

Analysen viser, at indkøbspraksissen er forbundet med en række praksisser, der alle påvirker udførelsen af praksis. Respondenterne har i forskelligt omfang indflydelse på de forbundne praksisser, hvilket illustreres i nedenstående figur 7.

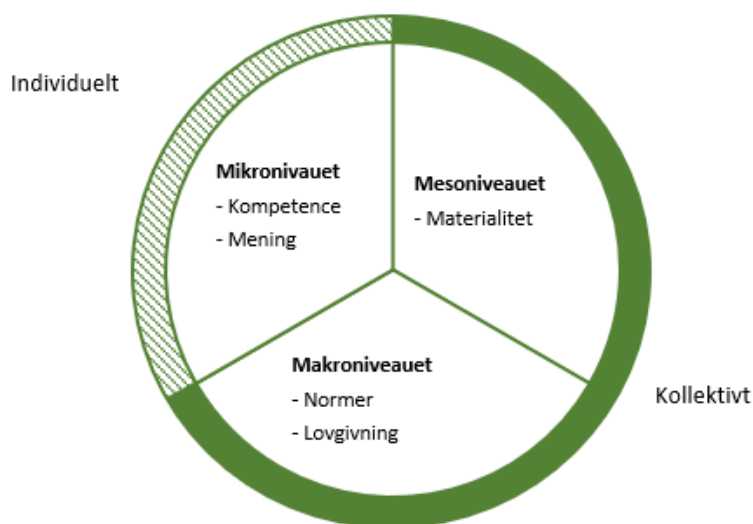
Figur 7 - Forbundne praksisser (Egen figur)

De forbundne praksisser, respondenterne italesætter at have indflydelse på, udgøres af en madlavningspraksis, en affaldssorteringspraksis og en transportpraksis. Disse er forbundet gennem de elementer, de deler. Derudover italesættes en fritidspraksis, en forældrepraksis og en parforholdspraksis som havende betydning for udførelsen af indkøbspraksissen. Disse praksisser er forbundet til indkøbspraksissen gennem tid og rum.

De praksisser, respondenterne italesætter i mindre grad eller slet ingen indflydelse har på, udgøres af detailhandlens praksis, leverandørens praksis og producentens praksis. Dertil italesættes både en national samt en international politisk praksis.

Jeg har i første analysedel identificeret det, respondenterne italesætter som barrierer, der begrænser deres ønskede bæredygtige handlinger, der udgøres af tilgængelighed, pris og manglende viden. Barriererne må betragtes som potentielle udviklingspunkter for praksissen, hvorved det tydeliggøres, hvor praksis kan ændres, for at øge det bæredygtige forbrug. Det bliver i analysen tydeligt, at det er nødvendigt at inddrage de forbundne praksisser, eftersom respondenterne i mindre grad har indflydelse på de barrierer, der begrænser deres bæredygtige handlinger. Nationalt og internationalt politisk niveau kan bidrage til en ændring af indkøbspraksissen gennem lovgivning, herunder forbud og afgifter. Ligesom detailhandlen,

leverandører og producenter aktivt kan tage et bæredygtigt valg, hvorved de producerer, leverer og sælger bæredygtigt. Jeg slutter derfor analysedel 2 af med at analysere, hvem der har ansvaret, hvilket illustreres i nedenstående figur 8.

Figur 8 – Praksiscirkel (Egen figur, inspireret af Alexandra instituttet, 2015, s. 8)

Figur 8 fremviser de analytiske fund, der viser, at alle samfundsniveauerne har et ansvar for at øge de bæredygtige dagligvareindkøb. Mikroniveauet udgøres af forbrugerne og viser, at forbrugernes valg af bæredygtige dagligvarer påvirkes af Shoves elementer kompetence og mening. Mesoniveauet udgøres af dagligvarebutikkerne, hvilket hører til Shoves element materialitet, der dækker over de fysiske genstande. Både mikro- og mesoniveauet påvirkes af makroniveauet, der danner rammerne for samfundets normer, samt den danske lovgivning der påvirker udførelsen af praksis. Det individuelle illustrerer i ovenstående figur det, respondenterne i høj grad har indflydelse på. Den kollektive ud fra meso- og makroniveauet illustrerer derimod det, respondenterne i mindre eller slet ingen grad har indflydelse på. Respondenternes barrierer, der begrænser deres bæredygtige dagligvareindkøb, skal findes under det kollektive. Dette skaber en forståelse for, at løsningen på den bæredygtige omstilling derfor ikke kun skal findes i individet eller den individuelle adfærd, men derimod skal løses som et samspil mellem meso- og makroniveauet, der besidder muligheden for at foretage ændringer, der kan nedbryde respondenternes oplevede barrierer. Det er i mødet mellem politikere, erhvervsfolk og forbrugerne, at muligheden for at skabe radikale samfundsændringer opstår.

Kapitel 7

DISKUSSION

I dette kapitel diskuteres det, hvorvidt afgifter kan bidrage til at øge det bæredygtige forbrug i indkøbspraksissen. Diskussionen tager udgangspunkt i litteratur fra kapitel 3, der beskrev danske og internationale udfordringer ved bæredygtige handlinger. Dertil inddrages en videnskabelig artikel, der har undersøgt effekten af fedtafgiften, som blev indført i Danmark i 2011. Afslutningsvis inddrages finansloven for 2020, der via afgifter blandt andet vil fremme den bæredygtige omstilling.

Specialet har bidraget til en erkendelse af tre barrierer, der begrænsede respondenternes ønskede bæredygtige handlinger. De tre barrierer respondenterne oplevede udgøres af tilgængelighed, pris og manglende viden om bæredygtighed. Jeg finder det interessant, at de samme barrierer blev præsenteret i undersøgelse i afsnittet: *Udfordringer ved bæredygtige handlinger* i kapitel 3. Dertil er det interessant, at de barrierer, der eksisterede i 2003, stadig er aktuelle, ligesom de samme barrierer eksisterer på tværs af landegrænser i Europa. At specialet viser, at de barrierer, forbrugerne oplevede i 2003, stadig er aktuelle, indikerer, at der ikke er sket meget på området de sidste mange år. Jeg vurderer, at det kan skyldes den langsomme fremdrift, der er på området, hvilket skyldes flere faktorer. Det kan tage lang tid før forskningen får fastlagt hvad der er bæredygtigt og hvad der er klimabelastende. Dernæst tager det tid at ændre produktionsmetode, ligesom det kan tage lang tid, før der bliver skabt en samfundsinteresse og dernæst en ændring af forbrugernes vaner. Den langsomme fremdrift kan dertil være påvirket af de øvrige politiske hensyn, hvor bæredygtighed ikke er blevet prioriteret højest.

Praksistilgangen tydeliggør, at adfærd kun er én faktor af flere, der har betydning for den måde, vi foretager dagligvareindkøb, og at løsningen på den bæredygtige omstilling derfor ikke kun skal findes i individet eller den individuelle adfærd. Dermed ikke være sagt, at en del af løsningen ikke kan findes i individorienterede indsatser. Dette tydeliggøres i ovenstående undersøgelser, der viser, at forbrugernes barrierer i højere grad skyldes de omkringliggende faktorer, de i mindre grad har indflydelse på, hvilket ligeledes er et af specialets analytiske fund. Shove mener, at mikroniveauet formes af makroniveauets strukturer (Shove, Pantzar, & Watson, 2012, s. 103, 122). Specialet tydeliggør, hvordan mikroniveauet forventer, at makroniveauet bidrager til at forme deres handlinger, ved at respondenterne mener, at både meso- og makroniveauet bør tage et større ansvar for den bæredygtige omstilling.

Shove beskriver en metode til ændring af forbrugernes handlinger gennem politiske interventioner i form af regulering via afgifter (Shove, 2003, s. 13). I perioden oktober 2011 til januar 2013 var der i Danmark afgift på fødevarer indeholdende mættet fedt, hvilket medførte højere priser på blandt andet kød og mejeriprodukter. Et studie fra Københavns Universitet og Oxford University viser, at afgiften bidrog til en ændring i danskernes indkøbsadfærd, ved at der skete et fald i købet af fødevarer indeholdende mættet fedt og en stigning i købet af grøntsager, hvorved afgiften havde den effekt, der var tiltænkt. Dermed konkluderer studiet, at det virker at hæve prisen på de usunde fødevarer, og at afgifter dermed påvirker forbrugernes handlinger (Scarborough, Smed, Rayner, & Jensen, 2016).

Det er i finansloven vedtaget, at der fra 2020 indføres afgifter, der skal styrke den grønne omstilling og bekæmpe plastforurening. Det betyder eksempelvis, at der blandt andet indføres øgede afgifter på bæreposer, hvilket forventer at nedbringe salget med 40 % (Regeringen, Radikale Venstre, Socialistisk Folkeparti, Enhedslisten, & Alternativet, 2019, s. 18). Eftersom afgifter virker adfærdsregulerende, er finansloven et eksempel på evidence-informed policy.

Afgiften på bæreposer vil medføre en ændring af i indkøbspraksissen. Det kan dog diskuteres, hvorvidt den politiske intervention vil have en effekt på forbrugere med en grundlæggende interesse for bæredygtighed, eftersom alle respondenterne beskriver, hvordan de i forvejen undgår at købe bæreposer. Dertil kan det diskuteres, hvorvidt en 40 % reduktion i salget af bæreposer vil have en mærkbar effekt på klimaudfordringerne. Dertil risikerer et mindre forbrug af plast at medføre et øget forbrug af andre materialer, der er mere klimabelastende (Zeuthen & Hagelund, 2019).

Politiske interventioner handler om at gøre det rigtig valg nemmere for forbrugerne. Eftersom prisen opleves som en generel barriere for forbrugerne, og idet vi ved, at prisregulering har en effekt på forbrugernes handlinger, kunne det være et interessant tiltag at regulere prisen. Prisregulering kunne ske enten ved prisnedsættelse på bæredygtige dagligvarevarer eller prisstigninger på flere dagligvarer, der betragtes som klimabelastende ud over bæreposerne. Et sådan tiltag ville formentlig ramme en bredere målgruppe, ved at der tages afsæt i flere varer, ligesom det var tilfældet med fedtafgiften.

Det er en etisk interessant diskussion, hvorvidt regulering via afgifter fratager individets autonomi, eller om en ændring af praksis i højere grad bør ske uden at fratage forbrugernes valg. Det Ethiske Råd betragter klimaudfordringerne som en etisk problemstilling, eftersom det udgør en risiko for menneskets sundhed, fødevarer sikkerhed, biodiversitet og naturen. Det Ethiske Råd betragter afgifter på klimabelastende fødevarer som et signal om det moralske ansvar for at nedbringe udledningen af drivhusgasser (Det Ethiske Råd, 2016, s. 6).

Det strukturelle perspektiv tillægger samfundet det primære ansvar for at øge det bæredygtige forbrug. I den forbindelse er det dog interessant at stille spørgsmålstegn ved, om det er statens ansvar at få befolkningen til at ændre vaner. Det mener respondenterne, hvilket jeg tolker, sker, eftersom makroniveauet har mulighed for at foretage ændringer, der kan nedbryde de barrierer, som begrænser deres ønskede handlinger.

Det kan diskuteres, i hvilket omfang politiske interventioner uden individorienterede indsatser kan fremme bæredygtige dagligvareindkøb. Selvom politikerne gør det bæredygtige valg, til det nemme valg ved at mindske prisforskellen på bæredygtige og klimabelastende dagligvarer, vil en politisk intervention via afgifter kun bidrage til en merpris på klimabelastende vare. Interventionen bidrager dermed ikke til øget tilgængelighed og øget viden, hvilket ligeledes er barriere der begrænser forbrugernes bæredygtige handlinger.

Politiske interventioner skal tage højde for beskæftigelse, økonomi og konkurrencedygtighed, hvilket tydeliggør kompleksiteten i politiske initiativer. Det må dog betragtes som en fordel, at regeringen gennem finansloven og den nye klimalov sætter ind flere steder, eftersom det vil medføre ændringer i flere af de forbundne praksisser. Hvorvidt ændringerne i de forbundne praksisser automatisk vil medføre ændringer i indkøbspraksissen, må afhænge af indholdet i de konkrete handlingsplaner. Det er dog vigtigt at bemærke, at udledningen af drivhusgasser ikke respekterer nationale grænser, hvorfor danske afgifter ikke alene kan løse klimaudfordringerne. Det bliver derfor interessant, hvilken betydning EU's aftale om klimaneutralitet får for udførelsen af indkøbspraksissen, hvilket ligeledes afhænger af de konkrete handlingsplaner.

Kapitel 8

KONKLUSION

I dette kapitel præsenteres undersøgelsens analytiske resultater. Jeg har i specialet undersøgt, hvordan bæredygtighed praktiseres i en indkøbspraksis, samt hvordan praksissen kan udvikles med henblik på at øge forbruget af bæredygtige dagligvarer.

Bæredygtigt forbrug hænger sammen med bæredygtig udvikling og handler om at tage ansvar for de varer og ressourcer, der forbruges. Jeg betragter dette som et samfundsrelevant emne, eftersom en bæredygtig omstilling er nødvendig for at begrænse udpiningen af jordens ressourcer.

Til besvarelse af problemformuleringen har jeg valgt at tage afsæt i sociolog Elisabeth Shoves sociale praksisteori. Specialets empiriske grundlag udgøres af observation af dagligvareindkøb samt interviews med fem respondenter. Respondenterne udgøres af kvinder i alderen 25-34 år bosat i Region Hovedstaden. Dertil har alle kvinderne børn, ligesom de alle har en interesse for bæredygtighed. Konklusionen er struktureret ud fra de fire forskningsspørgsmål der blev præsenteret i kapitel 1.

Dagligvareindkøb kan betragtes som practice-as-performance, der kendetegner den unikke praksis. Indkøbspraksissen kan foregå på forskellige fysiske steder, ligesom den kan foregå over internettet. Dertil kan praksissen foregå på forskellige tidspunkter, der begrænses af butikernes åbningstider og leveringstidspunkter. Det er dog en forudsætning for, at praksis kan opstå, at den foregår på samme tid og sted.

En indkøbspraksis kan betragtes som en rutinebaseret performance, eftersom den foregår jævnlige. Praksissen er forbundet med en række aktiviteter, der gør den genkendelig. Disse aktiviteter er forskellige og kan udgøres af at lave en madplan eller at udvælge måltidskasser. Dog er det en fælles aktivitet for alle respondenterne at lave en indkøbsliste. Ud over, at aktiviteterne er forskellige for respondenterne, kan de også variere for den enkelte for hver udførelse af praksis.

Shove definerer praksis som et indbyrdes afhængighedsforhold mellem tre elementer: Materialitet, kompetence og viden, der alle har stor betydning for udførelsen af praksis. Elementerne er dynamiske og ændres derfor løbende, hvorfor specialet bidrager til at tydeliggøre et øjebliksbillede af indkøbspraksissen. Respondenternes viden og forståelse af bæredygtighed hører til elementet kompetence og påvirkes af den samfundsmæssige diskurs, der italesætter økologi som bæredygtigt og kød, plastik og overforbrug som

klimabelastende. Respondenternes forståelse afspejler dog ikke nødvendigvis handlingerne i indkøbspraksissen, eftersom valg af dagligvarer påvirkes af mange øvrige faktorer. De øvrige faktorer påvirkes af elementet mening, hvor respondenterne italesætter kvalitet og smag som betydningsfulde faktorer for valg af dagligvarer, ligesom respondenternes økonomiske rationale også kan have en betydning. Dertil påvirker elementet materialitet valget af dagligvarer ved tilgængeligheden af varer, ligesom prisen også kan have en betydning. Det kan derfor konkluderes, at der er mange hensyn på spil, der afgør valget af dagligvarer, og at bæredygtighed ikke prioriteres højest ved udførelse af indkøbspraksissen på trods af respondenternes ønsker om bæredygtige handlinger. Jeg konkluderer, at respondenternes ønskede handlinger ikke altid stemmer overens med deres faktiske handlinger, hvilket til dels skyldes, at respondenterne oplever barrierer, der begrænser deres ønskede handlinger. Barriererne udgøres af tilgængelighed, pris og manglende viden og er dermed faktorer respondenterne ikke har mulighed for selv at ændre. Det kan det konkluderes, at bæredygtighed ikke prioriteres højest, men praktiseres i det omfang, det ikke påvirker respondenternes hverdag og livsførelse.

Indkøbspraksissen er forbundet med en række praksisser, respondenterne i mere og mindre omfang har indflydelse på. Praksisserne er forbundet gennem de elementer, de har til fælles, men de kan også være forbundet gennem tid og rum. De forbundne praksisser påvirker udførelsen af indkøbspraksissen, ligesom indkøbspraksissen kan påvirke udførelsen af de forbundne praksisser.

Jeg konkluderer, at det kræver en flerstrengt løsning for at nedbryde alle barriererne. Respondenterne oplevede barrierer, der begrænser deres ønskede bæredygtige handlinger, skal ændres i de forbundne praksisser, eftersom de udgøres af faktorer, respondenterne i mindre grad har indflydelse på. Jeg konkluderer derfor, at det kræver en ændring i de forbundne praksisser for at nedbryde de oplevede barrierer og dermed øge forbruget af bæredygtige dagligvareindkøb. Producenterne og detailhandlen har indflydelse på hvordan varerne produceres og hvilke der sælges videre til forbrugerne, hvorigennem de har mulighed for at bidrage til den bæredygtige omstilling. Nationale og internationale politikere kan gennem afgifter og forbud bidrage til at forbruget af bæredygtige dagligvare øges. Dermed bidrager praksistilgangen med et perspektiv, der tydeliggør, at løsningen ikke skal findes i den individuelle adfærd.

Kapitel 9

PERSPEKTIVERING

I dette kapitel præsenteres en ide til et forskningsprojekt, der skal bidrage til at undersøge, hvorvidt en øget viden om bæredygtighed kan påvirke forbrugerne til at øge forbruget af bæredygtige dagligvareindkøb. Eftersom kritikken af praksisteorien hævder at forsømme individet, er det interessant at undersøge, hvorvidt en individorienteret indsats alene kan bidrage til en ændring af forbrugernes handlinger.

Jeg har igennem specialet opnået en erkendelse af, at manglende viden om bæredygtighed må anses som værende en stor barriere for dels respondenterne, men også for de øvrige forbrugere, hvilket blev tydeligt gennem litteraturen, der blev præsenteret i kapitel 3. Viden er en barriere, respondenterne til dels har indflydelse på, eftersom de selv har mulighed for at opsøge den. Det er dog ikke al viden, det er muligt at opsøge, eftersom forbrugerne ikke nødvendigvis har adgang til videnskabelige databaser. Dertil blev det tydeligt, at forskningen kan være svær at navigere i, eftersom der eksempelvis kan forekomme modstridende oplysninger.

Kritikken af praksisteorien hævder, at praksisteorien er så optaget af praksissen, at individets handlinger ignoreres (Hui, Schatzki, & Shove, 2017, s. 2). Eftersom forbrugernes ønskede handlinger begrænses af manglende viden, kan det ikke afvises, at en del af løsningen til at øge det bæredygtige forbrug skal findes i individorienterede indsatser. Jeg vurderer dog ikke, at en individorienteret indsats ville have en effekt på barriererne tilgængelighed og pris.

Det kunne være interessant at lave en intervention, hvor forbrugerne gennem oplysning får øget viden om bæredygtighed, for at se, hvorvidt det ville have en effekt på forbruget af bæredygtige dagligvarer. I afsnittet: *Problemfeltet* blev det tydeligt, at udledningen af drivhusgasser kan reduceres ved at foretage en ændring i danskernes kostvaner, hvorfor interventionen kunne afgrænses til udelukkende at omhandle fødevarer. Dertil har de seneste års forskning bidraget til viden omkring, hvilke fødevarekategorier der er mere klimabelastende end andre. Interventionen kunne ske med udgangspunkt i EAT-Lancet Kommissionens rapport, der anbefaler en bæredygtig kost, hvor forbruget af frugt og grøntsager, herunder bælgfrugter, øges, samt at kødforbruget reduceres (EAT-Lancet Commission, 2019, s. 21). Oplysningen til forbrugerne kunne ske via skiltning, hvor faktuelle informationer detaljeret sammenligner forskellige fødevarekategoriers klimabelastning. At kød udgør en større klimabelastning end grøntsager, er formentlig ikke ny information

for de fleste, men eftersom respondenterne fortalte, at de ikke tænker over konsekvenserne ved deres valg, når de handler dagligvarer, kunne det være interessant at undersøge, om forbrugerne vil blive påvirket af oplysningen.

Hvorvidt barrieren viden kan nedbrydes, uden at der er foretaget ændringer, der nedbryder forbrugernes øvrige barrierer, er interessant at belyse. Ud fra en sådan undersøgelse vil det være muligt at konkludere, hvorvidt en individorienteret indsats kan bidrage til at øge forbruget af bæredygtige dagligvarer.

LITTERATURLISTE

- Alexandra Institutttet. (2015). *Fra grøn adfærd til bæredygtig omstilling*. Alexandra Institutttet.
- Buch, A. (2017). Praksisteori og arbejdslivsforskning. *19*(4), s. 36-50. Hentet 29. 08 2019 fra <https://tidsskrift.dk/tidsskrift-for-arbejdsliv/article/view/109051/158444>
- Buch, A. (2017a). Materialitet, krop og læring - et praksisteroretisk perspektiv. I K. Larsen, & M. Martinussen (Red.), *Materialitet og læring*. Frydenlund Academic.
- Buch, A., & Andersen, V. (2016). *At gøre det rigtige - etik i organisatorisk praksis*. (K. K. Dauer, Red.) Aalborg Universitetsforlag.
- Concito. (2016). *Klimavenlig kost*. Hentet 10. 09 2019 fra https://concito.dk/files/dokumenter/artikler/klimavenlig_kost.pdf
- Concito. (2018). *Klimabarometeret 2018*. Hentet 09. 10 2019 fra https://concito.dk/sites/concito.dk/files/dokumenter/artikler/klimabarometeret_2018_endelig_re v1.pdf
- COOP. (2019). *Klimabekymringen stiger*. Hentet 02. 12 2019 fra https://coopanalyse.dk/analyse/02_382-klima/
- Danmarks Statistik. (2004). *Mor laver mad, far reparerer bilen*. Hentet 01. 11 2019 fra <https://www.dst.dk/da/Statistik/bagtal/2004/2004-08-26-Forbrug-af-fritid>
- Danmarks statistik. (2018). *Ældre handler på nettet som aldrig før*. Hentet 04. 10 2019 fra <https://www.dst.dk/da/Statistik/nyt/NytHtml?cid=31386>
- Dansk Erhverv. (2019). *Mærkningsordninger i den danske detailhandel*.
- Det Etske Råd. (2016). *Etisk forbrug af klimabelastende fødevarer*. Det Etske Råd.
- Det Etske Råd. (2016a). *Den etiske forbruger - Redegørelse*. Det Etske Råd.
- DTU Fødevarainstitutttet. (2015). *Danskernes kostvaner 2011-2013*. DTU Fødevarainstitutttet, Afdeling for Ernæring.
- EAT-Lancet Commission. (2019). *Healthy Diets From Sustainable Food Systems*. EAT-Lancet Commission.
- Europa-Kommisionen. (2019). Hentet 22. 08 2019 fra https://ec.europa.eu/denmark/news/plastic-180528_da
- Finans. (2019). Hentet 04. 10 2019 fra Brancheanalyse: Dagligvarer 2019: <https://finans.dk/analyse/ECE11452635/brancheanalyse-dagligvarer-2019/?ctxref=forside>
- Forbrugerombudsmanden. (2014). *Vejledning om brug af miljømæssige og etiske på stande m.v.* Hentet 22. 09 2019 fra <https://www.forbrugerombudsmanden.dk/media/46475/2016-miljømæssige-og-etiske-udsagn.pdf>

- Forskningscenter for Forebyggelse og Sundhed. (2009). *Udredningsopgave for Fødevarerministeriet. Sund livsstil - hvad skaber forandring?* Forskningscenter for Forebyggelse og Sundhed, Region Hovedstaden.
- Fødevarerstyrelsen. (2019). *Import af økologi*. Hentet 16. 09 2019 fra <https://www.foedevarestyrelsen.dk/Leksikon/Sider/Import-af-økologi.aspx>
- Gundelach, P., & Hauge, B. (April 2012). For klimaets skyld? *Dansk sociologi*(23, Iss. 1), s. 50-72.
- Halkier, B., & Jensen, I. (2008). Det sociale som performativitet - et praksisteoretisk perspektiv på analyse og metode. (3/19).
- Halkier, H. (2019). Det handler om mennesker: Teknologi kan ikke løse klimakrisen. *Magisterbladet*. Hentet 16. 12 2019 fra <https://www.magisterbladet.dk/blog-og-debat/henrik-halkier/klimakrisen-handler-om-mennesker-og-kultur>
- Hermansen, J. E., & Olesen, J. E. (2009). Landbruget og fødevarerproduktionens klimapåvirkning. *Vand og jord*(4). Hentet 30. 12 2019 fra https://dca.au.dk/fileadmin/DJF/Kontakt/Besog_DJF/Oevelsesvejledning_og_baggrundsmateriale/Hermansen_landbrug_og_foedevarers_klimapaavirkning.pdf
- Hildebrandt , S. (2016). Bæredygtig global udvikling - Solidaritet på tværs af kontinenter og generationer. I S. Hildebrandt (Red.), *Bæredygtig global udvikling. FN's 17 verdensmål i et dansk perspektiv* (s. 14-31). Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Holm , L. (2015). Fødevarerautonomi og klimavenligt fødevarerforbrug. I L. Holm (Red.), *Det svære valg: udfordringer for den etiske forbruger* (s. 73-81). København: Det Etske Råd.
- Hui, A., Schatzki, T., & Shove, E. (2017). Introduction. I A. Hui, T. Schatzki, & E. Shove (Red.), *The nexus of practice. Connections, constellations, practitioners* (s. 1-7). Taylor & Francis Group.
- Husmer, L., & Jensen, M. L. (2003). *Miljø og forbrugeradfærd - En oversigt over erfaringer omkring påvirkning af forbrugernes adfærd i relation til at inddrage miljøhensyn ved indkøb*. Miljøprojekt Nr. 870. Miljøstyrelsen.
- Jacobsen, M. H., & Jensen, S. Q. (2012). Kvalitativ metode under forandring. I M. H. Jacobsen, & S. Q. Jensen (Red.), *Kvalitative udfordringer* (s. 11-24). Hans Reitzelsforlag.
- Jørgensen, T. (2011). Forebyggelse, der løb af sporet? *Månedstidskrift for almen praksis*(11), s. 887-895. Hentet 01. 10 2019
- Jørgensen, T. (u.d.). *Center for Klinisk Forskning og Forebyggelse, Torben Jørgensen*. (B. Pickering, Redaktør) Hentet 01. 10 2019 fra Region Hovedstaden, Frederiksberg Hospital: <https://www.frederiksberghospital.dk/ckff/omcenter/medarbejdere/Sider/Torben-Jørgensen.aspx>
- Klima-, Energi-, og Forsyningsministeriet. (u.d.). *Parisaftalen 2015*. Hentet 09. 09 2010 fra <https://kefm.dk/klima-og-vejr/klimaforhandlinger/parisaftalen-2015/>
- Kristiansen, S., & Krogstrup, H. K. (2015). *Deltagende observation* (2 udg.). Hans Reitzels Forlag.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2015). *Interview. Det kvalitative forskningsinterview som håndværk* (3 udg.). København: Hans Reitzels Forlag.

- Københavns Universitet. (2011). Det økologiske fødevarerforbrugs udvikling i Danmark – om baggrunden, projektet og konklusionerne. I G. Tveit, U. Hjelmar, & P. Sandø (Red.), *Økologiske fødevarer - hvor bevæger forbrugerne sig hen?* (s. 7-11).
- Lancaster University. (u.d.). Hentet 06. 09 2019 fra <https://www.lancaster.ac.uk/sociology/people/elizabeth-shove>
- Landbrug og Fødevarer. (2016). *Hver fjerde tænker over bæredygtighed ved valg af fødevarer*. København.
- Landbrug og Fødevarer. (2018). *Smag bliver stadig vigtigere, når danskerne vælger fødevarer*. København: Landbrug og Fødevarer.
- Landbrug og Fødevarer. (u.d.). *Det økologiske marked*. Hentet 20. 09 2019 fra <https://lf.dk/viden-om/oekologi/markedet>
- Maller, C. (u.d.). Using social practice theory to understand everyday life: Outcomes for health and wellbeing. *School of Global, Urban and Social Studies&Centre for Design, RMIT University*.
- Miljø- og Fødevarerministeriet. (2018). *Der kommer pant på juice- og saftflasker*. Hentet 11. 09 2019 fra <https://mfvm.dk/nyheder/nyhed/nyhed/der-kommer-pant-paa-juice-og-saftflasker/>
- Miljø- og Fødevarerministeriet. (2019). *Nyt partnerskab skal gøre fødevarer- og landbrugssektoren mere klimavenlig*. Hentet 18. 12 2019 fra <https://mfvm.dk/nyheder/nyhed/nyhed/nyt-partnerskab-skal-goere-foedevare-og-landbrugssektoren-mere-klimavenlig/>
- Mogensen, L., Knudsen, M. T., & Hermansen, J. E. (2009). Vores forbrug af fødevarer har stor betydning for klimaet. *Grøn Hverdag*, s. 20-22. Hentet 16. 09 2019 fra http://www.au.dk/fileadmin/DJF/Kontakt/Besog_DJF/Oevelsesvejledning_og_baggrundsmateriale/Mogensen_artikel_Groen_hverdag_dec_2009_fodevarernes_klimabelastning_lim_031109_3.pdf
- Mogensen, L., Knudsen, M. T., & Hermansen, J. E. (2016). *Tabel over fødevarernes klimaaftryk*. Aarhus Universitet, Institut for Agroøkologi.
- Mont, O., Power, K., Heiskanen, E., & Kuusi, H. (2013). *Nordisk policy-sammendrag. Nordic policymaking on sustainable consumption with accessible knowledge and by dispelling myths that thwart sustainability*. København: Nordisk Ministerråd.
- Nicolini, D. (2009). Articulating practice through the interview to the double. *Management Learning*. Hentet fra https://www.researchgate.net/profile/Davide_Nicolini2/publication/49300297_Articulating_Practice_through_the_Interview_to_the_Double/links/0046352626ad7acf5f000000.pdf
- Niva, M., Mäkelä, J., Kahma, N., & Kjærnes, U. (2014). *Eating Sustainably? Practices and Background Factors of Ecological Food Consumption in Four Nordic Countries*. Hentet 21. 10 2019 fra https://www.researchgate.net/profile/Mari_Niva/publication/267628315_Eating_Sustainably_Practices_and_Background_Factors_of_Ecological_Food_Consumption_in_Four_Nordic_Countries/links/55e6dc4708aed3ee06b4cb9b.pdf
- Olesen, J. E., & Hermansen, J. E. (2016). Fødevarer til mennesker med respekt for planeten. I S. Hildebrandt (Red.), *Bæredygtig global udvikling. FN's 17 verdensmål i et dansk perspektiv* (s. 71-92). Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

- Plastic change. (u.d.). *Bliv klogere på plastik og plastikforurening*. Hentet 11. 09 2019 fra www.plasticchange.dk/faq/
- Rasmussen, S. L., & Lundø, M. (2016). *Profil af den økologiske forbruger*. Danmarks Statistik.
- Regeringen, Radikale Venstre, Socialistisk Folkeparti, Enhedslisten, & Alternativet. (2019). *Finansloven for 2020*. Hentet fra Finansloven.
- Riis, O. (2012). Kvalitet i kvalitative studier. I M. H. Jacobsen, & S. Q. Jensen (Red.), *Kvalitative udfordringer* (s. 345-374). Hans Reitzels Forlag.
- Scarborough, P., Smed, S., Rayner, M., & Jensen, J. D. (2016). The effects of the Danish saturated fat tax on food and nutrient intake and modelled health outcomes: an econometric and comparative risk assessment evaluation. *European Journal of Clinical Nutrition*. Hentet 19. 12 2019 fra <https://www.nature.com/articles/ejcn20166#Abs1>
- Schatzki, T. R. (2002). *The site of the sociale. A philosophical account of the constitution of social life and change*. The Pennsylvania State University Press.
- Shove, E. (2010). Beyond the ABC: Climate Change Policy and Theories of Social Change. *Environment and Planning*(42), s. 1273-1285.
- Shove, E. (maj 2002). Sustainability, system innovation and the laundry. Hentet 09. 09 2019 fra <https://www.lancaster.ac.uk/fass/resources/sociology-online-papers/papers/shove-sustainability-system-innovation.pdf>
- Shove, E. (2003). *Changing human behaviour and lifestyle: a challenge for sustainable consumption?* Hentet 06. 09 2019 fra <https://pdfs.semanticscholar.org/43b5/5262e13068b3317fac7a3bf34e4d4ef10481.pdf>
- Shove, E., & Spurling, N. (2013). Sustainable practices. Social theory and climate change. I E. Shove, & N. Spurling (Red.), *Sustainable practices. Social theory and climate change* (s. 1-13). Routledge.
- Shove, E., Pantzar, M., & Watson, M. (2012). *The dynamic of social practice. Everyday life and how it changes*. London: SAGE Publications Inc.
- Skovlund, J. (2018). *Danskerne om bæredygtighed: Det er vores ansvar*. Hentet 11. 09 2019 fra Arla: <https://www.arla.dk/om-arla/nyheder/2018/pressrelease/danskerne-om-baeredygtighed-det-er-vores-ansvar-2543742/>
- Sue Dibb, Sustainable Food Consultant. (2013). *Socio-economic barriers and opportunities for sustainable diets in Europe*.
- Sørensen, M., & Eskjær, M. F. (2014). Introduktion. Humanistisk klimaforskning. I M. Sørensen, & M. F. Eskjær (Red.), *Klima og mennesker. Humanistiske perspektiver på klimaforandringer* (s. 11-26). København: Museum Tusulanums Forlag.
- Tanggaard, L., & Brinkmann, S. (2015). Kvalitet i kvalitative studier. I S. Brinkmann, & L. Tanggaard (Red.), *Kvalitative metoder. En grundbog* (2 udg., s. 521-531). Hans Reitzels Forlag.
- Thagaard, T. (2007). *Systematik og indlevelse. En indføring i kvalitativ metode*. (O. L. Henriksen, Ovs.) Akademisk Forlag.

- Trolle, E., Lassen, A. D., Fagt, S., & Christensen, L. M. (2019). På vej mod en sundere og mere bæredygtig kost. *DTU Fødevarerinstitutionen(1)*.
- Verdenskommissionen for miljø og udvikling. (1988). *Vores fælles fremtid. Brundtland-kommissionens rapport om miljø og udvikling*. (J. Nielsen, Ovs.) FN-forbundet og Mellemlfolkeligt Samvirke.
- Verdensmålene. (u.d.). *Hvad er FN's Verdensmål for bæredygtig udvikling?* Hentet 09. 09 2019 fra <https://www.verdensmaalene.dk/fakta/verdensmaalene>
- WWF. (2019). *EU overshoot day. Living beyond nature's limits*. Brussels, Belgium. Hentet 30. juli 2019 fra <https://www.footprintnetwork.org/content/uploads/2019/05/WWF-GFN-EU-Overshoot-Day-report.pdf>
- Zeuthen, J., & Hagelund, L. (2019). *Dansk Erhverv: Afgift på plast kan skade miljøet*. Hentet 19. 12 2019 fra Altinget: <https://www.altinget.dk/miljoe/artikel/dansk-erhverv-afgift-paa-plast-kan-skade-miljoet>

BILAGSOVERSIGT

Bilag 1 - Interviewguide

Bilag 2 - Observationsguide

Bilag 3 - Samtykkeerklæringer

Bilag 4 - Transskriptionskonventioner

Bilag 5 – Respondent 1

Bilag 6 – Respondent 2

Bilag 7 – Respondent 3

Bilag 8 – Respondent 4

Bilag 9 – Respondent 5

Hvordan skaber vi bæredygtig forandring?

Formidlende artikel af Heidi Tranberg Hansen
Stud.mag. i Læring og Forandringsprocesser
Institut for Kultur og Læring
Aalborg Universitet, København
6. januar 2020

Med udgangspunkt i et aktuelt speciale har denne artikel fokus på, at formidle hvordan forbruget af bæredygtige dagligvare kan øges. På trods af danskernes stigende interesse for bæredygtighed forsætter udledningen af drivhusgasser med at stige, hvilket indikerer, at forbrugernes ønskede handlinger ikke stemmer overens med deres faktiske handlinger. Specialet har derfor belyst, hvilke barrierer der begrænser de ønskede bæredygtige handlinger, med henblik på at undersøge hvordan det bæredygtige forbrug kan øges. Specialet tager afsæt i observation og interview af fem kvinder, og fremviser at løsningen på at øge forbruget af bæredygtige dagligvare ikke skal findes i individet, men derimod i et samspil mellem flere samfundsniveauer.

En bæredygtig udvikling

Hvert år udtømmes jordens ressourcer med en hurtigere hastighed, end de kan fornyes. Ved at udtømme jordens ressourcer overlades der ikke meget til de kommende generationer, og en bæredygtig omstilling er derfor nødvendig. Den oftest brugte definition af bæredygtighed, stammer fra Brundtlandrapport af FN's Verdenskommission, hvor bæredygtig udvikling defineres som: "... en udvikling som opfylder de nuværende behov uden at bringe fremtidige generationers muligheder for at opfylde deres behov i fare". Det globale samfund er som udgangspunkt enige i, at der skal gøres noget for at bevare jordens ressourcer og reducere risikoen for konsekvenserne heraf. Der er dog ikke enighed om, hvordan udfordringerne skal løses.

Hvis alle i verden levede, som vi gør i Danmark, ville der være brug for fire jordkloder. Landbruget og vores forbrug af fødevarer er forbundet med en stor udledning af drivhusgasser. Dertil er klimabelastningen fra en gennemsnitsdanskers kost er større end den samlede klimabelastning fra personens forbrug af varme, el, diesel og benzin, hvilket tydeliggør forandringspotentialet for en bæredygtig udvikling. Bæredygtighed fylder

meget danskernes bevidsthed, og flertallet af danskerne mener, at forbrugerne har et stort ansvar for at sikre en bæredygtig udvikling. Dette indikerer, at de faktiske handlinger ikke stemmer overens med de ønskede bæredygtige handlinger.

Jeg har i mit speciale valgt at undersøge forbrugernes bæredygtige dagligvareindkøb, med henblik på at undersøge hvordan forbruget af bæredygtige dagligvare kan øges. Specialets empiriske afsæt beror på fem kvinder i alderen 25-34 år med børn bosat i Region Hovedstaden. Dertil har alle kvinderne en interesse for bæredygtighed og handler bæredygtige dagligvarer engang i mellem. Denne artikel vil præsentere specialets hovedpointer.

Bæredygtige dagligvareindkøb

Bæredygtighed er et komplekst begreb, der dækker over mange forskellige facetter. Begrebets kompleksitet kom til udtryk, ved at respondenterne havde svært ved at forklare begrebets betydning, samt ved at mange forskellige facetter blev italesat. De facetter respondenterne italesatte, der har betydning for dagligvareindkøb, kan overordnede inddeles i fire temaer: Økologi, kød, plastik og overforbrug. Temaerne afspejler den normative samfundsforståelse, hvor økologi betragtes som bæredygtigt og kød, plastik og overforbrug betragtes som klimabelastende. Forståelserne bar dog præg af usikkerhed, hvilket gav anledning til ønsket om mere viden. En af respondenternes forståelse adskilte sig fra de øvrige, ved at plastik ikke betragtes som unødvendig emballage. For hende bidrager plastik til at beskytte fødevarerne, og forlænge holdbarheden hvilket mindsker madspildet. Forståelserne af plastik bar dog alle, præg af ønsket om genanvendelse og at mindske plastforurening i naturen.

På trods af respondenternes grundlæggende interesse for bæredygtighed, afspejler deres forståelse af bæredygtighed ikke nødvendigvis deres faktiske indkøb. De købte dagligvarer udgjordes overvejende af økologiske vare, men på trods af dette blev økologi alligevel fravalgt flere gange. Den primære årsag til fravalg af økologi var prisen, eftersom der i flere varegrupper ses en markant prisforskel på økologiske og konventionelle vare. Derudover betragtes både kvalitet og smag som væsentlige faktorer for valg af dagligvarer, hvilket både medførte et tilvalg og et fravalg af økologiske vare.

Respondenternes forståelse af bæredygtighed er en afgørende faktor for, at alle respondenterne er meget bevidste om at begrænse deres kødindtag. Miljøhensyn blev endda den overvejende årsag til, at en af respondenterne er blevet vegetar. Hendes forståelse af kød som klimabelastende har også betydning for hendes valg af kattermad, hvor hun prioriterer kattermad med kylling frem for oksekød, eftersom kylling udleder mindre CO₂. På trods af bevidstheden omkring køds klimabelastning købes det dog forsat af dem

alle, hvilket blandt andet kan forklares ud fra den danske madkultur. I den danske madkultur er kødet det centrale element i måltidet, hvorfor det kan være udfordrende at lave mad uden kød. Købet af kød legitimeres ved, at det enten er økologisk eller fra fritgående dyr.

På trods af at plastik italesættes som klimabelastende, er det næsten umuligt at undgå når der handles dagligvarer. Respondenternes forståelser afspejler deres handlinger, i det omfang de selv har indflydelse herpå, ved at de eksempelvis medbringer bæreposer i stedet for at købe en pose hver gang der handles.

Overforbrug blev overvejende italesat ud fra møbler, tøj og legetøj. Der eksisterer dog også en udfordring omkring overforbrug af fødevarer i Danmark, hvilket alle respondenterne forsøger at undgå ved at være opmærksomme på madspild. Der handles dog forsat det der kan betegnes som unødvendige fødevarer som sukkerholdige drikke, kage og chokolade hvilket legitimeres ved, at det bidrager til at skabe en hyggelig stemning.

Det er tydeligt, at der er mange hensyn på spil, når respondenterne handler dagligvarer der både udgøres af faktorer forbrugerne har indflydelse på og som de ikke har indflydelse på. Respondenterne vælger primært dagligvarer ud fra smag og kvalitet. Dertil har prisen og tilgængelighed også en stor betydning. Bæredygtige dagligvarer rangeres ikke højest, men prioriteres til den grænse, hvor det ikke påvirker hverdagen og livsførelsen.

Hvordan øges forbruget af bæredygtige dagligvare

Der blev overvejende italesat tre barrierer, der begrænser de ønskede bæredygtige handlinger, hvilket udgøres af tilgængelighed, pris og manglende viden.

Tilgængeligheden italesættes både som mangel på bæredygtige vare i butikkens varesortiment samt mangel på producerede bæredygtige vare der lever op til forbrugernes forventninger til varens kvalitet. Derudover efterspørges dagligvare uden plastikemballage i detailhandlen. Ved at handle i flere butikker kunne varesortimentet øges, ligesom det ville muliggøre ønsket om at handle frugt og grøntsager uden plastikemballage. Dette begrænses dog af en travl hverdag, hvor det prioriteres kun at handle i en butik. Dermed placeres ansvaret for en øget tilgængelighed hos detailhandlen samt hos producenterne. Samtidig kunne national og international lovgivning bidrage til en øget tilgængelighed af bæredygtige dagligvare.

Prisen har en stor men ikke afgørende betydning for valg af dagligvare, men betragtes dog af alle, som en faktor der kan begrænse de ønskede bæredygtige handlinger. I nogle tilfælde overtrumfer ønsket om bæredygtighed prisen, men i andre tilfælde vælges den billigste vare. Forbrugerne har ikke indflydelse på

prisen, hvorfor de ikke selv kan nedbryde barrieren. Forskning viser, at afgifter har en effekt på forbrugernes handlinger, hvorfor en prisregulering kunne bidrage til at øge forbruget af bæredygtige dagligvare.

Respondenterne efterlyser generel viden, om hvilke dagligvare der er bæredygtige. Det er muligt selv at opsøge viden om bæredygtige dagligvare, men respondenterne fortalte, at det kan være vanskeligt at navigerer i forskningen, hvorfor de i begrænset omfang har indflydelse på en øget viden. Der er flere måder at oplyse forbrugerne om bæredygtige dagligvare på, og alle respondenterne italesatte en mærkningsordning som en potentiel løsning til at oplyse forbrugerne om dagligvarernes klimabelastning.

Det tydeliggøres gennem de tre barrierer at på trods af danskernes stigende interesse for bæredygtighed, kan forbrugerne ikke alene øge de bæredygtige dagligvareindkøb. Det skyldes, at indkøbene er påvirket af udefrakommende faktorer, der begrænser deres ønskede bæredygtige handlinger. Specialet bidrager derfor til en erkendelse om, at forbrugernes villighed til at handle bæredygtige dagligvarer begrænses af faktorer, de ikke har mulighed for at ændre. Dermed tydeliggøres det, at løsningen på at øge det bæredygtige forbrug ikke skal findes i individets adfærd, men skal løses som et samspil mellem alle samfundsniveauer. Producenterne og detailhandlen har indflydelse på hvordan varerne produceres og hvilke der sælges videre til forbrugerne, hvorigennem de har mulighed for at bidrage til den bæredygtige omstilling. Nationale og internationale politikere kan gennem forbud og afgifter bidrage til at forbruget af bæredygtige dagligvare øges. Det kræver dog en flerstrengt løsning, hvis alle de barriererne skal nedbrydes.

Referenceliste

- Concito. (2018). *Klimabarometeret 2018*. Hentet 09. 10 2019 fra https://concito.dk/sites/concito.dk/files/dokumenter/artikler/klimabarometeret_2018_endelig_re v1.pdf
- Hermansen, J. E., & Olesen, J. E. (2009). Landbruget og fødevarerproduktionens klimapåvirkning. *Vand og jord*(4). Hentet 30. 12 2019 fra https://dca.au.dk/fileadmin/DJF/Kontakt/Besog_DJF/Oevelsesvejledning_og_baggrundsmateriale/Hermansen_landbrug_og_foedevarers_klimapaavirkning.pdf
- Olesen, J. E., & Hermansen, J. E. (2016). Fødevarer til mennesker med respekt for planeten. I S. Hildebrandt (Red.), *Bæredygtig global udvikling. FN's 17 verdensmål i et dansk perspektiv* (s. 71-92). Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Skovlund, J. (2018). *Danskerne om bæredygtighed: Det er vores ansvar*. Hentet 11. 09 2019 fra Arla: <https://www.arla.dk/om-arla/nyheder/2018/presserelease/danskerne-om-baeredygtighed-det-er-vores-ansvar-2543742/>

Verdenskommissionen for miljø og udvikling. (1988). *Vores fælles fremtid. Brundtland-kommissionens rapport om miljø og udvikling.* (J. Nielsen, Ovs.) FN-forbundet og Mellemlfolkeligt Samvirke.

WWF. (2019). *EU overshoot day. Living beyond nature's limits.* Brussels, Belgium. Hentet 30. juli 2019 fra <https://www.footprintnetwork.org/content/uploads/2019/05/WWF-GFN-EU-Overshoot-Day-report.pdf>